

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

23 ЖНІЎНЯ 1996 г.

№ 34 (3858)

Кошт 2 500 руб.

"...ЛЮБОЎ ДА СВАЙГО НАРОДА"

Анатоль АСТАПЕНКА: "Тысяча гадоў нашаму народу — як адметнай супольнасці людзей са сваёй тэрыторыяй, мовай, гісторыяй і іншымі атрыбутамі нацыі. І не зламаўся, ёсць ён — наш народ. Трэба толькі разбудзіць брата-беларуса, вызваліць яго Божы Дар нацыяналізму і завітнее Беларусь".

5, 12

ЛЮБАВАЦЦА ВАСІЛЬКОМ ЦІ БІЦЬ У ЗВАНЫ?

Анатоль ЗЭКАЎ: "Запалітазаваня ў жыцці, мы гэтаксама запалітазаваня і ў творчасці. І ці да васількоў у жыцце, калі перад намі стаіць пытанне: ці жыць-быць нацыі?"

7

"...ЁСЦЬ ВЕРНАСЦЬ НА СВЕЦЕ"

Вершы Віктара ЯРАЦА

8

"ДУМАЦЬ ВЕРШЫ..."

3 літаратурна-сентыментальнага падарожжа Алеся ПІСЬМЯНКОВА

9

ВЫПІСАЦЬ "ЛІМ" НІКОЛІ НЕ ПОЗНА!

Паважаныя чытачы, калі вы па нейкіх прычынах у свой час не змаглі падпісацца на "ЛіМ", дык аформіць падпіску не позна і цяпер! Падпісацца можна ў любым паштовым аддзяленні.

Кошт на адзін месяц — 7000 рублёў; на квартал — 21000 рублёў.

Наш індэкс — 63856.

ПРЭМ'ЕРА, ШТО ЗАКРЫЛА СЕЗОН...

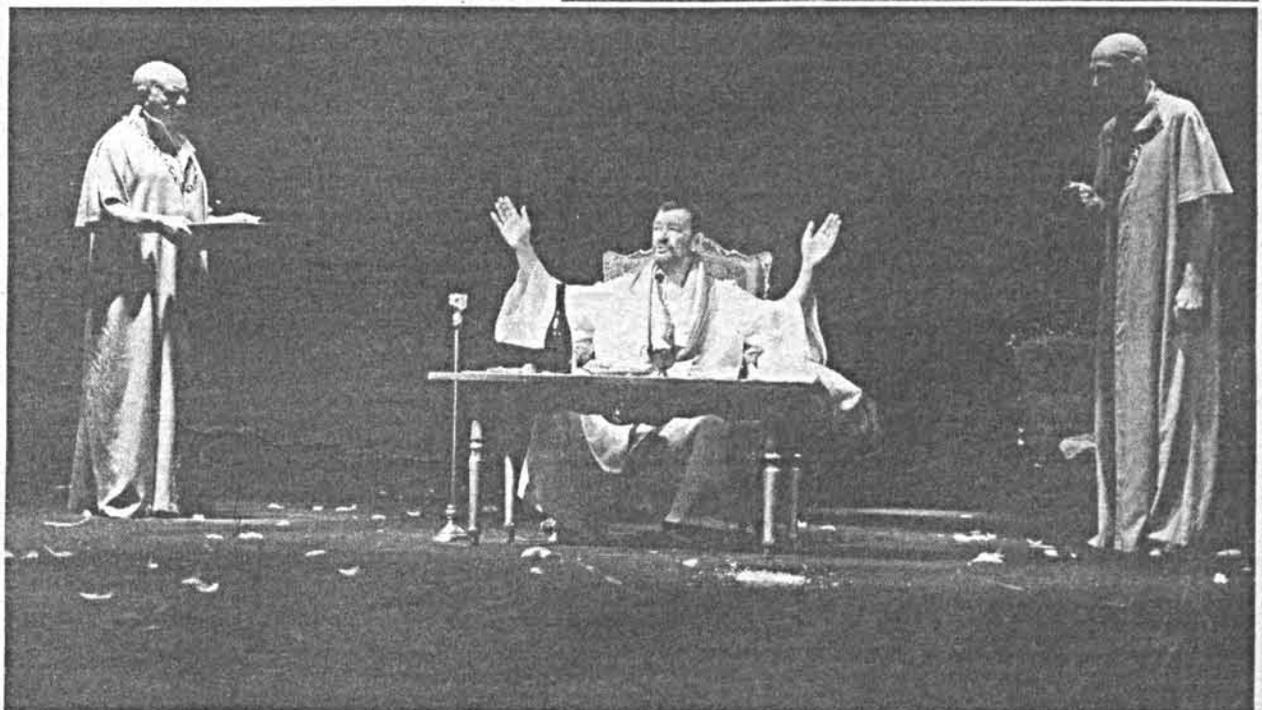
"Мастак не павінен тлумачыць свет, які стварыў". "Самае цяжкае — не апраўдвацца".

Што дадаць да гэтых высноў з жыцця і мастацтва? Належаць яны Фрыдрыху Дзюрэнмату. Прэм'ера паводле ягонае п'есы "Ромул Вялікі" закрыла сёлетні тэатральны сезон. Але рэжысёр Валерыў Раеўскі не дужа схіляўся даваць інтэрв'ю. Хіба распавёў пра ідэю спектакля, якая змясціла ў сабе, да ўсяго, і праграмае мастакоўскае супрацьстаянне любой уладзе, любым уладатрымцам (зрэшты, не першы раз). Свой сцэнічны свет не тлумачыў. Не апраўдваўся. Усміхаўся шырока. Відаць, маючы на ўвазе заповеты Дзюрэнмата.

Між тым "Ромул Вялікі", гістарычна недакладная камедыя, як падае сам драматург, напэйна прымусіць сяго-таго вярнуцца ў тэатральную залу. Работы купалаўскіх акцёраў А. Мілаванава, В. Маняева, Т. Пузіноўскай, Г. Давыдзькі, М. Кірычэнкі, а таксама партнёраў, старэйшых і маладзейшых, вартыя таго. Як і сцэнаграфія Барыса Герлавана. Праўда, папярэджваем. Паколькі антаганіст ды пратаганіст спектакля — зайзятая кураводы, над усім першым шэрагам партэра вісіць пагроза выкачацца ў пер'е. Але паводле асноўнае спецыялізацыі яны — імператары ды валадары... Сцэны, перш-наперш. З чым мы і пакідаем іх да рэцэнзій наступнага сезона. Толькі ў зычым, што поспеху — і ў велічы, і ў гістарычных недакладнасцях.

Ж. Л.

Фота Віт. АМІНАВА

Складваецца ўражанне, што прэзідэнт і ягоная каманда намнога пераацэньваюць, завышаюць ролю прэсы ды і сродкаў масавай інфармацыі наогул у нашым сённяшнім жыцці. І тут, пэўна, "жывуць" яны меркамі савецкіх часоў, калі газета "Правда" і праграма "Время" мелі аўтарытэт і сілу ледзь не закона і права "ісціны ў апошняй інстанцыі". А дарэмна. Цяпер сітуацыя моцна змянілася. Наклады газет упалі, аўдыторыя БТ значна зменшылася. Вяскоўцы ды пенсіянеры, альбо тыя, каго і называюць словам "электрат", сёння — асноўныя гледачы БТ і падпісчыкі афіцыйных газет. А іх якраз пераконваць у правільнасці курсу і своечасовасці ініцыятыў прэзідэнта не трэба. Наадварот, навязлівая, напорыстая "рэклама" таго ж рэфэрэндуму можа надакучыць ім, апастылець, і тады ўступіць у сілу "феномен Кебіча": чым болей заклікаў, тым меней галасоў... Моладзь жа і гараджане афіцыйныя газеты амаль не чытаюць, БТ не глядзяць. Па-першае, ёсць сякі-такі выбар, па-другое, няма ахвоты дарэмна час губляць, гледзячы чарговую "нараду". Думкі і меркаванні складваюцца тут зусім не паводле афіцыйнага друку, тут свае крытэрыі і свае аўтарытэты. І зноў падмануць гэтых людзей, прымусяць "паверыць" у каторы раз — не ўдасца. Сцягну непаразумення, а то і непрыняцця, пагарды, што ўзнікла сёння паміж, скажам, моладдзю і прэзідэнтам, думаецца, не змогуць зруйнаваць ні Замяталін, ні Пасахаў, ні, тым больш — Якубовіч з Гукоўскім ды Зімоўскім...

НЕСПАКОЙ ТЫДНЯ

Мінулы рабочы тыдзень прэзідэнта прайшоў у паездках па краіне. Ён паспеў пабыць на Гарадзеншчыне, Наваградчыне, Шклоўшчыне, Аршаншчыне, Талачыншчыне... Паўсюль былі сустрэчы з насельніцтвам і "вертыкальшчыкамі". Прэзідэнт тлумачыў сваю "палітыку", апошняя прапановы, а таксама хацеў упэўніць у падтрымцы народа і адданасці "вертыкалі". Не дзіва, што гэта яму ўдалося. Актыўнасць А. Лукашэнкі ўраджае. І, з аднаго боку, абвяргае ісцінасць прымаўкі, што "адзін у полі не воін", а з другога боку пацвярджае той факт, што каманды, як такой, у яго няма, ён быў і застаецца адзін...

ЦЭНЗУРА ТЫДНЯ

На сустрэчы з гарадзенцамі прэзідэнт некалькі разоў паўтараў, што ў рэфэрэндум ён уключыць і "пытанне пра давер прэзідэнту". Пачуць словы А. Лукашэнкі маглі ўсе, хто глядзеў у той вечар БТ. Прагучала гэта па меншай меры сенсацыйна. Аднак ні назаўтра, ні пазней афіцыйныя газеты, паведамляючы пра выступленне і шырока цытуючы яго, не паведамілі пра рашэнне прэзідэнта ўнесці ў рэфэрэндумны спіс пятае пытанне. "Замаўнаць" яго наўрад ці ўдасца, бо ў дэпутатаў Вярхоўнага Савета таксама ёсць вушы. А значыць, памочнікі прэзідэнта цяпер працуюць над такой фармулёўкай, каб нават жадаючы адказаць "не", народ сказаў "так".

ЦЫТАТКІ ТЫДНЯ

"Калі ўжо і трэба праводзіць рэфэрэндум — то без мітусні, і толькі строга па закону, і толькі з захаваннем усіх абавязковых працэдур. Нельга такую святую справу як плебісцыт ператвараць у штогадовае шоу тыпу "Славянскага базара" ў Віцебску. Нельга прыніжаць народ рэспублікі ўсім гэтым пошлым штукарствам".

(З артыкула першага намесніка Старшыні Вярхоўнага Савета, першага сакратара ПКБ Васіля НОВІКАВА, "Свабода", 20 жніўня г. г.)

"На мой погляд, прэзідэнт Лукашэнка абразіў Вярхоўны Савет і ўвесь беларускі народ сваімі прапановамі па рэфэрэндуму. Ён, скажам так, паклаў на стол Старшыні Вярхоўнага Савета "ката ў машку". Тут яўны разлік на тое, што, даруецца, акалпачаны народ нічога не зразумее, а парламентарый збаяцца. А таксама надзея на тое, што спрацуе магічны давер да "ўсенароднаабранага". Але пры гэтых "пражэктах" трэба ўсім іх аўтарам памятаць беларускую мудрасць: "Калі раз зманіў, другі раз не паверачь".

(З артыкула былога Старшыні ВС Беларусі Георгія ТАРАЗЕВІЧА, "Народная Воля", N 47).

ПАДЗЕЯ ТЫДНЯ

Беларусь з трохдзённым візітам па блаславенні Папы Рымскага наведваў ватыканскі кардынал Акіле Сільвестрыні. Ён меў сустрэчы з мітрапалітам Філарэтам і кардыналам Казімірам Свенткам, аднак асноўнай ягонаю мэтай былі сустрэчы з беларускімі ўнятамі. Падчас візіту кардынала ў Магілёве была асвечана першая ў Беларусі грэка-каталіцкая капліца. Некалі магутная, Беларуская грэка-каталіцкая царква сёння робіць шмат дзеля свайго адраджэння. Ужо зарэгістравана II парафія, працуе пяць святароў. Візіт кардынала ёсць першае афіцыйнае прызнанне яе, а значыць, з'явілася і надзея, што ў недалёкай будучыні будзе створана іерархія БГКЦ і яна стане першай сапраўды беларускай, незалежнай Царквой у нашай краіне.

АДЗІНСТВА ТЫДНЯ

"Круглы стол" прадстаўнікоў самых розных партый, рухаў і грамадскіх арганізацый Беларусі, які прапанавала правесці гэта званая "сямёрка" самых уплывовых партый, усё ж адбыўся. Праўда, без удзелу прэзідэнта ды (у самы апошні момант адмовіліся) "афіцыйных прафсаюзаў". Вядома, ніхто не чакаў, што з першай жа спробы "лебедзь, рак і шчупак" змогуць прыняць рашэнне, якое б задаволіла ўсіх. Аднак першае знаёмства "апазіцыянераў" хоць і было сумбурным, ды не было пустым. Самае галоўнае, што "круглы стол" не ператварыўся ў "квадратны", а значыць яднае прадстаўнікоў розных партый і сапраўды адзіны боль, адзіная турбота.

"ТАЯМНІЦА" ТЫДНЯ

Быў альбо не быў выдзелены прэзідэнтам "мільён на подкуп журналістаў"? ("Известия", 15 жніўня). Пра тое, што гэтулькі грошай выдзелена на "праграму знешнепалітычнага забеспячэння рэфэрэндуму", паведамілі і многія беларускія выданні. Не дужа апэратыўна, аднак прэс-служба прэзідэнта аспрэчыла гэтыя паведамленні, абвінавачваючы ва ўсім "нячэсных" журналістаў. Было заўялена, што такога дакумента няма, бо ніводная газета не надрукавала яго копію. І тут жа, пэўна, на выпадак публікацыі дакумента, заўшчыкі перастрахаваліся: маўляў, падрабіць такі дакумент пры сённяшнім узроўні тэхнікі, зусім няцяжка...

"РАДАСЦЬ" ТЫДНЯ

Выступаючы перад працаўнікамі гарадзенскага ВА "Азот", прэзідэнт Беларусі абрадаваў усіх бясшартных грамадзян краіны, што ўжо на гэтым тыдні пачнецца выпуск новых пашпартаў. Памятаецца, тое, якім быць новаму пашпарту незалежнай Беларусі (часоў Шушкевіча), якія дадзеныя і на якія мовах у яго ўносіць, некалі доўга абмяркоўвалася. Новы ж, "лукашэнкаўскі" пашпарт, як некалі сцяг і герб (а цяпер яшчэ і Канстытуцыю), мы ўбачым толькі як "гатоўны прадукт"...

3 гадоў

ЦЯГНІК, ЯКІ ПАЙШОЎ

"Савецкая карта" будзе разыгрывацца палітыкамі на постсавецкай прасторы яшчэ не адзін год. Бадай толькі ў краінах Балтыі гэта карта бітая канчаткова. Балтыя рашуча бітала з "савецкім перыядам" сваёй гісторыі, пазначыўшы яго жорсткім словам "акупацыя". Адпаведнае і стаўленне да ўсяго, што ўвасабляла акупацыйны рэжым: камуністычнай ідэалогіі, сацыялістычнай эканомікі, "дружбы народаў" на глебе любові да "старэйшага брата"... Магчыма, ёсць у справе балтыйскага адраджэння пэўныя перахлёсты (міжнародныя арганізацыі звярталі, прынамсі, увагу на элементы дыскрымінацыі ў адносінах да некарэннага насельніцтва гэтых краін), але Балтыя прымусяла Маскву паважаць сябе. У Расіі з Балтыяй больш цывілізаваныя стасункі, чым з краінамі СНД і, у прыватнасці, з Беларуссю. Каб цябе павяжалі іншыя, трэба мець найперш самапавагу. Савецкая рэдакцыя беларускай гісторыі не пакідала беларусам ніякіх шанцаў "людзьмі звацца". Як адзначаў у гэтым сансе аўтар вядомай паэмы: "Нас без Расіі проста нет". Выхаваныя такой "гісторыяй", людзі спакойна ўспрымаюць задачу на карысць Расіі беларускага суверэнітэту. Гэта ў асноўным пенсіянеры, ветэраны. Іншая справа — моладзь. Старыя трымаюцца за ўспаміны — моладзі патрэбна перспектыва. Старым шкада вялікай

краіны ад Таліна да Уладзівастока — маладыя беларусы ўсведамляюць, што, дзякуючы дэмантажу СССР, ім не давядзецца бясцэнсаво гінуць дзе-небудзь у Чачні, Асеціі, альбо ў іншым "афгане" на тэрыторыі РФ. Моладзь на ўласным эканамічным досведзе адчувае нестыкоўкі эканамічных інтарэсаў Беларусі і Расіі, між тым, як старыя разважаюць пра нейкае там "славянскае адзінства". Зрэшты, так званы канфлікт пакаленняў — з'ява нармальна, дыялектычна абумоўленая. Мудрыя людзі ставяцца да гэтага спакойна. "І нашы внуки в добрый час из жизни вытеснят и нас" — канстатаваў без усялякай крыўды Аляксандр Сяргеевіч Пушкін. Аднак канфлікту пакаленняў у Беларусі жорсткасць надае тое, што ён правакуецца, штучна абвастраецца ўладай. На выбарах, на "рэферэндуме" сп. Лукашэнка паставіў на ветэранаў — і выйграў. Аднак жыць — маладыя, а іх якраз сп. прэзідэнт пазбаўляе жыццёвай перспектывы. Якая ж можа быць перспектыва пры адсутнасці дэмакратыі, цывілізаванага рынку і павагі да нацыянальных каштоўнасцяў? Вось і глеба для канфлікту пакаленняў. Настальгія старых у савецкім часе абарочваецца праблемамі для моладзі. Цяпер слова "ветэраны" толькі ў вуснах абслугоўваючых рэжым журналістаў гучыць з заміла-

ваннем і падкрэсленай павагай, у побытавай гаворцы звычайных людзей "ветэран" — гэта тое ж самае, што "выкапень", "рэтраград", каб не сказаць горш... Дзякуй за гэта спадару Лукашэнку? Для сённяшняй моладзі вайна, якую называюць Вялікай Айчыннай, значыць ужо меней, чым для людзей старэйшага і сярэдняга ўзросту, якія сутыкнуліся з той бядой непасрэдна, альбо праз лёс сваіх бацькоў. І ўсё ж, Вялікая Перамога — гэта, можа, адзінае святое, што засталася ў свядомасці ад Савецкага Саюза. А зараз уявіце, што будзе, калі 3 ліпеня — Дзень Вызвалення — будзе супрацьпастаўлены другому ліпенюскаму святу — Дню Незалежнасці? Прыклад маем: здаецца, не трэба ўдакладняць, як ставіцца моладзь да "новаБССРускага" сцяга і герба, якія сп. Лукашэнка супрацьпаставіў нацыянальным сімвалам... Тое ж будзе і са святам 3 ліпеня. А шкада, бо гэта было прыстойнае свята. Беларускі адпаведнік расійскага "насылно мил не будешь" — "даганяючы, не пацалуешся". А. Лукашэнка, сам чалавек адносна малады для палітычнага дзеяча, мог стаць лідэрам моладзі, але цягнік любові пайшоў, і прэзідэнт цяпер можа "пацалаваць" толькі рэйкі...
Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Адгалоскі

ЛОГІКІ НЕ БАЧУ

Нехта сцвярджаў, што той чалавек, які не мяняе сваіх поглядаў — або дурань, або ўжо памёр. Але адна рэч — мяняць погляды дзякуючы сапраўднаму пераасэнсаванню нечага, а іншая — дзеля ўласнай выгоды, дзеля дасягнення пэўных мэт. Палітыка — не тая вобласць чалавечага жыцця, дзе трэба як мага лепей хлусіць. Сапраўдны палітык павінен быць хітрым, ведаць, калі, што і каму гаварыць, а пра што змаўчаць. Ён можа ісці на кампрамісы, можа нават часткова паступіцца прынцыпамі ды перакананнямі, але павінен рабіць гэта незаўважна. Так — прыната. (На жаль, дасягнуць чагосьці ў вялікай палітыцы па-іншаму часцей за ўсё не атрымліваецца). Урэшце, усё гэта ўспрымаецца нармальна, і такі чалавек карыстаецца даверам народа. Адно толькі, бывае прыкра, калі, прыйшоўшы да ўлады, ён пачынае рабіць штосьці зусім адрознае ад таго, пра што гаварыў раней... Газета "Свабода" за 13 жніўня перадрукавала частку рэзальцый мітынгу-сустрэчы з дэпутатамі СССР і БССР, які адбыўся 1 чэрвеня 1991 г. у Магілёве. У 7 пункце гэтай рэзальцый прапанавалася "падтрымаць патрабаванні народнага дэпутата А. Лукашэнкі аб тэрміновай прыватызацыі дзяржаўнай уласнасці, у тым ліку зямлі...". Адрэзу згадаўся адзін цікавы (асабліва зараз) артыкул, змешчаны ў часопісе "Беларусь" (N 3, 1991 г.). Называецца ён "Вялікі перадзел?"; прысвечаны праблеме прыватнай уласнасці на зямлю. Аўтар — народны дэпутат БССР, дырэктар саўгаса "Гарадзец" Шклоўскага раёна А. Лукашэнка. Цяперашні прэзідэнт. Чытаеш і — не пазнаеш у аўтары сённяшняга Аляксандра Рыгоравіча.

Параўнаць, да прыкладу, нядаўнюю селектарную нараду і тое, што пісаў пра такія метады кіравання сельскай гаспадаркай тады яшчэ проста дэпутат: "Забыліся, што зямля — жывая, што дырэктывамі і нават самымі правільнымі лозунгамі ёй не дапаможаш...", "Камандна-адміністрацыйная сістэма кіравання сельскай гаспадаркай прымушае яго (сяляніна. — А. Ш.) нават думаць так, як хоча кіраўнік", "Я разумею, што накарыць народ можна, толькі адрадышы сельяніна — працаўніка. Ён павінен адчуць сябе гаспадаром, творцам. А ён стане такім тады, калі яму волю, свабоду дзеянняў даць. Калі не панукаць, не павучаць, як араць, што сеяць, і не стаяць над душой з чарговым указаннем". (Даруецца за шырокае цытаванне, але надта ўжо яно паказальнае. Дарэчы, цытаты і тут і далей ні адкуль не выхалпеныя і цалкам адпавядаюць кантэксту ўсяго артыкула сп. Лукашэнкі). Яшчэ прыклад. Прэзідэнт стаіць на абароне калгасна-саўгаснай сістэмы. Гэта — зараз. А калі быў дырэктарам саўгаса, то гаварыў, што "прыкрытат калгаснай догмы стаў афіцыйнай догмай", і нават прызнаваўся: "Справа ў тым, што я саўгас разваліў. Так-так, саўгаса як такога ўжо тры гады як не існуе, а ёсць аб'яднанне арэндных кааператываў "Гарадзец". І, нарэшце, самае цікавае — пра прыватную ўласнасць на зямлю. Як вядома, гэта адно з пытанняў, якія прэзідэнт прапануе вынесці на рэфэрэндум. І хаця яно не галоўнае, не тое, дзеля чаго і збіраюцца праводзіць плебісцыт, але, як і пытанні пра перанос Дня незалежнасці і адмену смяротнага пакарання, патрэбна сп. Лукашэнку для захаван-

ня папулярнасці. У 1996 г. Аляксандру Рыгоравічу не спадабалася, што Вярхоўны Савет ухваліў прыватызацыю зямлі, хоць яшчэ пяць гадоў таму ягонае пазіцыя была абсалютна супрацьлеглай: "Што ж, шкада, канечне, што беларускі парламент адхіліў прыватызацыю, у тым ліку і на зямлю... Але я не трачу надзеі: праз два-тры гады нам прыйдзеца вярнуцца да гэтага пытання. Жыццё прымусяць!" Прымусяла і вярнулася. Але ВС зноў аказаўся вінаваты, што зрабіў "не так". Рэфэрэндумнае "Ці выступаеце Вы за свабодную, без абмежаванняў, куплю альбо продаж зямлі?" — даволі цікавае паводле сваёй фармулёўкі. Аднак вынікам сам, дзякуючы ўсяго двум словам — "без абмежаванняў". На гэтае застращальнае словазлучэнне і павінны зрэгаваць народ. Прэзідэнт пужае: "Скупляць, адбярэць!", выдатна разумеючы, што ўсё гэта — папулізм. Бо зусім слухна пісаў раней: "... Мне было смешна (а найбольш усё ж — горка) слухаць, як сур'ёзныя быццам бы людзі страшылі — варта, маўляў, дазволіць куплю-продаж... А хто нам перашкаджае стварыць такі механізм, які зямлю абароніць ад наныстых рук?". А вось яшчэ адна добрая думка з артыкула сп. Лукашэнкі ў "Беларусі": "... цывілізаваны рынак побач з канкурэцыйнай, падпрямальніцтвам прымае і прыватную ўласнасць. У такім разе, як можна галасаваць за адно, адмятаючы другое? Логікі не бачу". Сапраўды, патлумачыць цяжка. Хіба толькі тым, што, як пісаў сам Аляксандр Рыгоравіч: "Ададаць зямлю сапраўдным гаспадарам яе — значыць прыблізіць свой палітычны крах".
Аляксей ШЭІН

Рэпліка

ДАНОС

Учарашняя "Знамя юности" надрукавала гнісны данос не проста на выданні, якія асмельваюцца сёння пісаць праўду пра палітычнае і эканамічнае становішча ў Беларусі, але і на ўсю інтэлігенцыю, незалежна ад палітычных, моўных і іншых арыентацый. "Погромы пачынаюць інтэлектуальныя" подстрекатели. Их надо вовремя остановить", — піша нехта Кім Ягораў. Сярод газет і часопісаў, якія абвінавачваюцца ў антыдзяржаўнай палітыцы (трэба разумець — антыпрэзідэнцкай, бо тую ж "Знамя юности" сёння можна назваць "сабораўскім", "прапрэзідэнцкім" выданнем, толькі не выданнем Дзяржавы Беларусь) — прак-

тычна ўся беларускамоўная прэса, ад "Звязды" да, зразумела, "ЛіМа". Што тычыцца непасрэдна нашага выдання, то ў гэтай публікацыі ўсё няпраўда. Калі б такую "сытую" кармёжку, якой нас папракаюць, атрымлівалі журналісты "ЗЮ", то яны даўно перайшлі б працаваць на радыё "Бі-бі-сі" альбо ў які-небудзь "СПИД-инфо"... Але галоўнае не гэта, галоўнае тое, што аўтар артыкула "Подстрекатели" свядома ці несвядома якраз і стаў падбукторшчыкам, цкавальнікам улад на расправу з беларускім дэмакратычным друкам.

ЛІМАВЕЦ

ДА ўВАГІ АўТАРАЎ, СЯБРОЎ ЧАСОПІСА "МАЛАДОСЦЬ"!
Рэдакцыя часопіса "МАЛАДОСЦЬ" цяпер мае новы адрас: 220600, Мінск, пр. Машэрава, 11, пакоі 904, 914, 917—919.
Рабочыя тэлефоны: аддзелаў паззіі, прозы і публіцыстыкі — 226-93-40; крытыкі і тэхнічных супрацоўнікаў — 223-26-00; адказнага сакратара і мастацкага рэдактара — 226-63-72.

ІРКУЦКАЕ КУПАЛЛЕ

“Каб любіць Беларусь нашу мілую, трэба ў розных краях пабываць...” Міжволі ўспамінаеш гэтыя словы паэта, калі даведваешся пра існаванне свядомых асяродкаў беларушчыны далёка за межамі Беларусі. Асабліва калі ўзімаюць і актывізацыя тыя асяродкі сёння, у час, калі на самой Бацькаўшчыне нацыянальная культура адсоўваецца на другі план.

У далёкай Іркуцкай вобласці, дзе, дарэчы, жыве 25 тысяч беларусаў, у Іркуцку стварылася таварыства беларускай культуры імя Я. Чэрскага. Рэдакцыю наведваў старшыня таварыства Алег Рудакоў, гутарку з якім і прапануем чытачам.

— Спадар Алег, як вы апынуліся ў Іркуцку?

— Я жыву там ужо сем гадоў, а сам родам з-пад Полацка, дзе і цяпер жывуць мае бацькі. У Сібір прывяла служба ў арміі — я скончыў Цюменскую вышэйшую камандную вучэльню. Цяпер, дарэчы, службу пакінуў і вучуся ў Іркуцкім дзяржаўным універсітэце на гістфаку.

— Як узнікла ваша таварыства?

— У мінулым годзе я ўдзельнічаў у ІV з’ездзе ТБМ. Там, у гутарках, выспела думка — паспрабаваць зрабіць таварыства беларускай мовы ў Іркуцку. Беларусы жывуць у нас паасобку, не гуртуюцца, не кажучы пра тое, каб размаўляць на роднай мове. Надрукаваў у мясцовай рэгіянальнай газеце “Советская молодежь” аб’яву, што маю матэрыялы са з’езда ТБМ, беларускія газеты і прапанаваў усім, хто жадае з імі пазнаёміцца, патэлефанаваць мне. Адгукнулася артстка музычнага тэатра Людміла Чаканнікава, начальнік цэха аднаго з заводаў Васіль Кісялёў, прафесар медінстытута Анатоль Рэут, добрая знаёмая, з якой разам служылі ў арміі, Надзея Бадзьчук. 23 лютага сабраліся на першае пасяджэнне. Урэшце вырашылі ствараць не таварыства беларускай мовы, а суполку з больш шырокай праграмай — захаванне беларускай культуры, традыцый 31 траўня правялі першы з’езд беларусаў Іркуцкай вобласці. Для афармлення запрашальных білетаў выкарысталі адбітак шаўрона з “Пагоняй” які яшчэ нядаўна насіла беларуская міліцыя. Сабралася 40 чалавек, прысутнічаў начальнік аддзела нацыянальных адносін Іркуцкай адміністрацыі, прадстаўнікі краязнаўчага музея, карэспандэнты. Так што ў хуткім часе мы змаглі прыняць удзел

у “круглым сталё” прадстаўнікоў славянскіх культурных цэнтраў.

— Здаецца, на ваш покліч адгукнуліся ў асноўным беларусы — прадстаўнікі інтэлігенцыі?

— Так, але не зусім — ёсць і вайскоўцы, можа быць, таму, што я сам — вайсковец.

— Іркуцкае таварыства беларускай культуры мае памяшканне?

— Афіцыйны адрас нам далі — былы музей, так званы “Дом месціца”. Але гэта толькі адрас. Памяшкання мы не маем. Увогуле ў нас нічога няма. Усё раблю за ўласныя грошы. І юрыдычна мы пакуль не зарэгістраваны — узніклі праблемы з іменем Я. Чэрскага. Ад нас патрабуюць, калі хочам назваць таварыства яго імем, ягонай уласнай згоды або згоды яго нашчадкаў. А што паробіш, калі сам Я. Чэрскі даўно нябожчык, сын яго загінуў у грамадзянскую вайну і род перарваўся?

— Якія яшчэ справы на рахунку таварыства, акрамя з’езда ды пасяджэнняў?

— Зладзілі цудоўнае святкаванне Купалля — яно мела розгалас у прэсе і дадало нам шматлікіх прыхільнікаў. Свята адбывалася на беразе ракі Олхі. Пачалося яно з майго даклада пра гісторыю Купалля, пра Янку Купалу, чый дзень нараджэння вырашылі адзначыць разам з Купаллем. Чыталі вершы паэта, паставілі сцэнку з “Паўлінкі”. Дзеці разыгралі п’есу-казку “Муха-пяюха”. Брала ўдзел у свяце заслужаная артстка Расія, таксама беларускага паходжання, Людміла Любіменка. Вадзілі карагоды, спявалі “Купалінку”, скакалі праз вогнішча... Была і свая Купалінка... І папараць-кветка была. Дакладна апоўначы ўсе ўдзельнікі свята пайшлі яе шукаць.

Кветку — праўда, бутафорскую — знайшоў адзін хлопчык, за што і атрымаў прыз. Пяцьдзесят чалавек прыйшло на наша Купалле, не лічачы дзяцей, — больш, чым на з’езд.

— Асоба Чэрскага, напэўна, славетная ў Іркуцку. Як паставіліся прадстаўнікі іншых нацыянальнасцяў да выяўлення яго беларусам?

— Ёсць праблемы... Дагэтуль Чэрскага лічылі ў Іркуцку палякам. Давялося выступаць у друку з артыкуламі і тлумачэннямі яго паходжання.

— Адкуль узнікла ў вас асабіста цікавасць да беларушчыны?

— Я вучыўся ў беларускамоўнай вясковай школе, заўсёды падабалася чытаць па-беларуску. Падчас вучобы ў вайскавай вучэльні было так: прывязеш з сабой кнігу — сцягнуць, нічога не паробіш — казарма. А калі кніжка беларускамоўная, пакладзеш на тумачку — ніхто не чапае, нават беларусы... Ну, гэта жартам, а сур’ёзна — заўсёды цікавіўся гісторыяй і культурай свайго народа.

— Хто-небудзь з Беларусі дапамагае вашай дзейнасці?

— Таварыства беларускай мовы два разы высылала нам газеты — “ЛіМ”, “Наша слова”. І ўсё, бадае. Цяпер наша мара — вылісаць беларускія газеты. Бо не маем ніякай інфармацыі з Бацькаўшчыны, толькі праз расійскую прэсу.

— Ці размаўляе яшчэ нехта ў Іркуцкай вобласці на беларускай мове?

— За 420 кіламетраў ад Іркуцка ёсць вёска Тарнопаль, у складзе якой тры паселішчы — Гомельск, Якаўльск, Тульск. Там жывуць у асноўным беларусы, якія размаўляюць на беларускай мове. Мала-

дзейшае пакаленне — на нашай тэрыторыі, а старэйшыя — чыста, як і на Беларусі не пачуеш. Ёсць яшчэ вёска — Анучынск, дзе шмат беларусаў. Далей на поўнач — Боханскі раён, дзе таксама нас шмат. Пераязджалі туды ў трыццаціх гадах, па вярбоўцы. На Беларусі былі калгасы, а ў Сібіры дазвалялі быць аднасобнікамі. Дасюль бульбу ў гэтых паселішчах саджаюць барознамі, канём. Гэта характэрна толькі для Беларусі. Яшчэ адна адмеціна беларускасці — да 50-х гадоў сеялі каноплі, лён, жыта. Перасяленцы былі ў асноўным з вёскі Калядзічы Гомельскага павета і Сенненскага раёна Віцебскай вобласці. Дзяцей іх, народжаных у Сібіры, запісалі як рускіх, хаця іх родныя браты і сёстры значыліся беларусамі. І цяпер заходзіш у хату да такой цётчкі, што руская па пашпарце, а вітае цябе чысцюткай беларускай мовай.

— Якія планы ў таварыства?

— Ёсць ідэя — стварыць у Іркуцку беларускую нядзельную школу. Мясцовыя ўлады абяцалі дапамагчы. Хочам склікаць Усесібірскі з’езд беларусаў. Наладзім сувязі з аналагічнымі суполкамі ў Новасібірску, Кемераве, Якуцку.

— Якія адносіны да таварыства з боку мясцовага насельніцтва?

— Іркуцкая інтэлігенцыя толькі ўзрадавалася, што ўзнік яшчэ адзін культурны цэнтр. Аднак сярод “простага” людзі ёсць і такія, што бачаць у нас нацыяналістаў. Вось сярод саміх беларусаў хапае тых, якім ніякай беларушчыны не патрэбна. Ці як адна цётка, што цікавілася, якія лгаты тым, хто ў беларускае таварыства запішацца. Кажу — бясплатны праезд у транспарце. Узрадавалася — пішыце мяне! Прызнаюся, што пажартаваў. Яна — тады не трэба. Працягваю гаворку, маўляў, будзем жанчын — сябровак таварыства — з 8 сакавіка віншаваць, падарункі даваць. Цётка зноў — запісвайце мяне. Увогуле, у планах нашага таварыства шмат цікавага. Для ўсіх, хто захоча з намі супрацоўнічаць, падаю кантактны адрас:

664078, Іркуцк, мікрараён “Зялёны”, д. 15, кв. 38, Рудакоў Алег Васільевіч.

— Дзякуй, спадар Алег, за гутарку. Жадаю плёну ў вашай высакароднай справе.

Гутарыла Людміла ШНІП

Варункі

ЖНІВЕНЬ

Ідучь касцы, звіняць іх косы...
Якуб КОЛАС

Гарачы жнівень стаіць на Беларусі. У Мінску зараз цяжка. Смуродам патыхае разамлелы асфальт, задушліва ў бетонных кватэрах. Адзін мой знаёмы паехаў на Кіпр з жонкай і дзіцем. Паездка на месяц абышлася для яго ў тры тысячы долараў. Другая знаёмая зусім не пайшла ў адпачынак. Сядзіць, парыхае на рабоце, узяла грашовую кампенсацыю за адпачынак, бо мужу на заводзе яшчэ за чэрвень не выплацілі заробак. Трэці, яшчэ вясною кінуўшы дзяржаўную працу, на якой атрымліваў капейкі, зараз перабіваеца на шабашках, а то збірае разам з жонкай ягады, лісічкі. Гэтым жа займаецца і мой сусед Міхайлавіч. Бо пенсіі хапае на пятнаццаць пляшак гарэлкі ў месяц, а трэба грошай — на трыццаць адну. Лета — якраз сезон.

На лецішчах пад Мінскам адыходзяць ужо гуркі, спеюць памідоры. Сліў, які казала адна бабулька, — тайга, але на сочыва і кампоты патрэбны цукар, а долар зноў папёр угору...

Лета, а ў грамадстве так шмат незадаволеных. Часам здаецца, што незадаволеныя — ўсе. Бедныя — таму што бедныя і наперадзе няма прасветы, багатыя — бо не даюць разгарнуцца, учэпіста трымаюць за крысо і сытны кавалак ад эканамічнай ліхаманкі і круцялёў улады не лезе ў рот.

Моцна незадаволены і прэзідэнт. Яму перашкаджаюць працаваць парламент і палітычныя партыі, і Пазняк з Навумчыкам за мяжой, і капіталісты, якія нас зусім “не ждуть”, і Расія, якая на гэта фрыгідна рэагуе на недыхезісоўныя прапановы афіцыйнай Беларусі.

У сваю чаргу парламент незадаволены прэзідэнтам, які збіраецца правесці рэфэрэндум і распустыць яго. Ён пакуль што баіцца выказаць сваю нягроду ў адкрытую і шіха незадаволены. Праўда, гучнай незадаволенасці не баяцца палітычныя партыі, якія збіраюцца выказаць яе за “круглым сталом”.

Расія таксама не надта задаволена беларускім прэзідэнтам. Бачна, што, па іхніх мерках, ён ці не занадта спрытны. А ў іх зараз вайна і ім не да нас, хай бы хоць сцішыўся, пачакаў.

Шчыра прызнаюся, незадаволены і я. Лета было дажджыстае і так і не ўдалося сплыць на чаўнах па Пцічы. Бо што гэта за задавальненне, калі вада з усіх бакоў.

А зараз — задуха. Задуха стаіць у прыродзе і ў грамадстве.

Праўда, неўзабаве — верасень.

І там — 3 верасня, пачатак парламенцкай сесіі, якая, бываюць жа цуды, можа абярыцца для “всенародно абраннага” імпічментам.

Там — 14 верасня, 2-гі беларускі нацыянальны кангрэс, які хоча сабраць прэзідэнт, каб паднайсці і прыпалохаць парламент і на які мяркуюць прывезці — небывалая лічба, як у свой час на з’ездзе КПСС, — аж пяць тысяч “дэлегатаў”.

А паміж імі — 8 верасня, дзень Беларускай вайскавой славы, традыцыйнае свята свядомых беларусаў, а гэтым разам можа і не толькі адных іх.

І гэта ж толькі тыя падзеі, пра якія мы дакладна ведаем. А пра што мы яшчэ можам даведацца?..

Спякотны жнівень. А верасень маецца быць не менш спякотным. І ў мяне, у сённяшняю трыццаціградусную гарачыню, на конт гэтага толькі адзінае пытанне: ці задаволіць ён каго-небудзь, месяц верасень, ці вырашыцца што-небудзь у нас у лепшы бок, ці і надалей мы так і будзем гайдацца паміж небам і зямлёй?

Алесь БЯЛЯЦКІ

Надзённае

Шаноўныя лімаўцы!

Надрукуйце, калі ласка, гэты мой верш. А то некаторыя людзі думаюць, што і я прыняў удзел у конкурсе супраць нашай гістарычнай “Пагоні”, за новыя сімвалы. Такого я не мог нават падумаць, там “канкурсанты” выкарысталі мой стары верш “Сцяг рэспублікі”, які быў напісаны яшчэ ў 1956 годзе.

Усяго Вам добрага.

Шчыра Ваш

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

ЗВАРОТУ
НАЗАД НЯМА

Насіў я зброю на сваім гарбе,
Выконваў строгі маршальскі загад,
Але не чуў, каб сам супраць сябе
Галасаваў хтось за зварот назад.

Такога не было ў жыцці маім
Ні на вайне і ні пасля яе —
Ісці на рэфэрэндум і на ім
Выказаць думкі ўголас не свае.

Без ветру не закруціцца вятрак,
А пад дажджом не ўсохне сенажаць.

Няўжо ж духоўна мы збяднелі так,
Каб і сябе саміх не паважаць,

Каб адмаўляцца ад сваёй зямлі,
Ад мовы, што жыццё табе дала?..
Напэўна, курс мы не туды ўзялі,
Дзе сонца, ласка, дабрыня святла?

Падказвае цывільны, вольны свет,
Свярджае і гісторыя сама, —
Што трэба толькі суверэнітэт,
І што звароту нам назад няма!

30 ліпеня 1996 г.

“ДАЎЖАНСКІЯ ВЕЧАРЫ”

Так назвалі сваю імпрэзу ўдзельнікі семінара “Уладзімір Дубоўка і сучасная беларуская літаратура”, які адбыўся каля возера Даўжа, што на Пастаўшчыне. Ініцыятарам “вечароў” быў настаўнік з Пастаў, нястомны энтузіяст і паэт Ігар Пракаповіч. Дапамога з боку фонду Сораса дазволіла матэрыяльна падтрымаць яго ініцыятыву. На семінар прыехалі паэты, празаікі і літаратуразнаўцы з Мінска, Віцебска, Полацка, Глыбокага, якія так ці інакш спрычыніліся да творчасці слаўтага паэта, які быў родам з Пастаўшчыны: Генадзь Шупенька, Яўген Лецка, Уладзімір Арлоў, Валянціна Аксак, Марыя Баравік, Марыя Новікава, Алесь Жыгуноў, Франц Сіўко. Чынны ўдзел бралі землякі Уладзіміра Дубоўкі паэты Янусь Малец, Аркадзь Нафрановіч, Ганна Жук, а таксама мастак Іосіф Атрахімовіч.

Добры пачатак размовы пра творчасць Уладзіміра Дубоўкі далі ўспаміны настаўніцы Ніны Сцяпанавічы Храпавіцкай, якая некалі працавала ў Манькавіцкай школе. Яе вучні вялі доўгі час пераліску з паэтам, які

некалі ў гэтай школе вучыўся. Пра свае сустрэчы з Уладзімірам Дубоўкам згадалі Генадзь Шупенька і Яўген Лецка. У выступленнях, у гутарцы прынялі затым удзел усе прысутныя. Згадаліся цікавыя факты, звязаныя з жыццём і творчасцю паэта, з задавальненнем адзначалася, што памяць пра яго жыве на Беларусі, што ён “увайшоў у школьныя праграмы”. Але выказвалася і заклапочанасць у сувязі з тым, што не проста знайсці чытачам творы Уладзіміра Дубоўкі, бо яны даўно не перавыдаваліся. “Выбранае” Дубоўкі трэці год не ўдаецца выдаць у “Мастацкай літаратуры”, ляжыць без руху і падрыхтаваны самім аўтарам аднатомнік. Набліжаецца стагоддзе з дня нараджэння Уладзіміра Дубоўкі. Было б няблага, каб “Даўжанскія вечары” актывізавалі падрыхтоўку да гэтай даты.

Удзельнікі “Даўжанскіх вечароў” вырашылі пры спрыяльных умовах сустрэцца і надалей, зрабіць іх штогадовымі Дубоўкаўскімі чытанямі.

Міхась КЕНЬКА

ДЗЕНЬ
НЕЗАЛЕЖНАСЦІ
БЕЛАРУСІ
Ў ШЧЭЦІНЕ

Зноў бел-чырвона-белы сцяг у выгнанні... І толькі там, за межамі роднай Беларусі, ён пачувае сябе вольна. Менавіта так: святочна і ганарыста ён зіхаець у промінях сонца, калі ўзняўся на флагштоку Шчэцінскай школы дэмакратыі і самакіравання (Польшча) 27 ліпеня.

Гэтая школа запрасіла на вучобу грамадзян Беларусі дэмакратычных поглядаў.

У той дзень не было халодных твараў як сярод беларусаў (маладых і не вельмі), так і польскіх грамадзян. Толькі там, на другім баку Польшчы, надзвычай востра кожны беларус адчуў сум па Радзіме і сорам за свой народ, за выгнанне адвечных беларускіх сімвалаў.

У Польшчы, кожны малы паляк ведае пра “ожэл бялы” і свой сцяг; палякі адразу пасля вайны пачалі аднаўленне зруйнаваных фашыстамі сваіх гарадоў, гісторыі ў каменні. І аднавілі Варшаву, Гданьск, Шчэцін і іншыя гарады ў кароткія тэрміны. Яны захавалі карані... А мы?

У Шчэціне Дзень Незалежнасці Беларусі быў святочным для ўсіх беларускіх грамадзян; на Беларусі пакуль што гэта далёка не так.

Але надзея яшчэ ёсць — зярнаты дэмакратыі дадуць ураджай...

Валеры ГРЫЦУК,
вучань Шчэцінскай школы
дэмакратыі самакіравання

ПОРУЧ З ПЕСНЯЙ

Сёння ў нашым жыцці столькі праблем і цяжкасцей, што здаецца, зусім не да песень. Сёння амаль не сустранеш усмешку на тварах сваіх сучаснікаў. Але вялікія праблемы пераадоўваюць моцныя духам. І цяжкасці не такія непераадоўныя, калі з намі па жыцці крочыць песня.

“У песні жыве душа народа” — гэты мудры выраз вельмі актуальны цяпер, калі ўсё менш беларускіх песень гучыць па радыё, тэлебачанні, калі беларусы ніяк не адчуваюць сябе паўнаважным народам, з самабытнай культурай, гісторыяй. І таму ініцыятыва Гарадоцкага РК прафсаюза работнікаў адукацыі і навукі, раённай рады ТБМ імя Ф. Скарыны — правесці агляд беларускай песні пад дэвізам “3 песняй жыве народ!” знайшла падтрымку ў педагогаў раёна.

14 педагагічных калектываў удзельнічалі ў аглядзе беларускай песні. Гэта было сапраўднае свята, бо ў настаўніцкім асяроддзі даўно ўжо не было столькі ўсмешак, бадзёрасці, энергіі, як падчас канцэрта. Кожны калектыў прадставіў абрадавыя, народныя, сучасныя песні. Цэлы дзень гучалі беларускія спевы, даючы магчымасць яшчэ раз пераканацца, наколькі таленавіты, самабытны наш народ. Пераможцамі ў аглядзе аказаліся ўсе ўдзельнікі — пераможцамі над абыякавасцю, апатыяй, разгубленасцю. лепшымі журы прызнала калектывы педагогаў СШ N 2, Бычынскай СШ, заахоўвала таксама настаўнікаў іншых школ.

Свята адбылося дзякуючы падтрымцы раённага аддзела адукацыі, Гарадоцкага філіяла Міжнароднага інстытута рэзервовых магчымасцей чалавека, ТАА “Грамада” (Віцебск). Удзельнікі агляду выказалі жаданне, каб свята беларускай песні адбывалася часцей.

Л. ГАРАВЫ

На здымку: вакальная група
Езярышчынскага дзіцячага сада.

Фота М. КРАЎЦОВА

Ў БЕЛАРУСКІМ ВАРЫЯНЦЕ?

Што было, гавораць, таго не вернеш. Насуперак гэтаму выслоўю, прэзідэнт і яго атачэнне рэанімавалі ўжо шмат атрыбутаў таго часу, калі мы “гордзіліся общественным строем”, — ад “адзінага палітдня” да паказухі і алілуйшчыны, ад цензуры да палітычных рэпрэсій пад амаль БССРаўскім сцягам. Але падчас розных урачыстасцяў, звязаных з мінулай вайной, высветлілася: патрэбна яшчэ і свая “Малая зямля”. Навошта свая? Дык тая ж, брэжнеўская, не можа працаваць на імідж нашага галоўнакамандуючага, бо крамлёўскі маршал у свой час персанфікаваў яе і прыватызаваў. Памятаеце, як было? Ніводнае ўпамінанне “Малой зямлі” не абыходзілася без імя “дарагога Леаніда Ільіча”, а сама абарона плацдарма, які калі-нікالی наведаў палітработнік Брэжнеў, падавалася ледзь не выршальнай у бітве за Каўказ.

Цяперашні беларускі “генсек”, уадрозненне ад колішняга ўсеасаюзага, пораху, вядома, не нюхаў, калі не лічыць сумніўную стральбу непадалёку ад Лёзна два гады таму. Затое зямля беларуская ў ваеннае ліхалецце прапала парохам наскрозь. А Магілёў, з якім звязана большая частка сьведомага жыцця А. Лукашэнкі, у цяжкім 41-м звыш трох тыдняў мужна трымаў абарону, скаваўшы буйныя сілы ворага, накіраваныя на ўсход. У 1980 годзе гораду быў уручаны ордэн Айчыннай вайны І ступені. Узнагарода дастойная, аднак не самая высокая. Акрамя таго, да яе не мае ніякага дачынення прэзідэнт Беларусі. А гэта ўжо, па сённяшніх мерках, яўнае бязладдзе.

І вось нядаўна, пэўна, з благаслаўлення вышэйшай інстанцыі, у друку з’явіліся праўзэнні-партрабаванні аб прысваенні Магілёву звання горада-героя (нагадаю, такіх гарадоў на тэрыторыі былога СССР налічваецца толькі дванаццаць). Далей усё ў гэтым дамаганні пайшоў, бадай, галоўны рэдактар прэзідэнцкага часопіса “Беларуская думка” У. Вялічка, які ў сваім вялікім артыкуле (гл. “Народную газету” за 18 і 19 чэрвеня) пусціў у зварот выраз “Могилевская битва”, вынесены ў заглавак. Відаць, перад гэтым ён не зазірнуў у энцыклапедыю ці ў іншы даведнік, дзе змог бы ўдакладніць, што ў Вялікую Айчынную бітву называлі, калі ў двух словах, некалькі ўзаемзвязаных буйных наступальных (падкрэслена мной. — Г. Л.) і абарончых аперацый на важнейшых накірунках. Хто не ведае Маскоўскую бітву, Сталінградскую, Курскую або бітву за Ленінград, за Каўказ, за Дняпро (на Украіне)? Кожная з іх прыводзіла да разгрому моцных групіровак ворага і дасягнення значных палітычных і стратэгічных вынікаў.

А вось такіх выразаў, як бітва за Кіеў (ці Кіеўская бітва) або за Адэсу ці Севастопаль у даведачнай і гістарычнай літаратуры не зной-

дзеце, нягледзячы на тое, што гэтыя гарады праславіліся бяспрыкладнай стойкасцю ў абароне (Севастопаль, як вядома, знаходзіцца ў тыле праціўніка, трымаўся 250 дзён) і ўжо даўно ўдастоены геройскага звання. У такіх абставінах гаварыць пра “Могилевскую битву”, на жаль, не выпадае.

Сёй-той скажа: не трэба прыдзірацца да недакладнасцяў пры ўжыванні ваеннай тэрміналогіі; у БелСЭ, напрыклад, надрукаваны артыкул пад заглаўком: “Смаленская бітва”, хоць у рускамоўных выданнях заўсёды пішуць: “Смоленское сражение”. Вымушаны нагадаць, што гэтыя далёка не тоесныя паняцці — “бітва” (азначэнне гл. вышэй) і “сражение” (сукупна звязаныя паміж сабой удары і баі ў ходзе аперацыі) — па-беларуску гучаць аднолькава: “бітва”. Але праблема асэнсавання слоў з гэтай прычыны не магла паўстаць перад У. Вялічкам, бо яго артыкул надрукаваны і, выходзіць, напісаны на рускай мове.

Ні ў якім разе не жадаю прымяняць ролю абаронцаў беларускага горада, а таксама і “Малой зямлі” ў зрыве планаў акупантаў. Хаця б таму, што і самому давалося халіць аколнага жыцця і добра ведаю, што яно несалодкае. Але не трэба займацца і перабольшаннем. Гэта тычыцца як простых смаротных, так і самага высокага начальства.

Чытаю віншаванне суграмадзянам з нагоды 51-й гадавіны Перамогі, падпісанае А. Лукашэнкам, і затрымліваюся на фразе: “Месячную асаду вытрымаў непахісны Магілёў”. Чаму “месячную” ды яшчэ “асаду”, калі ўся абарона горада, а значыць, баі і ў акружэнні (асадзе), доўжылася з 3 да 26 ліпеня? Так сведчыць практычна ўся пасляваенная літаратура, гэтаму не супярэчыць і артыкул у “НГ”. А ў адной кніжцы, выдадзенай у Мінску два гады таму (“Беларусь в годы Великой Отечественной войны”), нават пропісана напісана, колькі дзён абараняўся Магілёў, адбіваючы напад ворага: дваццаць тры!

Можа, аўтар віншавання за “Пункт адліку” узяў 26 чэрвеня — дзень, калі пачалі капаць траншэі і супрацьтанкавыя рвы? Гэта ў корані няправільна. Для прыкладу, сухапутная абарончая сістэма таго ж Севастопаля стваралася з пачатку ліпеня 1941-га, а баі на бліжэйшых подступах да горада завязаліся толькі 30 кастрычніка. Гэты дзень і лічыцца пачаткам яго гераічнай абароны. А ў раёне Магілёва баі распаліся менавіта 3 ліпеня.

Наогул, калі немцы наблізіліся да Масквы, дык было загадана капаць акопы і траншэі вакол гарадоў, якія знаходзіліся ў глыбокім тыле. Так, мне, эвакуіраванаму з Беларусі школьніку, давалося ўдзельнічаць у стварэнні абарончых аб’ектаў на тэрыторыі тагачаснай Горкаўскай вобласці. Дзякуй Богу, яны не

сталі лініяй агню.

...Распавядаючы, як яго колішні шэф П. Машэраў “вознамеріўся ў 1980 годзе востанаваць “справедлівасць” (у выніку Магілёў атрымаў вышэйшымі ордэн, які, дарэчы, у артыкуле названы неадрэада — з лішнім словам “Великой”), У. Вялічка справядліва заўважыў: “Тогда в средствах массовой информации воспевалась лишь “Малая земля”. Она как бы оттесняла всё другое, делала его незначительным, второстепенным”. Дазволю сабе спытаць у паважанага журналіста: а чаму гэта ў паслябрэжнеўскі перыяд, калі званне горада-героя атрымаў той жа Смаленск, ніхто, у тым ліку і ён сам, не паспрабаваў адкрыта (была ж галоснасць!) загаварыць пра аб’дзеныя заслугі беларускага горада? Мо таму, што дагэтуль ніводзін вышэйшы кіраўнік нашай дзяржавы не быў асабіста зацікаўлены ў яго новай узнагародзе?

І галоўнае: ці не паўторыцца на Беларусі “Малая зямля” застойных часоў у новым варыянце, калі прэзідэнт зробіць тое, што прапануецца ў “НГ” — прысвоіць “своим указом” Магілёву званне горада-героя і тым самым “вернет народу еще одну запоздалую правду”? (Якія, дарэчы, маюцца на ўвазе “вернутыя правды”? Ці не тыя, якім прысвечаны першыя радкі гэтага матэрыялу?)

Прынамсі, сімптомы, так бы мовіць, “малаземельскай” хваробы ўжо пачалі працягвацца на Беларусі. Да прыкладу, усе, хто падзяляе выказаную ў “НГ” — прысвоіць “своим указом” Магілёву званне горада-героя і тым самым “вернет народу еще одну запоздалую правду”? (Якія, дарэчы, маюцца на ўвазе “вернутыя правды”? Ці не тыя, якім прысвечаны першыя радкі гэтага матэрыялу?)

Ганаровае званне, прысвоенае гораду з парушэннем дзеючых законаў ды яшчэ з пэўным прыцэлам — каму гэта патрэбна? Тым жыхарам Магілёва і вобласці, грамадзянам Беларусі, якія не ведаюць, як звесці канцы з канцамі? Ветэранам, што іншы раз у распачы гатовыя прадаць свае бацьвы ўзнагароды? Моладзі, які ўлады прадпісваюць, куды хадзіць, што чытаць і думаць, на чый партрэт любавіцца? Не і не! Гэта перш за ўсё патрэбна Самому, яго шматлікаму атачэнню, вертыкальшчыкам і проста падлялым. Патрэбна, каб яшчэ больш было пампезнасці і фанфаронства падчас яго “сустрэч з народам”, каб яшчэ гучней спявалася Яму асанна.

Генадзь ЛАГУНОВІЧ,
інвалід Вялікай Айчыннай вайны,
ветэран Узброеных Сіл

Вечарыны

БАЦЬКОЎСКІЯ ПЕСНІ

Відаць, нішто так не ўздзейнічае на нашы пачуцці, як добрая песня. Асабліва, калі яна — аб тым, што сапраўды хвалюе, калі яна і салодкая, і балючая адначасова.

Менавіта так — балюча і салодка — гучаў “Машукоўскі лес” кампазітара Уладзіміра Грушэўскага на словы Эдуарда Шапавалава. І, можа, таму, што выконваў яе знакаміты народны мужчынскі хор, можа, таму, што песня напісана аб тых і для тых, хто больш як паўстагоддзя назад там, у Машуках, рызыкаваўшы жыццём, абараняў Радзіму ад фашыскай нечысці, моцна зашчыміла сэрца. Былі ў песні і смутак, і прыгажосць, была й асэнсаванасць нечага вялікага ў чалавечым жыцці...

Уладзімір Грушэўскі, які, дарэчы, зусім нядаўна адзначыў 20-годдзе сваёй творчай дзейнасці, — прафесійны кампазітар, вядомы не толькі ў сваіх родных Баранавічах, але і ў рэспубліцы. Таму свята, якое адбылося ў нашым горадзе — аўтарская вечарына кампазітара Грушэўскага, стала з’яваю ў культурным жыцці.

Сапраўды, вельмі ж нячаста ў наш складаны час глядзельныя залы бываюць такімі, дзе нават яблыку няма месца ўласці. Калі ўшаноўвалі Грушэўскага яго калегі — педагогі, выканаўцы, спевакі і музыканты, яго вучні, сапраўдныя знаўцы музыкі, — было вельмі ўтульна адцельні і шыраасці, якую раздоруе кампазітар людзям перш-наперш сваёю плённаю працаю. І невыпадкова так разнапланавана паўстала перад глядачамі творчасць Уладзіміра Аляксандравіча — таленавітая і высокадухоўная.

Палітра гукаў Грушэўскага — ад песень да вялікіх музычных твораў. І пакуль гасці, глядачы запаўнялі залу, прадчуванне свята запаўняла іх сэрцы — народны ансамбль дзіцячай музычнай школы N 1, той самай школы, дзе вучыўся на класе баяна калісьці будучы кампазітар, проста ў фае іграў беларускія танцы і песні ў апрацоўцы Грушэўскага.

Вечарына пачалася з фанфар. Сцэну занялі юныя піяністы — лаўрэаты абласнога занаўнага конкурса: Уладзімір Авадок (выкл. Д. Фрэнкель) выканаў беларускую песню “Ой да ты, каліначка” Уладзіміра Аліхвера ў апрацоўцы Грушэўскага, Ірына Чарнаву (выкл. Н. Авадок) — фартэп’янную п’есу Грушэўскага “Забаўлянка”. У выкананні Аксаны Цімаш (выкл. В. Турчын) прагучала “Рамантычная прэлюдыя”. Баяністка Алена Валынец, студэнтка 1-га курса музычнага вучылішча (выкл. Л. Чарнаву), уладальніца прызга “Надзея” рэспубліканскага конкурсу І. Жыноўіча, бліскава сыграла “Такату N 2”.

Ансамбль скрыпачоў вучылішча (мастацкі кіраўнік А. Комар) уразіў выдатным выкананнем п’есы “Свіцязянскі ўспамін”, які прысвечіў аўтар свайму брату. Аркестр баяністаў (мастацкі кіраўнік і дырыжор С. Авадок) выканаў апрацоўку “Каліны краснай” і арыгінальную п’есу з дзвюх частак “Бачкоўская песня”.

...Уладзімір Аляксандравіч раскажаў пра тое, як ствараліся гэтыя песні. Іх сапраўды дзве: адну кампазітар прысвяціў маці — з ноткамі светлага, прыгожага, вечага, а другую — свайму бацьку — з інтанацыямі больш пружыністымі і моцнымі. Склаў іх кампазітар

яшчэ тады, калі аб існаванні тэорыі кампазіцыі толькі чуў. Але ж прага да творчасці, багаты, нявыкарыстаны патэнцыял музычных вобразаў, пачуццяў, тэм і фарбаў прывялі-такі Уладзіміра Грушэўскага, выкладчыка Баранавіцкага музычнага вучылішча, у сцены Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі другі раз, але ўжо на кампазітарскае аддзяленне.

Сапраўдным моцным акордам свята з’явілася араторыя “Гусаўца голас”, у аснове якой ляжыць выдатная паэма Міколы Гусоўскага “Песня пра зубра”. Аўтар музыкі прадставіў глядачам выканаўцаў — сімфанічны аркестр ДМШ N 1, малодшыя хоры гэтай жа школы, хор музычнага вучылішча і саліста Генадзя Кабяка. Гэта было велічна!

Пазней, калі ўжо прыйшла да Грушэўскага і першая кампазітарска перамога, і другая, і наступная, калі ўжо былі запісаны і ўвайшлі ў фонд Беларускага радыё вялікія музычныя формы — з аркестрам пад кіраўніцтвам Ляонава, хорам Роуды, камерна-інструментальным ансамблем Валасюка, спеваком Леанідам Барткевічам, Уладзімір Аляксандравіч вельмі дасканалы аналізаваў свой шлях у творчасці і знайшоў, што шчаслівым быў ён не толькі добрымі выкладчыкамі, інтэлігентнымі і высока прафесійнымі людзьмі, але і сваімі бацькамі, іх тонкімі і глыбокімі пачуццямі.

Ды, мусяць, яшчэ і іх песнямі.

Валеры ПАЛІКАРПАЎ,

выкладчык муз. школы N 1.

Раіса СУШКО,

супрацоўніца рэдакцыі
газеты “Наш край” (г. Баранавічы)

АДНО з самых супярэчлівых пачуццяў выклікае ў нас слова нацыяналізм. Адны, галоўным чынам тыя, хто выхаваны на камуністычнай ідэалогіі, схільныя лічыць нацыяналізм з'явай жахлівай, параўноўваючы яго з фашызмам. Іншыя, у асноўным прыхільнікі нацыянальнага адраджэння (хаця і не ўсе), лічаць нацыяналізм станоўчым фактарам у эвалюцыі грамадства, надаючы яму сэнс духоўнай сталасці чалавека. На мой погляд у тым, што атрымалася такое разыходжанне поглядаў, няма нічога дзіўнага. У гісторыі не раз адно і тое ж азначэнне ці, нават, толькі выказванне для адных асоб, арганізацый, народаў мела адзін сэнс, для другіх - процілеглы, а для трэціх і яшчэ нейкі іншы. Рэне Дэкарт казаў, што калі б філосафы дамовіліся пра значэнні слоў, то ўсе іхнія навуковыя дыскусіі прыпыніліся б. Гэты артыкул і прысвечаны аналізу сэнса слова "нацыяналізм" і блізкіх да яго паняццяў.

кіраваная да ўкаранення нацыянальнай варожасці і нацыянальных сутыкненняў, да прамога натраўлівання адной нацыі на другую". Далей - болей. Пасля 2-й сусветнай вайны нацыяналістаў пачалі атажамліваць з... фашыстамі, хаця апошнія былі носьбітамі зусім іншай ідэалогіі. У найбольш вядомай фармулёўцы (БелСЭ) фашысты гэта "адкрыта тэрарыстычная частка найбольш рэакцыйнай і агрэсіўнай імперыялістычнай буржуазіі... якая праўляе краіні шавінізм і расізм". У гэтым азначэнні няцяжка ўбачыць блізкасць тэрмінаў фашызм і шавінізм. Больш таго, я мяркую, што гэтыя ідэалогіі, па сутнасці аднолькавыя, яны адлюстроўваюць адну і тую ж з'яву. Толькі першая - фашызм - адносіцца найбольш да гітлераўскай Германіі і некаторых яе сатэлітаў, а другая - да Расійскай імперыі ды камуністычнага Савецкага Саюза. І нічога агульнага да гэтых паняццяў слова "нацыяналізм" не мае. Наадварот, нацыяналізм - гэта антыпод

белым сцягам на мітынгі Нацыянальна-дэмакратычнай партыі Грузіі, які адбываўся акурат насупраць рэзідэнцыі Звіяда Гамсахурдзі. А ў месцачковым горадзе Бурштын (Заходняя Украіна) няблага ішло мясцовае піва пад сяброўскія размовы з цудоўнымі жыхарамі-бурштынцамі - скрозь "нацыяналістамі".

Вось так праўляецца сапраўдны нацыяналізм.

Ніколі войны паміж народамі не ўзніклі па віне нацыяналістаў. Наадварот, часцей за ўсё іх развязвалі тыя людзі, для якіх не існавала паняцця нацыі, духоўнасці, культуры. І не толькі адносна "малага" народа, які яны заваёўвалі, але і свайго - вялікага". Найперш гэта былі тыя палітыкі, якія выражалі інтарэсы капітала.

Такімі войнамі былі безліч заваёўных войн Рымскай імперыі, потым тое ж паўтарылася ў Візантыйскай імперыі, а пазней мы ўбачым, як

Зазірнем у тыя дагістарычныя часы, калі толькі ўтвараліся першыя аб'яднаныя людзей, першыя племянныя саюзы. У адрозненне ад жывёлы са статку сабе падобных чалавек у сваім племені атрымаў вельмі важны атрыбут - сваё імя. Спачатку гэта была адзіная, але істотная якасць, якая азначала адметнасць, індывідуальнасць асобы з нейкай групы ці племені. Трохі пазней у людзей з'яўляецца рэлігія. Першыя прымітыўныя вераванні атрымалі назву татэмізму і былі выкліканы звычайнай рэакцыяй на невядомыя, магутныя сілы прыроды. З гэтых часоў заўважаецца другая фаза расшчэплення раней адзінай супольнасці першабытных людзей (старажытнага грамадства) - расшчэпленне асобных плямёнаў па таму сонму багоў, у якія кожнае племя верыла, г.зн. - па рэлігіі. Такім чынам, яшчэ са старажытных часоў людзі пачалі адрознівацца не толькі сваімі імямі і імёнамі, але і вераваннем.

Народы і нацыі ўтварыліся многа пазней. Пры гэтым нацыянальна асаблівасці сталі істотна ўплываць на ўзаемаадносіны людзей, галоўным чынам, з канца XVIII ст. - пачатку XIX ст. і выйшлі на першы план у наш час. Фармаванне нацыі і рост нацыянальных рухаў найбольш актыўна ішлі на працягу ўсяго XIX стагоддзя. Гэта адзначалася многімі мысларамі таго часу. Так М.Славінскі ў артыкуле "Руская інтэлігенцыя і нацыянальнае пытанне" пісаў, што "На працягу XIX стагоддзя, асабліва другой яго паловы, разам з ростам палітычнай свабоды расце і свабода нацыянальная".

XX век яшчэ больш крышталізуе нацыі. Ігар Шафарэвіч, вядомы як заўзятый абаронца рускай ідэі, у артыкуле "Абасабленне, ці збліжэнне?" пісаў: "Зусім нечакана XX стагоддзе аказалася стагоддзем нечувана абстрактнага нацыяналізму і працягвае - "Разбурэнне вялікіх імперыяў ва ўсе часы працякала паралельна абстрактнаму нацыянальнаму пачуццю асобных уваходзячых у іх нацыі, імкненню іх вылучыцца як самастойнай нацыі".

Такім чынам мы бачым, што такая з'ява як нацыя і яе ідэалагічная аснова нацыяналізм - ёсць з'ява пэўнай ступені прагрэсу чалавечага грамадства, яго эвалюцыі.

Нацыяналізм з'ява сучасная, з'ява духоўнага плана. Гэта істотна якасны крок у бесконцы руху чалавека да Бога. Важнасць падзелу чалавечага грамадства на народы стала зразумелай толькі цяпер, хаця пра гэта сказана яшчэ ў Свяшчэнным пісанні: "І напоўніліся ўсе Духам Святым, ды пачалі гутарыць іншымі мовамі, так як Дух Святы даў ім прамаўляць... І здумелі ўсе і дзіваваліся, кажучы адзін аднаму: Вось усе гэтыя што гавораць ці ж не Галілейцы? Дык як жа мы чуюм кожны сваю гутарку, у якой урадзіліся: Парфяне й Мідзяне й Елліміты, і жыхары Мэзопатаміі, Іудэі, Кападокіі, Понту, Фрыгіі, Эгіпту, Лівіі, Кірэны, Рыму, Крыту і Арабіі і але ўсе мы чуюм, як яны гавораць нашымі мовамі пра вялікія цуды Божыя".

Ідэалагі марксісцка-ленінскай філасофіі стварылі зручную для сябе класіфікацыю перыядаў гісторыі: першабытна-абшчыны лад, рабаўладальніцкі, феадалізм, капіталізм, сацыялізм і, нарэшце, камунізм. Наш час паказвае істотнасць і неспраўднасць такога падзелу.

Зыходзячы з папярэдніх разваг, на мой погляд, гісторыю чалавечтва больш правільным было б падзяліць на тры перыяды, якія вызначаюцца толькі адной галоўнай рысай - адносінамі да рэлігіі. Я прапаную наступны ланцужок стадыя эвалюцыі чалавечтва:

...ЛЮБОЎ ДА СВАЙГО НАРОДА

ПРАЛЕГОМЕНЫ ДА ЎСЯКАЙ БУДУЧАЙ ТЭОРЫ НАЦЫЯНАЛІЗМУ

1. ІСНУЮЧЫЯ АЗНАЧЭННІ НАЦЫЯНАЛІЗМУ. ВЫТОКІ НЕПАРАЗУМЕННЯ.

У азначэнні нацыяналізму, як адмоўнай з'явы ляжыць сцвярджанне: нацыяналізм - гэта палітыка, накіраваная на развіццё варожых адносін паміж нацыямі, імкненне адной нацыі даказаць сваю перавагу над суседняй, асіміляваць і заняволіць яе. Сучасныя апалагеты такой канцэпцыі звычайна прыводзяць фармулёўкі, узятыя з дарэвалюцыйных і савецкіх энцыклапедыяў, і спасылаюцца амаль заўсёды на тых жа расійскіх і савецкіх вучоных. Так, у артыкуле Ігната Дуброўскага ("ЛіМ", N 47, 1994), пасля бясспрэчнага сцвярджання аб тым, што слова нацыяналізм з'явілася ў канцы 80-х гадоў мінулага стагоддзя, "калі сфарміраваліся нацыі", ідзе фраза: "Вучоныя заўважылі гэтую новую з'яву і далі ёй сваё вызначэнне". Але далей паважаны аўтар артыкула нідзе не піша якое ж "вызначэнне" (захоўваючы стыль аўтара) далі вучоныя таго часу і якія гэта вучоныя. У якасці ж фармулёўкі бярэцца артыкул з энцыклапедыі Ф.Бракагауза і І.Эфрона, дзе нацыяналізм апісаны як "знамя дурных страстей". Далей прыводзіцца азначэнне нацыяналізму з Вялікай энцыклапедыі 1903 г.: "Нацыяналізм... заключаецца в переразвитии национального чувства", пры якім людзі "начинают переосуществлять свою нацию и считают поэтому совершенно справедливыми всяческие для неё преимущества сравнительно с другими нациями". Калі ўзяць гэтае азначэнне, то заканамерна паставіць пытанне аб розніцы паміж гэтым сцвярджаннем і тэрмінам "шавінізм", які прапаведуе "выключнасць сваёй нацыі і пагарду да іншых, распальванне нацыянальнай варожасці" (А.Булька. Слоўнік іншамовных слоў, Мінск, 1993 г.).

Успомнім што ўяўляла сабой Расія канца XIX-га стагоддзя. Гэта была магутная таталітарная дзяржава, у якой шавінізм быў дзяржаўнай палітыкай. З другога боку гэты самы час адзначаецца шырокім нацыянальна-вызваленчым рухам, развіццём нацыянальных культур. Для афіцыйных улад усякае выступленне нярусскіх народаў Расійскай імперыі са сваіх нацыянальных пазіцый наносіла чарговы ўдар па ўкаранення схеме, сутнасць якой у тым, што Расія - выратавальніца ўсіх суседніх "занядбаных" народаў і што рускія - гэта нацыя-гегемон. Каб апраўдаць вялікадзяржаўную шавіністычную палітыку ў слова "нацыяналізм" і быў укладзены адмоўны сэнс. З тых часоў складалася і пастаянна навязвалася парадыгма: "Усе нацыянальныя - дрэнна і архаічна, усё расейскае - добра і прагрэсіўна". Усялякія спробы малых народаў адраджаць сваю дзяржаўнасць жорстка падаўляліся, а барацьбітоў за незалежнасць, за права "людзмі звацца" называлі нацыяналістамі, укладваючы самы дрэнны сэнс у гэтае слова.

Бальшавізм нездарма лёгка прывіўся на тэрыторыі Расійскай імперыі. Тут яго ідэі знайшлі спрыяльную глебу і ў першую чаргу яны закрулі нацыянальную праблему. Камуністы, фанатычна кіруючыся ідэяй зліцця нацыі і ўсталявання Рая на зямлі, убачылі ў любых праявах нацыянальнага, нацыянальных ідэяў, нацыянальнасці злейшага ворага сваёй утапічнай канцэпцыі. І на працягу часу ў савецкім грамадстве быў вынесены прысуд нацыянальнай ідэі і, зразумела, нацыяналізму. Для прыкладу, у Малой Савецкай энцыклапедыі за 1938 г. канцэпцыя расійскіх дарэвалюцыйных ідэолагаў прымае ўжо такі выгляд: "Нацыяналізм - палітыка эксплуатацыйнага класаў, на-

фашызму. Я хачу нават сказаць і буду гэта даказаць, што нацыяналізм - лепшы з набытых цывілізацый.

2. ШТО ТАКОЕ — НАЦЫЯНАЛІЗМ?

Як ужо казалася, сп. І.Дуброўскі нічога не паведаміў аб тых вучоных, што вывучалі нацыяналізм. А такія вучоныя былі. Гэта вядомыя ўсяму свету рускія філосафы М.Бярдзьеў, М.Славінскі, Н.Кляпенін, І.Львін; украінскі філосаф Д.Чыжэўскі і іншыя знакамітыя мысліцелі. Найбольш грунтоўна даследаваў праблему нацыі і нацыяналізму выдатны рускі філосаф Мікола Бярдзьеў. Вось яго словы: "Чалавек уваходзіць у чалавечтва праз нацыянальную індывідуальнасць, як нацыянальны чалавек, а не як адцягнуты чалавек, як рускі, француз, немец альбо англічанін. Чалавек не можа праскочыць праз цэлую ступень быцця, ад гэтага ён збяднеў бы і апусціўся б. Нацыянальны чалавек — больш, а не менш чым проста чалавек..." І далей: "Нацыяналізм ёсць станочная каштоўнасць, як творчае сцвярджанне, раскіданне і развіццё індывідуальнага народнага быцця. Але ў гэтым індывідуальным вобразе раскрываецца ўсё чалавечтва".

У гэтых радках сканцэнтравана ўся сутнасць нацыяналізму. Менавіта ў абасобленым вобразе раскрываецца ўсё чалавечтва. Багацце чалавечтва ў разнастайнасці і сталасці нацыі, як і багацце асобнага народа ў каларытнасці, разнастайнасці яго індывідуумаў. Толькі пры ўмовах існавання раўнапраўных, творчых і сталых нацыянальных магчымых партнёрскіх адносін, саюзы і аб'яднанні. Такім шляхам ужо ідзе ўся Заходняя Еўропа. І таму шлях да касмапалітызму - праз крышталізацыю асаблівасцей. Другімі словамі: сусветнае мае сэнс толькі праз індывідуальнае.

У той жа кнізе М.Бярдзьева — "Лёс Расіі" — выказаны словы, якія павінны стаць класічнымі: "Нацыянальнасць не можа прэтэндаваць на выключнасць і ўніверсальнасць, яна дапускае іншыя нацыянальнасці і ўступае з імі ў зносіны. Нацыянальнасць уваходзіць у іерархію ступеняў быцця і павінна займаць пэўнае месца; яна іерархічна падпарадкавана чалавечтву і космасу".

Важнасць і актуальнасць гэтых слоў з асаблівай сілай адчуваецца ў наш час. Успамінаецца наступны выпадак. У 1990-91 гг. я некалькі разоў удзельнічаў у міжнародных сустрэчках нацыянал-дэмакратаў постсавецкіх рэспублік і краін бліжняга замежжа, якія налілі назву "Кансультацыйная нарада заняволеных народаў Расійскай імперыі". На гэтых сустрэчках уладарыла вельмі сяброўская атмасфера, да позняй ночы вяліся дыскусіі, размовы. Там я, у прыватнасці, пазнаёміўся з "класічнымі" нацыяналістамі з Арганізацыі Украінскіх Нацыяналістаў (АУН). Большасць удзельнікаў прадстаўляла СССР і таму рабочая мова была руская. Але часта гучала і англійская. Малдавані з румынам добра разумелі паміж сабой на румынскай і малдаўскай мовах - яны амаль аднолькавыя. З палякам Войтэкам Стэндо я размаўляў па-беларуску, а яму цікавае было звяртацца да мяне на украінскай, бо ён яе якраз вывучаў... Адным словам, моўнай праблемай не было. Затое там уладарыла агульная атмасфера падтрымкі, жадання дапамогі кожнаму ў дасягненні незалежнасці яго краіны. У Таліне, падчас зімовай адлігі, мы сталі побач з эстонцамі на барыкадах (тады якраз адбываліся вядомыя падзеі ў Прыбалтыцы), у Тбілісі я разам з Валерам Буйвалам і Валерам Сядовым стаяў пад бел-чырвона-

карта зямлі перафарбавалася ў колеры, адпавядаючыя то французскім заваёвам, то іспанскім, то англійскім. Усе гэтыя імперыі распаліся. Апошняя імперыя, што захавалася на пачатак XX стагоддзя, была Расія. Угледзіцеся ў гістарычныя карты: ад невялікага Маскоўскага княства, гэтая краіна ўсходніх славян - рускіх разраслася да непамернай велічыні і дасягнула Ціхага акіяна. Усю гэтую неабсяжную тэрыторыю рускія саманазвалі Расіяй - нягледзячы на існаванне карзных жыхароў - ці то гэта якуты, ці алтайцы, ці эвенкі, паглынуўшы сотні нацыяў і этнасаў. Затое цяпер Расія ганарыцца "сваімі" алмазамі ды нафтай.

Калі для капітала галоўнае памножыць гэты капітал і чыхаць яму на мараль і этыку, то для "малых" народаў - галоўнае адстаць свой гонар і незалежнасць. Па-другому кажучы, з пункту гледжання "малой" краіны, вайна, што вядзецца супраць яе "вялікай" краінай з'яўляецца агрэсіўнай, шавіністычнай, і, наадварот, дзеляні "малой" краіны, накіраваная на абарону сваёй Айчыны, называюцца "вялікай" краінай як выступленні кучкі нацыяналістаў і тэрарыстаў.

Ёсць і іншая сітуацыя, якая неаднаразова ўзнікала пры распадзе Савецкай імперыі, ды і цяпер назіраецца. "Малыя" нацыі сутыкаюцца з лямі, а "вялікая" застаецца быццам бы і ні прычым, хаця на самай справе з'яўляецца арганізатарам бойкі. Прыкладаў шмат - гэта падзеі апошніх гадоў у Грузіі, Азербайджане, Малдове і іншых краінах. Характэрна тое, што то тут, то там нам пастаянна "ненавязчыво" ўводзяць у вушы слова "нацыяналізм". "Вялікая" нацыя, карыстаючыся неабмежаванымі магчымасцямі доступу да сродкаў масавай інфармацыі паспяхова даводзіць - "вось які дрэнны нацыяналізм!"

Вельмі блізім да М.Бярдзьева быў І.Львін - таксама прадстаўнік расійскай эмігранцкай інтэлігенцыі. І.Львін піша: "... нацыяналізм праўляецца перш за ўсё ў інстынкце нацыянальнага самазахавання і гэты інстынкт ёсць стан слухны і апраўданы. Гэты інстынкт падпарадкаваны законам добра і духа. Працягваючы думкі згаданых мною філосафаў, я б хацеў вылучыць галоўную рысу нацыяналізму, якая ўбіраецца ў адно слова - любоў. Найперш гэта любоў да гістарычнага аблічча і творчага чыну свайго народа ва ўсёй яго своеасаблівасці, імкненне да таго каб ён - народ - жыў творча, вольна і мірна.

Цяпер можна даць і азначэнне нацыяналізму. Нацыяналізм гэта:

- любоў да свайго народа;
- любоў да свайго краю;
- гордасць за гісторыю свайго народа;
- павага і адчуванне адметнасці і непаўторнасці сваёй мовай;
- любоў да сваёй Айчыны ці патрыятызм;
- вера ў Богае прызначэнне свайго народа;
- боль за няўдачы свайго народа і радасць за яго поспехі.

Як бачым, такое вядомае паняцце як патрыятызм, у гэтым азначэнні ёсць толькі састаўная частка шырокай, касмічнай з'явы - нацыяналізму.

Нацыяналізм знаходзіць сваё канкрэтнае ўвасабленне ў нацыі, як і нацыя стварае сваю духоўную і ідэалагічную абалонку - нацыяналізм.

3. ЭВАЛЮЦЫЯ, ІЕРАРХІЯ І ТЭОРЫЯ СТАДЫЙ.

Сучасныя веды пра чалавека і грамадства даюць нам падставу лічыць, што гісторыя ёсць паступовае пашырэнне і паглыбленне чалавечай сутнасці.

Політэізм → Монатэізм → Нацыётэізм

Трэцяя стадыя - нацыянальны монатэізм ці, нацыётэізм. Гэта стадыя ў якой мы з вамі цяпер жывём. Гэтая стадыя, дарчы, хаця і вырасла з другой стадыі, мае шмат агульных рыс з першай. Такой рысай з'яўляецца нацыянальная адметнасць народа. Менавіта ў эпоху політэізму існавала адрозненне паміж рознымі плямёнамі па прыкмеце адрознівання сваімі сонмамі багоў, і гэта з'яўляецца ў нейкім сэнсе нацыянальнай прыкметай. Праз паганства прайшлі ўсе народы і беларусы не з'яўляюцца выключэннем. Наадварот, не кожны народ можа пахваліцца такой багатай народнай спадчынай, як беларусы. Такія паганскія з'явы як Купалле, Каляды жывуць і ў наш час. Але не трэба забывацца на тое, што пра само існаванне такіх багоў як Пярун ці Ярыла беларусы ўжо даўно забыліся і сведамасці многіх пакаленняў Бог вызначаецца трыадзіствам Айца, Сына і Святога Духа - наш народ ужо тысячу гадоў хрысціянскі.

4. ШТО БЫЛО НАПАЧАТКУ? АЛЬБО, ШТО ПАТРЭБНЕЙ — КІЛБАСА ЦІ МОВА?

Людзі здаўна падзяліліся на матэрыялістаў і ідэалістаў. Першая пазіцыя набрала моц разам з росквітам навукі і тэхнікі, а вера ў неабмежаваным магчымасці навукі прывяла да ўзнікнення рацыяналістычнага погляду на магчымасці чалавека. Адна з формаў рацыяналізму, якую знакаміты аўстра-амерыканскі эканаміст і філосаф Ф.Хайек называў сацыялізмам, заснавана на празмерных спадзяваннях на магчымасці чалавечага розуму. Сацыялісты лічаць, што нават мараль і традыцыі могуць кіравацца розумам. Хайек аргументавана

(Працяг на стар. 12)

**САМЫ ДАРАГІ
СКАРБ**

Нарэшце на паліцы кнігарняў стала першая кніга ўнікальнага шматтомнага выдання нашай тысячагадовай літаратуры. Гэта — «Выбраныя творы» Яна Чачота. Яе выхад з поўным правам можна назваць вялікай падзеяй у культурным жыцці Рэспублікі Беларусь. З яе, з гэтай першай кнігі серыі, пачынаецца сістэматызаванае асваенне агромністага, далёка яшчэ не спазнанага мацэрыка нашай культуры — многавекавой літаратурнай спадчыны беларускага народа.

Як адна з перадавых у культурных адносінах краін, Беларусь з даўніх часоў несла святло асветы на ўсход. Наша літаратура — найбольш старажытная з літаратур усходніх славян. Намнога раней узнікла тут і кнігадрукаванне. Якраз у старажытнай літаратуры Беларусі трэба, мусіць, шукаць нашым усходнім і паўднёвым суседзям вытокі сваіх літаратур. Вывучыць і выдаць нашу літаратурную спадчыну — значыць унесці важкі ўклад і ў агульную скарбніцу ўсяго ўсходняга славянства.

На старонках «ЛіМа» ўжо расказвалася пра тэматычны план «Беларускага кнігазбору». Таму паўтарацца тут не трэба. Тым больш, што ў канцы першага тома чытач знойдзе найбольш поўны спіс усёй серыі, разлічанай прыкладна на дзвесце тамоў. Той, хто пачне збіраць кнігі гэтай залатой бібліятэкі Беларусі, стане з часам уладальнікам самага дарагога скарбу, які будзе перадавацца з пакалення ў пакаленне. «Беларускі кнігазбор» зробіцца для іх невычэрпнай крыніцай ведаў і духоўнага ўзбагачэння, сапраўдным хатнім універсітэтам культуры. Хачу толькі папярэдзіць чытачоў не марудзіць з набываннем кніг серыі, бо наклад будзе абмежаваны. Цяпер прадумваецца пытанне пра арганізацыю падпіскі на «Беларускі кнігазбор».

Такую сістэматызаваную, на-навуковаму распрацаваную серыю важнейшых твораў шматомнай літаратуры Беларусі даўно чакала наша грамадскасць. І вось сёння яе выданне распачалося! Распачалося нягледзячы на вялікія цяжкасці, перш за ўсё фінансавыя парадку. Дапамагло тое, што Дзяржаўны камітэт па друку і асабіста яго старшыня Уладзімір Бельскі, па-належама ацанілі важнасць гэтага неардынарнага выдання для развіцця нашай культуры і падтрымалі пачынанне. Радуе, што з разуменнем аднеслася да гэтай маштабнай задумкі і наша грамадскасць, нашы недзяржаўныя структуры, у першую чаргу АТ «Сотвар» (кіраўнік Алякс Гуркоў) і кампанія «Туссон» (кіраўнік Якаў Трэмбавольскі), якія аказалі нам пасільную фінансавую дапамогу ў выданні першага тома. Думаецца, сумесная падтрымка «Беларускага кнігазбору» як з боку дзяржавы, так і з боку камерцыйных структур з явіцца добрай гарантыяй поспеху выдання.

Бібліятэчная серыя нарадзілася і ўжо не можа спыніць сваё існаванне. Сёння ідзе вялікая і карпатлівая праца многіх вядомых навукоўцаў і літаратараў над падрыхтоўкай да выдання новых тамоў «Беларускага кнігазбору». Так, рыхтуюцца да выдання кнігі выбраных твораў Яна Баршчэўскага, Якуба Брайцава, Адама Міцкевіча (да 200-годдзя з дня нараджэння), «Мемуары» Міхала Клеафаса Агінскага, «Падарожжы» Ігната Дамейкі, «Беларусы-палешукі» Аляксандра Сержпутоўскага, «Недапетая песня» (творы беларускіх паэтаў, закатаваных у сталінскіх лагерах і палеглых на франтах Вялікай Айчыннай вайны), а таксама аднатомнікі класікаў беларускай літаратуры, твораў якіх не стае ў школьных і публічных бібліятэках.

Усіх, хто жадае росквіту нашай культуры, запрашаем прыняць удзел у вялікай справе вяртання народу нашай багатай і цікавай літаратурнай спадчыны.

Кастусь ЦВІРКА,
галоўны рэдактар
«Беларускага кнігазбору»

КІТАЙСКАЯ мудрасць сцвярджае, што творцу толькі пасля сямідзесяці гадоў адкрываецца Боская таямніца. Няхай ты дзве сарбоны закончыў, адзін літінстытут і паўшколы Ахрэмчыка з падзячным лістом, але калі не маеш сем дзесяткаў за плячыма, сапраўднае боганатхнёнае тварэнне застаецца для цябе недасягальнай марай. Зусім не зважаючы на кітайцаў не выпадае — яны, кажучы, першымі навучыліся вырабляць паперу, чым зрабілі важкі ўнёсак у развіццё чалавечай цывілізацыі.

З гледзішча нашчадкаў Ду Фу ледзь не ўся беларуская літаратура падпадае пад рэвізію. Тых, каму пашчасціла дасягнуць заповітнай мяжы і хто па-ранейшаму чуе (ці

насці сапраўды таленавітага чалавека! Я ім захоплены! Яго твар мне нагадвае крыху Купалаўскі». Паперажываўшы над авантурнай задумкай маладога Барадуліна ехаць ваяваць у В'етнам, Ларыса Геніюш праз колькі радкоў вярнулася да ранейшай тэмы: «О юнацць і яе узлёт! Я зноў пра Вялюгіна, гэта такі цікавы і добры чалавек, што я не магу забыцца аб ім.» Праз два тыдні Ларыса Антонаўна зноў дзеліцца з А. Мальдзісам галоўнай зэльвенскай навінай: «Я вам, здаецца, не пісала, што мы мелі прыёмнасць гасціць у сябе Вялюгіных. Не ведаю, але мы адчулі радысць ад іх прабывання ў нас і нейкую шчырую сяброўскасць. Жаль, што яны былі каратка.»

савецкім сімвалам, пад якімі пражыў усё сваё некароткае жыццё. У пацвярджэнне смачна цытаваў вялюгінскія радкі:

**Памяці бронза,
скарбавое золата,
нафты растопіцы
і малака, —**

**усё,
што здабыта
сярпом і молатам,
пушчана**

з малатка.

Я быў знаёмы з Вялюгіным намнога менш часу, чым сівы пісьменнік, а таму засцерагуся сцвярджаць гэтак катэгарычна. Але чуочы ў вялюгінскай «Спробе тэста-

БРАТАНІЧ НЕБА Ў НІМБЕ ГАЛУБІНЫМ

нарэшце пачуў) Боскія нашэпты, — лічаныя адзінкі.

Анатоль Вялюгін паспеў адсвяткаваць свой сямідзесяцігадовы юбілей і паспеў на схіле жыцця напісаць лепшую, на маю думку, кнігу — «Заклён на скрутны вір».

Неяк у школе настаўніца роднай мовы і літаратуры падаравала мне адзін з выпускаў штогодніка «Дзень паэзіі», спадзеючыся, відаць, развіць мае здольнасці да рыфмавання. Але выхаваны ёю ж на «Камсамольскіх білетках» і «Надзях-Надзейках», я меў на той час стойкі імунітэт да беларускай паэзіі. Да таго ж у галаве круціліся іншыя інтарэсы. Непадальск ад нашай вёскі летам атайбоўваўся закліты вораг каларадскіх жукоў «Ан-2», а зямля ўжо была сходжанамой уздоўж і ўпоперак — аж да мястэчка Дзяржын уключна. Да яго цяглася было кіламетраў тры, але ў яснае і ціхае надвор'е мястэчка пагрозліва даставала пікай касцёла да нашага возера. Носачы знішчальнікам жукоў яблык з калгаснага саду, я грунтоўна рыхтаваў сябе ў лётчыкі, і настольным чытвом на той час у мяне была знойдзеная ў макулатуры кніга Марсэля Міжо пра аднаго адважнага французскага авіятара. Але неяк аднойчы, каторы раз наталіўшыся чытаннем пра авіякатастрофу ў Альпах і Сахары і ніяк не могучы запомніць поўнае імя героя Антуана Мары Ражэ дэ Сент Экзюперы, я ўзяўся гартаць падарунак настаўніцы. З усіх вершаў у памяці засталіся радкі пра смерць ваеннага лётчыка:

**Віры нябёс,
спаліўшы крылы,
цябе, саколе, узялі.
І праўда,
лётчыкаў магілы
спаткаеш рэдка на зямлі.**

І ў Экзюперы не было зямнога апошняга прыстанку. Яго таксама паглынулі «віры нябёс».

Тады я нават і не падазраваў, што мая перажанганая прапелерамі душа ўадначас займела шанц пабагацець адразу на дзве паэзіі. Да «Маленькага прынца» было яшчэ далёка, а Анатоль Вялюгін (а менавіта ён быў аўтарам згаданага верша пра смерць лётчыка) у школьнай праграме не значыўся.

Другое знаёмства з Вялюгіным было больш прازیтым. Знаёмы паэт вырашыў звадзіць мяне на паказ мэтру. Імкнуўся паўстаць перад ягонымі вачыма разнявольным і самастойным, я, нібы той казачны джын, палез у адпаведны посуд. І, відаць, задоўга не вылазіў, бо праз пэўны час ледзь не ўшчыміў сам сябе ў падвойных дзвярах вялюгінскай кватэры. А яшчэ праз колькі хвілінаў вымушаны быў зрабіць спрынтэрскі кідок па даўжэзным, хоць на ровары ездзі, калідоры ў напрамку магчымага месцазнаходжання аб'ектаў каналізацыі...

Назаўтра Вялюгін сам патэлефанаваў мне на працу і дыпламатычна распавёў, як ён чалаваўся з канём на вяселлі ў Юркі Голуба, а нейкая кабета ў квяцістай шалюўцы казала, што на гэткае здольны толькі паэт. Кабетай аказалася Ларыса Геніюш, ад якой Вялюгін тут жа атрымаў запрашэнне наведаць недалёкую Зэльву.

(Нядаўна, рыхтуючы да публікацыі ў часопісе «Роднае слова» лісты Ларысы Антонаўны да Адама Мальдзіса, я быў прыемна здзіўлены, з якой павагай і даверам адгукалася Геніюш пра Вялюгіна пасля тых некалькіх выпадковых сустрэч: «...З Вялюгінскай галавы б'е розум, эрудыцыя, вялікія здоль-

Пасля заканчэння універсітэта, мы з жонкай амаль чатыры гады жылі ў Заслаўі, дзе Наталля працавала ў музеі й дзе зняць кватэру можна было значна танней, чымся ў сталіцы. Почасту мы, пазычыўшы ў знаёмых ровары, ехалі напасткі праз Валюшчынскі лес на легендарную Лысую гару, дзе ў Вялюгіна было лецішча. Там, у падсуседзях спелага бору, ён з жонкай Людмілай Мікалаеўнай звычайна жыў ад халадоў да халадоў, наезджаючы ў Менск толькі па пільнай патрэбе. Ад тых разоў, вершаў у альтанцы засталася ў душы светлае рэха. Адданая больш за слухкімі народнымі песнямі, жонка «мурожную й росную» паэзію Вялюгіна прыняла без агаворак, кажучы, што ўжо за адно аблічча — светлае й ўзнёслае — паэта можна было б узвесці ў пачат святых. Як дарагая памятка пра тыя лысагорскія сустрэчы засталіся надпісы на кнігах. «Наталлі і Міхасю Скоблам са шчырым пажаданнем росквіту іх талентаў. І яшчэ: пакуль жывяце ў Заслаўі, запрашаю да сябе ў лясны дамок — Анатоль Вялюгін». На фотаздымку ў апошнім выбраным «З белага камення — сіняе пламенне» ён выглядаў прыгорбленым, натамлёным. «Дарагі Міхась, прымі гэту кніжэццою як даніну таму, на шчасце перабытаму часу, з каменнай глыбы якога ўсё ж струменіла сіняе пламенне. З абяцаннем напісаць прадмову да тома паэзіі Міхася Скоблы — Анатоль Вялюгін. Валюшчына, 19 чэрвеня 1993 г.»

Помніцца, я тады сказаў яму, што напісаць том паэзіі наўрад ці здолею. Але калі ён пастараецца перажыць свайго дзеда, стодванаціцігадовага Цярэшку Вялюгу, то я таксама пастараюся і гадоў так праз паўсотню прынясу яму рукапіс.

Ул. Набокаў параўнаў паэта з качагарам у труме карабля — ён нават не бачыць, куды плыве карабель, але ведае цвёрда, што агонь у топцы не павінен згаснуць. Не ведаў і Вялюгін, як ягоны верш «Вечар» неаднойчы саслужыў добрую службу, палагодзіўшы ў жыццёвым моры адчайныя чаўны людскіх душ. Ледзь толькі ў нас з жонкай па маладой сямейнай неспрактываванасці пачыналася спрэчка, мы пачыналі як ратавальную малітву, чытаць «у асобах»:

- Куды ідзеш, Наталачка?
- У агарод, Міхалачка.
- Па што?
- Па цыбулю.
- Пастой,
- папалу.

Вось вам і практычная карысць ад паэзіі. Там жа, на Лысай гары, пачуў я й большую частку вершаў, што неўзабаве склалі кнігу з таемна-страхотлівай назвай «Заклён на скрутны вір». Не думаў я ў той час, што праз нейкі год па прычыне вечнай адсутнасці аўтара рукапіс у выдавецтва прыйдзецца адносіць мне.

Янка Брыль назваў «Заклён на скрутны вір» малітоўнікам. І сапраўды, у кнізе няма лішніх, слова са слова счэплены намёртвая, як звенчакі ў ланцугу. Думка скандэсанавая, вобразы ўштукаваныя ў вершы, нібы каштоўныя камяні ў дыхтоўныя аправы. Насамрэч, для тых, хто яшчэ захаваў здольнасць прычашчацца словам — святое пісьмо.

На саракавінах па паэту за жалобным сталом устаў сівы пісьменнік і доўга гаварыў пра вернасць Вялюгіна былым ідэалам. Маўляў, не здрадзіў, як некаторыя, старым

Анатоль Вялюгін з усіх узнагарод насіў толькі лётчыцкі знак.

менту» крушлівы ўздых «столькі непатрэбшчыны ў падарожным побытку», спрабую вызначыць гэтую непатрэбшчыну ў немалым наборку паэта. Што ён, «перабіраючы ўсё па каліву», стараўся апуськаць у апошніх выбраных, што перапісваў занава? І прыгадваю, як паэт з эпічнай няспешнасцю чытаў мне пераніцаваную «Паэму любові», адзін з лепшых сваіх твораў, дзе, як прыслуху ў песні, як замова, двойчы паўтараецца страфа:

**Чысты кужаль на золку
бяліла ты ў белай расе,
а крывёй тваіх кроўных
зара на тканіну цякла, —
і ты Сцяг узняла!
Сёння думку галубім усе:
каб крывінка мая
у чырвонай палосцы была!**

Без цяжкасці можна адшукаць у вершаваным Вялюгіна й гэтак ненавіснаму сямю-таму сёння «Пагоню». А як трапна сказана паэтам пра наш мітынговы час:

**Не злічэш да суботы
пад ветласцю жалезнай
на колькі тысяч ботаў
падкута незалежнасць.**

Ды марны гэта занятак — дзяліць паэта: тут ён наш, там трошкі ваш, а ў тым творы — іхні. Хоць гэтая дзяльба не мінае, мабыць, ніводнага таленавітага творцу, які жыў у пераломны час. Купалу да гэтай пары дзеляць. Не мецьме, напэўна, спакою аўтар вядомай паэмы «Вечер з Волгі» — а як жа, яшчэ адзін ехегі monumentum.

Зрэшты, калі ёсць крэсіва, паэтычную іскру можна высекаць і з манумента правадыра.

Гартаю апошняю Вялюгінскую кнігу й не магу пазбавіцца ад назойлівай думкі. Так, і вайну перажыў, і букет хвароб пад старасць нажыў, і сямейныя трагедыі не прайшлі бяспледна, але быў жа трывалай вялюгінскай пароды — чаму так імкліва згарэў? Мо таму, што неабачліва, раз за разам пачаў закранаць тэму смерці...

**Ганіцай ганяе галубоў
чалавек смяротнага ўзросту.**

.....

Вясна гартае чарнавік
маіх астатніх дзён.

Адно скупое "ку-ку",
і змоўкла варажбітка,
мне толькі год

(акрайчык)
пакінуўшы на жытку.

Ары глыбей, варочай глыбы,
бо жыць табе астаўся дзень.

Дасведчаны ў паэзіі, і ў жыцці не бачыў
патрэбы лічыцца з прымхамі і забабонамі?
Але гэтая прымха жахае праўдзівасцю. Тут
дарэчным будзе развагі філосафа й
пісьменніка Ф. Іскандэра: "У паэта, як і ў
кожнага чалавека, можа ўзнікнуць нясцерп-
ны боль, агіда да жыцця, жаданне пазбавіцца
ад гэтага болю. Але, напэўна, ёсць грандыёз-
ная розніца паміж жаданнем развітацца з
гэтым жыццём і яго зафіксаванасцю ў
паэтычным творы. Д'ябал хапае гэты верш
і бяжыць да свайго начальства, нібы з
даведкай: "Вось яго подпіс! Ён сам захацеў!"
Д'ябал увогле любіць даведкі".

На аснове гэтых жыццёвых вясёл і вясёл
паэзіі згаданымі вышэй вершамі выткаўся
містычна-конавы ўзор. Зборнік "Заклён на
скрутны вір" закончыўся "Заклятым годам"
— творам развіталым, хоць апошнія радкі
і пялгвалі надзею. Закляты залом над
паэзіяй абярнуўся зломам у жыцці.

Анатоль Вялюгін быў шчодрым і ў літа-
ратуры, і ў побыце. Цэлую бібліятэку магі
б скласці беражна адрэдагаваныя ім, ахры-
шчаныя паводле аднаму яму вядомых святцаў
кнігі. Здаралася, Вялюгін пісаў для чужых
зборнікаў не толькі прадмовы — у шэрагу
выпадак гэта відно няўзброеным вокам.
Сёй-той з паэтаў, відаць, цяпер вымушана
прымоўкне — без вялюгінскай падмогі.
Шмат хто з творцаў і сёння, мабыць, данош-
вае вялюгінскія гарнітуры, капелюшы й
галышткі. Не заўсёды вучні былі ўдзячныя
свайму настаўніку. Складаліся абразлівыя
эпіграмы — Вялюгін не быў анёлам. Але так
ужо павялося здаваць, што калялітаратурнае
жыццё почасту прапітана зайдрацю, непры-
маннем не-свайго, узаемнай непавагай, што
часам пераходзіла ўсялякія межы. І Рэмбо
з Вэрленам страляліся, і Гумілёў Валошына
на дуэль выклікаў, і Купала Коласа пасярод
лужыны з машыны высаджваў...

Здаралася, былыя вучні, увядоміўшыся,
самі пісалі прадмовы да кніг Вялюгіна.
Цудоўнае эсэ Р. Барадуліна да апошняга
вялюгінскага двухтомніка, эмацыянальна і адна-
часна разважлівае ўступнае слова М. Страль-
цова да кнігі перакладаў "Журавлівы рек-
вием", якая так і не пабачыла свету. А
перакладалі Вялюгіна расейскія паэты пер-
шай велічыні М. Асееў, М. Забалоцкі, Б.
Пастернак, нават пашанотная Ганна Ахмата-
ва прыклала руку. Адзін з лепшых вялюгінс-
кіх вершаў "Летнік" загучаў па-ахматаўску

Грыбы сошлі, но крепко пахнёт
В овраге сыростью грибной.

Талстым яны ўспрымаліся, напэўна,
нароўні з любімымі цютчаўскімі:
И паутины тонкий волос
Блестит на праздной борозде.

Таксама ж — пра восень.

Не дакарайце мяне суседствам імёнаў.
Проста я хачу сказаць, што мастацтва
Анатоль Вялюгіна вельмі высокай пробы і
зайздроснага, ні ў каго не пазычанага майстэ-
рства".

Наўслед за Стральцовым не ўстрымаюся
і я, каб прылюдна не захапіцца вялюгінскімі
радкамі — паўнагучнымі, дакладна-ба-
рэльефнымі, хоць спрабуў навобмацак:

Пахощы лета мёдавейна
нясе ў кашах вусаты Спас.
Папас крамяны і надзейны,
з гурком і яблыкам папас.

У нізкім небе хмарны статак
пасеш вачамі. Смех і грэх,
занятак старца, а дастатак —
маланкай спалены арэх.

Папас душы — як дол парожні,
дзе поплел страт, сляды падкоў,
на холадзе аўсянай пожны
ссівелі вочы васількоў...

Цаны няма ім, гэтым "ссівелым вачам"
выціліны на сонцы васількоў. Як і ні ў якіх
каратах не вымераць той залаты запас
вялюгінскай паэзіі, дзякуючы якому ёй не
пагражае аніякая інфляцыя.

Аднойчы мне прыйшлося быць сведкам
шчылівай і ўзрушальнай сцэны: салідны
навуковец, аўтар шматлікіх даследаванняў і
манаграфій, чалавек чулы, але ўраўнава-
жаны, паслухаўшы новыя вершы Вялюгіна,
укленчыў і моўчкі, зусім не па-мужчынску,
пацалаваў аўтару руку. Рэдкі ў наш час
учынак, але й вершы вялюгінскія таго вартыя.

Я наведваў яго ў бальніцы. У нейтральным
аддзяленні паэт пачуваўся нягорт, прына-
годна ўсміхаўся, жартаваў. Суседам па
палаце аказаўся былы дырэктар аднаго з
академічных тэхнічных інстытутаў, даўні зна-
мец. Інтэлігентны чалавек, ён выявіў неаблігі
досвед і ў літаратурных справах, смешна
распавядаў пра сустрэчы з Кандратам Крапі-
вой, захоплена чытаў уласныя экспромты.
Помніцца дабрадушна-хітраваты вялюгінскі
прыжмур: маўляў, і ў лякарні прыходзіцца
вешці аддзел паэзіі (як ён шмат гадоў веў яго
ў "Польмі", ды й паўсюль, дзе толькі ні
заходзіла гаворка пра паэзію — вялюгінскі
аўтарытэт быў непахісны).

У чарговы свой прыход я не застаў яго на
старым месцы, сусед устрывожана паве-
даміў, што з Вялюгіным вельмі блага — у
яго знайшлі новую хваробу й перавялі ў
другі корпус. У цеснаватай, напоўніцы
заселенай новай палаце паэту бракавала
прасторы, ён цяжка дыхаў, моцна змяніўся

З жонкай Людмілай Мікалаеўнай.

велічна, нібы чуюцца густы голас Ганны
Андрэеўны:

К чубу липнут осы.

Летнік вьётся лесом,
сенные очесы
на ветвях навесом.

Ахматава "пацярху" пераклала не зусім
дакладна як "очесы", але як яны, гэтыя
незацяганя "очесы", тут да месца.

Сам выдатны паэт і бліскучы крытык, М.
Стральцоў да паэзіі А. Вялюгіна ставіўся
пашанліва. Кажучы пра вялюгінскі "вобразны
аскетызм, пругкасць слова і чаканнасць
яго", Стральцоў цытаваў "Рыбакі могільнік"
і захапляўся: "Майстар, паэт Анатоль Вялю-
гін, майстар!"

Паслухаем, як майстар гаворыць пра
майстра (пра адзін з ягоных восеньскіх
вершаў), бо стральцоўскі артыкул да гэтай
пары не друкаваўся.

"Здаецца, у Горкага дзесьці ёсць сведчан-
не пра тое, як захоплены быў сталы ўжо
Талстой "празаічнай" дакладнасцю радкоў
маладога Бунина:

з твару. Развітваючыся, я не мог пазбавіцца
думкі, што гэтае спатканне апошняе...

Сонечным кастрычніцкім днём марму-
ровы горад за паўночнай менскай ускраінай
прымаў на вечнае пасяленне новага жыжара.
Не раскідваў кветкі вецер, не шугала залева,
як напісаў адзін паспешлівы мемуарыст. Да
неба краю, як паспалітае рушэнне, цягнуліся
незлічоныя легіёны помнікаў. Доўга і няўмела
грукаў трунар — апошняя хата ўпарта не
хацела зачыняцца, была зацесная.

Паэта выпраўляла ў неба авіяшкола,
лучылі белай повязцю з сонечнымі высямі
галубы (паэмку пра іх ён узнісла назваў
святаспевам). Але зямное прыцягненне пад-
ступна заманула ў жывістую яму.

Ён бачыцца мне не зблжэлым на бальніч-
ным ложку, а светлатвара-белагаловым, у
рухомым снежнакрылым воблаку ля свайго
лысагорскага лежышча.

Братаніч неба.

У галубіным німбе.

Міхась СКОБЛА

Анкета "ЛіМа"

Працягваем друкаваць матэрыялы лімаўскай анкеты.

Рэдакцыя прасіла адказаць на наступныя пытанні:

1. Што такое "паэзія чыстае красы" ў кантэксце сучаснай беларускай літаратуры — васільёк, які прыўкрашае ніву, званіца, якая ўзвышаецца над мітуснёй быцця, ці нешта іншае?
2. Ці варта сёння творцу думаць пра сваю папулярнасць, і як у цяперашніх варунках дамагчыся папулярнасці беларускамоўнага твора?
3. Што такое змена пісьменніцкіх пакаленняў? У вас ёсць папярэднікі і наступнікі ў літаратуры?

ЛЮБАВАЦА ВАСІЛЬКОМ ЦІ БІЦЬ У ЗВАНЫ?

1. Калі пад паэтамі-стваральнікамі "паэзіі чыстае красы" разумець тых, хто пазбаўлены сацыяльна-палітычнай арыентацыі, то іх у нашай нацыянальнай літаратуры па сутнасці не існавала ніколі. Былі (і ёсць) вершы, нізкі, зборнікі, але, дзе, скажыце, той паэт, які б апяваў выключна свет навакольнага хараста і пачуццяў? Кожны — у тым ліку і М. Багдановіч са сваёй знакамітай "Пагоняй" — у той ці іншай ступені напісаў не адзін тузін змагарскіх радкоў. Такая, пэўна, наша доля: з "ворагамі" змагалася дзяржава — змагалася і паэзія. ("Ты — боль, паэзія. Ты — бой", — пісаў Л. Галубовіч, а "дзе большай — там і главнай" / "Всё на свеце", — сцвярджаў рускі паэт М. Дзмітрыеў, калі ад яго патрабавалі: "Пиши о главном"). Калі ж паэзія і не змагалася, дык клялася ў вернасці: то Леніну, то Сталіну, то ўсёй кампартыі адразу. І нават "васількі" ўплятала ў вянкі ім.

Сёння змагання ў верхах не паменела; можа, нават паболела. Іншая справа, што яно праходзіць не ў адным накірунку, як гэта было ў часы аднапартыйнасці, а значна палярызавалася, як, дарэчы, усё грамадства ў цэлым. З аднаго боку — Н. Гілевіч, С. Грахоўскі, В. Зуёнак, Ул. Паўлаў, якія вядуць бой на перадавой лініі адраджэння, з другога — Г. Пашкоў, Б. Спрычын, В. Макаравіч, якія, не ўтойваючы, тужаць па агульным "СССР-аўскім акое" (прытым апошнім, паважаючы іх права выбару, хоць і не прымаючы яго, я зусім не хачу пакрыўдзіць).

Запалітызаваныя ў жыцці, мы гэтаксама запалітызаваныя і ў творчасці. І ці да васількоў у жыцце, калі перад намі стаіць пытанне: ці жыць-быць нацыі?

Творца не ізаляваны ад свайго часу, існуючы рэальнасці. Згадаю гаворку з Аляксеем Дударавым, якая адбылася ў нас падчас Дзён культуры Мінска ў Боне. Наша драматургія (мелася на ўвазе савецкая), сказаў ён, настолькі заідэалагізаваная, што яе на Захадзе проста не разумеюць: у іх няма такіх праблем, якімі перанасычана большасць нашых твораў. І гэта тычыцца не толькі драматургіі. Наша сацыяльная паэзія — не выключэнне. Але што рабіць, калі сем дзесяткаў гадоў грамадства выхоўвалася на "баявых лістках", "маланках", "закліках ЦК КПСС" ды іншых агітках падобнага кшталту. Дух змагання пранізаў усю нашу паэзію. Не выветрыўся ён і па сёння.

Шкада толькі, калі многія паэты воляй абставін вымушаны растрываць свой талент на змаганне за тое, што ў цывілізаваным грамадстве існуе само сабой. Шкада, калі творчыя высілкі расходуюцца не на стварэнне высокамастацкіх твораў, якія б і праз дзесяцігоддзі-стагоддзі заставаліся ў скарбонцы нацыянальнай літаратуры, памнажаючы яе багацце і хвалюючы сэрцы нашчадкаў, а на вежанабатны звон трывогі за Беларусь, якую дзяржаўныя хрыстапрадаўцы зноў спрабуюць пераўтварыць у "Северо-Западный край" Расіі. Шкада... Але адначасова і дзякуй, што музанагнальнасць нашых паэтаў не застаецца безважна-абыхавай да лёсу Айчыны.

І хай не крыўдуе васільёк, што многім сёння не да яго. Не аддадзім у склад расійскай імперыі Бацькаўшчыну сваю — не трапіць пад гусеніцы танка мілітарызаваанай суседкі і ён. І таму са званіцы, што ўзвышаецца над мітуснёй быцця, мы звонім і па васільку, які прыўкрашае ніву. Хоць любаватца васільком, вядома ж, прыемней, чым біць у званы...

2. Калі нехта кажа, што ён не марыць аб папулярнасці, — не верце. Гэта лухта, пры тым чысцейшай вады. Бадай, няма ніводнага пісьменніка, які б задоволюўся пісаннем для шуфляды. Вышэйшы крытэрыў любой працы (не толькі літаратурнай) — калі яна некаму патрэбная. Для пісьменніка такім крытэрыем з'яўляецца тое, што яго чытаюць, а значыць — ведаюць. Іншая справа, што папулярнасць бывае розная, і не заўсёды яе, імгненную, прыносяць сур'ёзныя творы. Для беларускай літаратуры, дзе народ не чытае нават народных (упэўнены: не кожны настаўнік-філолаг іх і пералічыць зможа), — гэта асабліва бядка, калі хочаце, трагедыя. Жаліва, але што рабіць, калі манкурцтва стала нормай жыцця для большасці нашых суграмадзян. Як тут не згадаць словы Ніла Гілевіча "О, як далёка нам

яшчэ да Беларусі". якія б таксама наўрад ці былі пачуты, каб не сталі вядомай песняй (дзякуй Богу, што хоць праз песню прарываецца беларускае слова да людскіх сэрцаў). Урэшце пра якую папулярнасць гаварыць, калі сёння паэзію чытае хіба той, хто сам піша (і то не заўсёды), ды каму гэта па абавязку неабходна: выкладчыкі, студэнты-філолагі, школьнікі.

Я, доўгі час працуючы ў журналістыцы, пераканаўся: верш, апублікаваны ў штодзённай масавай газеце, і да масавага чытача дойдзе хутчэй, чым той жа верш, змешчаны ў палымянскай, маладосцеўскай ці лімаўскай падборцы. І таму не трэба цэрацца нелітаратурных выданняў. Добра, што гэта, са свайго боку, разумеюць і падтрымліваюць "Народная газета" і "Звязда", якія прапануюць чытачам не толькі святочна-датныя вершы, але і вядучы, адпаведна, рубрыкі "Паэзія — госьця нябесная" і "Анталогія аднаго верша", змяшчаюць паэтычныя калонкі. Сюды ж варта дадаць яшчэ і "Чырвоную змену" яе пастанымым выпускам "Крыніца", з якіх па сутнасці вырасла ўся наша паэзія.

Шкада толькі, што на старонках вядучых перыядычных выданняў даволі рэдкай госьцяй стала рэцэнзія. Аднак, што грашыць, не ў вялікай яна пашане і ва ўласна літаратурных часопісах (у прыватнасці, у "Беларусі", "Маладосці"); значна меншыя абсягі, у параўнанні з часам 5-10-гадовай даўнасці, займае яна і ў "Ліме". Адкуль жа прыйдзе тая папулярнасць, калі нават мы самі, пісьменнікі, абсалютна не клапацімся, каб нашы творы дагрукаліся да чытачоў?

Сёння варта думаць не столькі пра ўласную папулярнасць, колькі пра папулярнасць сярод насельніцтва самой нацыянальнай літаратуры. А значыць — часцей сустрэцца з чытачамі ў аўдыторыях. І не адбываць павіннасца, а адказна рыхтавацца да кожнай сустрэчы, цалкам выкладацца перад чытачамі. Які спортсменны прафесіяналы. Як, прынамсі, гэта робіць Аляксей Пісьмяноў, з якім мне даводзілася неаднойчы вешці паэтычныя рэі. Або Уладзімір Някляеў ці Леанід Дранько-Майсюк... Пакажам тавар тварам — знойдуцца і спонсары. З імі, паверце майму вопыту, гэтаксама трэба ўмець працаваць.

3. Калі я раптам натыкаюся на словазлучэнне "пісьменніцкае пакаленне", то абсалютна не разумею, пра што гаворка. Бо, згадзіцеся, ёсць у гэтым тэрміне нешта штучнае. Калі разглядаць яго з паэзіі пісьменніцкага ўзросту, то гэта незвычайна ў адносінах да літаратуры, бо сапраўдны творца з кожным новым творам нараджаецца нанова. Тады з якіх? На мой погляд, усе, хто сёння шчыруе на ніве прыгожага пісьменства — Янка Брыль і Васіль Быкаў, Рыгор Барадулін і Аляксей Рэзанав, Мікола Мятліцкі і Анатоль Сыс, — ёсць нішто іншае як сённяшняе пакаленне, бо яно характарызуецца не ўзростам, а часам, у якім жывуць і працуюць пісьменнікі. І няхай у кожнага свой почырк, свае набыткі, аднак іх немагчыма рассяліць па "пакаленневых паверхках". Ды і не варта. "Ныне здравствуючы" папярэднікі і наступнікі — яны ў адной запары.

Хто мае папярэднікі? Не палічыце за пазёрства, але беларуская літаратура цалкам. Нешта спасцігаў ад кожнага, каго чытаў. Прытым вучыўся не толькі ў класікаў. Сёння зайздросіць віртуознасці і лексічнай распыроненасці Р. Барадуліна, грамадзянскасці А. Вярцінскага (на яго творчасці нават дыпломную працу ва ўніверсітэце абараняў), вытанчанай філасафічнасці А. Рэзанова, заземленасці ў добрым паняцці гэтага слова М. Мятліцкага, манернічанню А. Сыса. Тое ж магу сказаць і пра празаікаў, да якіх у апошні час усё часцей — узрост, відаць! — далучаюцца і сам.

Мае наступнікі? А хто іх ведае! Дасюль ніхто не прызнаваўся. А Сыс, праўда, неяк сказаў, што пачаў усур'ёз пісаць, калі ўпершыню студэнтам прыйшоў на пасяджэнне літаб'яднаньня "Крыніцы", якое дзейнічала ў Гомельскім дзяржуніверсітэце, і пачаў мае вершы. Але мала што скажа Сыс... Урэшце, гэта не мне ацэньваць. Ды і рана яшчэ.

Уладзімір Някляеў некалі пісаў:

Мне трыццаць. Час настаў такі,

Калі — ні ў вучні, ні ў настаўнікі.

Мне ўжо за сорак. Але тагачаснае някляеўскае пытанне тым не менш застаецца і маім.

Анатоль ЗЭКАЎ

АЛЬМАНАХ ВЫЙШАЎ У НАВАПОЛАЦКУ

У нашай дзяржаве пабольшала літаратурна-мастацкіх выданняў: у Наваполацку выйшаў першы нумар альманаха "Край". Галоўны рэдактар выдання, старшыня Полацка-Глыбоцкай філіі Віцебскага абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Н. Гальпяровіч у звароце да чытачоў так вызначае задачы, якія паставілі перад сабой выдаўцы: "Я думаю, што з матэрыялаў гэтага альманаха, і, дасць Бог, наступных, вы даведаецеся нямала цікавага пра наш край, пра яго гісторыю і сучаснасць, пра тое, чым жывуць сёння літаратура і выяўленчае мастацтва, што робіцца ў музеях і канцэртных залах, на раскопках ці ў цішы бібліятэк". І ўдакладняе: "Але мы не хочам абмежавацца толькі гэтым. Наш славыты зямляк Скарына злучыў свой родны горад з Падудай і Кракавам, Вільняй і Прагай. Як вядома, думка і Слова, глыбокае чалавечае пачуццё не ведаюць межаў і не замыкаюцца геаграфічнай прапіскай. Хацелася б, каб на нашых старонках знаходзілася месца ўсім, што вартае ўвагі беларускага чытача. І ўжо сёння на нашых старонках не толькі Полацк, Глыбокае, Паставы, але і Мінск і Прага, і ўсё шырокае свет — свет гуманізму, людскасці, інтэлекту".

Канкрэтна ж гэта выглядае наступным чынам... Змешчаны эсэ С. Тарасава "Полацкі адлік", нарыс Р. Грудніцкага "Андраэй Волан: жыццё дзеля свабоды", карэспандэнцыя Н. Здановіч "Кафляная кветка", вершы Г. Бураўкіна, А. Жыгунова, І. Пракаповіча, М. Баравік, А. Мартыненкі, І. Дарафейчук, Л. Неўдаха, А. Нафрановіча, В. Філіповіча, Т. Ляшонка, пераклады Р. Барадудзіна кітайскіх і в'етнамскіх паэтаў, апавяданні І. Жарнасек, Г. Кірылава, У. Міхно, Л. Сом. "Перадварэнне" Ф. Кафкі пераклаў з нямецкай мовы Л. Баршчэўскі. У раздзеле "Шляхі" — эсэ П. Васючэнькі "Філалагемы разувасаблення", артыкулы Н. Гальпяровіча "Сцежка сама ведае? або Спраба паразважаць пра сучасную паэзію", А. Ладзісава "Аўтапартрэт на фоне трох праектаў". Падтрымку ў выданні альманаха аказалі аддзел культуры Наваполацкага гарвыканкама, прадпрыемства "Наваполацкнафтапрадукт", ТАА "ВітаАлекс — 2 ЛТД", акцыянернае таварыства "Мона", Полацка-Глыбоцкая філія Віцебскага абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў.

УЗМАХ "ПЕГАСАВЫХ КРЫЛАЎ"

Яшчэ адна кніга выйшла дзякуючы Фонду маладых літаратараў "Пегасавы крылы". На гэты раз — паэтычны зборнік Валярыяна Алісевіча "Гаючая навальніца". Імя аўтара яшчэ мала што гаворыць шырокаму колу чытачоў, тым больш, што гэта яго першая кніга.

Па адукацыі В. Алісевіч — інжынер-механік. Нарадзіўся і жыве ў Мінску, друкаваўся ў перыядычных выданнях, піша таксама прозу. Стала займацца літаратурнай працай пачаў не так даўно, аб чым прызнаецца ў вершы "Пачаў пісаць у трыццаць пяць".

Ёсць у зборніку творы патрыятычнага накірунку, аб лёсе роднай зямлі, мовы... Але ў большасці вершаў В. Алісевіча — захапленне характэрна беларускай прыроды, яе чароўных краявідаў:

Прыгажунюм паўстаў асенні ранак,
пяць ўжо барвовінкай усход.
Вітае зорак ціўканне заранак,
і сонца робіць свой зямны абход.
"Добрыя ж ці благія мае гэтыя
рыфмаваныя роздумы і апавяданні —
меркаваць вам, — звяртаецца аўтар да
чытачоў.

Нагадаем, што летась Фонд маладых літаратараў "Пегасавы крылы" сумесна з часопісам "Першацвет" выдаў паэтычны зборнік Міколы Сазонава "Нараджэнне цішыні" і асобна — кнігу маладога крытыка Ірыны Шаўляковай "Галерэі сноў". На чарзе — зборнік "Завей пачуццяў" незаконна рэпрэсаванага малавядомага паэта Рыгора Папараці, кнігі сучасных маладых літаратараў,

Віктар ЖЫБУЛЬ

"...ЁСЦЬ ВЕРНАСЦЬ НА СВЕЦЕ"

ТРЫВОГІ СТАРЫХ ЯБЛЫНЬ

Хутка з долам абдымемся.
Колькі яшчэ засталася
сустракаць і праводзіць чароды
зялёным лісцём, залатом?
Колькі слухаць яшчэ,
як сцюдзёнай парою палоззе
адгукнецца ля хат,
дзе на шыбах — бары і сады?
Станем рэхам, што вецер
аднекуль з-за свету
прывясе ў новы сад
з ручнікамі світалнай зары.
Ці пачуем сябе
ў юным россыпе роснага цвету
ў час, калі на зямлю прывітанні
шлюць грывомы з вясенняй гары?

ВЁСКА. ДЗЯЦІНСТВА

Фыркне конь ля вакон,
што агеньчыкам лямпы
ледзь асветлены ў свеце завейнай парой.
І прысніцца пад ранне:
на цёплых лапах
кот намотвае ніткі самапрадкі старой.
Сціхнуць госці-віхуры. Выйдзеш зоркам
марозным —
след палоззяў замечены.
Горкай лясной —
дровы ў снезе ляжаць. Пахнуць сокам —
бязрозы,
а сасна — спілаванай, застылай смалой.

Будзеш грэбціся полем
да школы драўлянай
па глыбокіх, прымоўклых,
як неба, снягах.

Галіна ВАРАТЫНСКАЯ

ПАКАЯННЕ

Пакрыўджаныя мной,
не думайце, што проста
мне несці па жыцці
адчайную віну.
Яна — цяжэйшы груз,
што рэжа плечы востра,
хаця куды лягчэй
за здраду і ману.
Пакрыўджаныя мной
знянацку і міжволі,
я так свой успамін
балюча варушу.
Не дазваляю жыць
самой сабе на волі.

За табою пад сонцам,
што нехаця выгляне —
гляне,
будзе йсці той лясны — запытальны,
трывожлівы пах...

Ад былых ідылій дым і той
некуды адплыў за небакрай.
Памаўчу над ранішняй ракой,
дзе на дожджык рыба вышырае.
Помню цеплаходныя гудкі,
што ў тумане берагі будзілі.
Помню той арэшнік, у якім
выразалі гнуткія вудзільны.
Жоўты цвет бяссмертніку цвіце,
нібы верыць сапраўды бяссмерцю.
Ад старой асіны ў спіку цень
халадком на дол сухі кладзецца.
Праімчалі ветраў табуны —
і збяднела крона, парадзела.
Як салдат у родны дом з вайны —
зноў душа вяртаецца да цела.
Раздаваў я шляхам усім,
давяраў сустрэчным спадарожным...
Сплыў былых ідылій лёгкі дым.
Скача рыба на рыбацкі дожджык.

СМАГА

Гарэніць смак вады. То час такі.
Гарэніць пыл. То ростані прыкмета,
дзе словы, як дубровы, у вякі
сыходзяць, нібы прад скананнем свету.

То чорны цмок вядзе свой чорны рэй
і дзікуны на продкавым кургані
дзікунскі праваць баль свой. І вастрэй
за востры нож блішчыць іх воч мірганне.

І нават неба (і чаму?) мацней
гняце між дрэў, што сохнуць болей,
дзе смочка цмок і сок з тваіх грудзей
то ўпохапку, як злодзей, то паволі.

І смагу ўсіх гадоў, што зтабой,
ці смагу наталіць падземных рэк вадой?

МЕСЯЧНАЯ НОЧ

Разгуляўся месяц у вышнях
на мароз, хоць бедныя снягі
ледзьве ўкрылі нівы і лугі.
Выдых неба — іней на галінах.

Зоры, нібы чуйныя радыры,
ловяць гукі ночы, у якой
сэрца ператомленага ўдары —
ранамі бяссонніцы людскай.

Нехта гэтай ноччу свет пакіне.
Хтосьці гэтай ноччу прыйдзе ў свет.
Разгуляўся месяц. Зорка стыгне
вышняя, дзе ні маршчын, ні бед.

Сон нябесны на зямлі прысніцца
ці зямны камусці ў час начны?
Чутна, як збалелая ігліца
ў цішыні цярусіцца з сасны.

Пало і не тушу
пакорную душу.

ПОЛЕ ЧАКАННЯ

Поле чакання — як міннае поле.
Можа апошнім стаць кожны крок.
Болей упартасці — выбухаў болей.
Шчэ і ў спіну цэліць трапны стралок.

Полем чакання без боязі крочу.
Вось я прад вамі, хто кніў:
не дайду.
Слёзы хай засцяць цяплівыя вочы
і грутаны мільгацяць на бяду.
Поле чакання аплакнае каня.
Боль, як гранату, сціскае руку.
Выспела лета над полем чакання,
Значыць, не вырвана веры чака.

Адыходзіць усё
у нябыт — і нібы
не ўбіраўся запал
у радно залатое.
Адыходзіць усё —
застаюцца клубы
кучаравых аблокаў,
што спалохі тояць.
Ты быў пар-уладар
сваіх звонкіх задум
і хадзіў так высока
ля неба, няйначай.
Адыходзіць усё.

ПАДСОБНІКІ ХЛУСНІ

На мову, што ніяк не хоча скону,
хто плоне, прыгажэй, сябры-браткі?
Вяшчуюць, набіваючы асому,
аблезлае хлусні праваднікі.

Вяшчуіце — вам падораны вяльможна
эфірны час, святло тэлепаляў.
Шчыруйце — вам дазволена, вам можна
карміць маной, як байкай — салаўёў.

Хіхікайце салодзенька-мядова
сурова бровы хмурце на таго,
хто ўсё бароніць спадчыннае слова,
як зберагае ў цемрадзі агонь.

Ці ў вас пытаць — ад макаукі да пятак
цынічных, разагрэтых балбатнёй:
— А самі хочэ ці верыце, "рэбятка",
хлусні сваёй?

Нілу ГІЛЕВІЧУ

Там, за барамі-лясамі,
квечень сплыла маладая.
Кліча не даль галасамі —
яблыня ў леце з пладамі.

Верыш: ёсць вернасць на свеце.
Ціха люляе-гайдае
вецце — калыскі бяссмерця —
яблыня ў леце з пладамі.

Прысніўся парк, дзе дрэвы без карэняў,
прысніўся бор, дзе сосны без галін.
Стаяць ствалы —

бязроднасць сутарэнняў.
Прыішлі яны адкуль, чаму, калі?
Стаяць слупы. Дзе ж музыка?
Дзе ж гнёзды?

Крок металічны, падкаваны крок
вартуе тэрыторыю. Пагрозны,
як свіст дубінкі, янычарскі зрок.

Хацеў бы дзень, што разбудзіў святлом,
здзіўленнем прывітаць, нібыта сёння
я ў свет прыйшоў,

як навацёл у дом,
дзе свежай фарбай пахнуць нават промні.
Хацеў бы гэты дзень лічыць сваім
пачаткам-нараджэннем. Дзе ж мне толькі
пакінуць дні, дзе плыў падману дым,
дзе смех Іуды колкі, як асколкі?

Генадзь БУРАЎКІНУ

Столькі выглумілі народу
войны-бойні, што ішлі адусюль!
Толькі, мабыць, няма нам зводу.
Ці мацней мы агню і куль?

Пераможам навалы-здзекі —
і жыцця адраджаем працяг.
І павольныя нашы рэкі
мыноць кужаль на раны і Сцяг.

Час нам труны рабіць
для пустых спадзяванняў
і плачу.
Адыходзіць усё,
калі ў душах рабы
на прыгрэве так доўга
цікуюць удачу.

НАВУКА

З дзяцінства мама гаварыла:
ёсць людзі розныя ў жыцці,
і ты сарокай лёгкакрылай
на кожны покліч не ляці.
Здараецца, падсунуць крошкі,
а ты чакала каравай...
Засцерагайся ад падножкі
і лепш яе перачакай.
Непаслухмяна паляцела
на горкі сушаны калач...
Так верыць у дабро хацела.
Так верыць хочацца, хоць плач.
г. Ушачы

ЦІ ЛЁГКА БЫЦЬ
БЕЛАРУСАМ?

Лёгка быць беларусам у бліжнім замежжы. Звычайна адной назвы нашай краіны дастаткова, каб да цябе ставіліся з павагай. Праўда, у гэтым годзе на Міжнародным пяўчэнкаўскім свяце ў Роўна я адчуў, што праз заўсёдную павагу прабіваюцца ноткі спачування і нават лёгкі дакор:

радзімы: і ў Кракаве, і ў Падуі, і ў Празе ён не мог не сумаваць па слаўным горадзе Полацку.

...Птицы ведають гнезды своя... У птицы есть гнездо...

ГІСТОРЫЯ БЕЗ КАМЕНТАРУ

У Віталія Біянкі ёсць адна лірычная мініяцюра вельмі павучальная для нашага брата. Цікава, што ў сваім дзённіку за

бенне зверху чорнае, значыць, сабака будзе злы. Зазірнуўшы ў гарачую ружовую пашчу шчанюка і не знайшоўшы ніякай чарнечы, вырашылі, што сабака будзе добры і вясёлы, як Шуміла. Назвалі мы яго Туманам, бо шэра-белы колер ягонай поўсці нечым нагадваў ранішні туман над Бясядзю.

Шчанюк рос як на дражджах. Усё, што было смачнага ў нашай хаце, не мінала ягонай будкі. А калі наш сябра занядужаў, ці як самавіта зазначыў Мікола, перагрызаў чарвяка, мы ўпотаі ад бацькоў кармілі яго мёдам. Дапамог мёд ці прырода ўзяла сваё, але неўзабаве Туман ачунаў. Брат падзяліўся радасцю з суседзямі і, вядома ж, не прамінуў сказаць пра мёд. Ох, і перапада

маленькі сын спаў у сваім пакоі. На зямлю мяне вярнуў прарэзлівы званок. Я неахвотна адчыніў дзверы і аслупянеў ад здзіўлення: у калідорчыку стаяла заіншая незнаёмка, дзяўчына гадоў восемнаццаці. "Відаць, Снягурка, — вырашыў я, — жонка для малаго заказала..."

— А дзе ж ваш Дзед Мароз? — спытаў я замест прывітання.

— Ой, не магу, — звонка засмяялася Снягурка, — я — з Растова...

— Снягурка з Растова?

— Так, з Растова, але не Снягурка. Ваш сябар Іван папрасіў перадаць пераклады вашых вершаў, — і яна грацыёзна працягнула мне зялёны школьны сшытак.

Я ўпусціў зайзелую госцю ў кватэру, дапамог расправуцца і жэстам запрасіў на кухню.

— О! — задаволена ўсклікнула Снягурка (будзем называць яе так) — у вас і курцы, аказваецца, можна?

— І не толькі, — сказаў я, — дастаючы з шафы распачатую пляшку "Рыслінгу", — сябры майго сябра мае сябры. Да таго ж вы мне зрабілі прыемны падарунак.

Мы выпілі па келіху віна і няспешна закуралі.

— У вагоне я прачытала пераклады вашых вершаў, — даверліва і ў той жа час неяк сарамліва прызналася госця.

— Ну і як?

— Ведаеце, штосьці ў іх ёсць... А ў вас нармалёва, — яна прыдзірлівым позіркам абвела кухню, — утульна, не тое, што ў Івана...

— Дарэчы, як ён там?

І госця ахвотна, з добрым гумарам, расказала некалькі вясёлых гісторый з жыцця майго растуўскага сябра, дадаўшы, што Іван за пяць тысяч можа даехаць з Растова да Масквы і выйсці з вагона добра выпіўшы і закусіўшы. Я ў сваю чаргу расказаў, як летася Іван завітаў у Мінск, і не застаўшы мяне дома, пакінуў запіску "Здесь был Ваня".

— Выбачайце, — нечакана перапыніла мяне Снягурка, — а вада гарачая ў вас ёсць? Я вельмі стамілася і мне б не пашкодзіў душ...

— Ведаеце, — сумеўся я, — гарачая вада ёсць, але трэба папярэдзіць жонку...

— Як? — густа пачырванела і перайшла на шэпт Снягурка, — у вас ёсць жонка?

— Даруйце, ёсць, — чамусьці таксама шэптам адказаў я, — і зараз я вас пазнаёмлю.

Віно мы ўсё ж дапілі і развіталіся пасяброўску. На аўтобусным прыпынку Снягурка паабяцала, што ў Растове яна абавязкова наб'е морду майму сябру. Я абяцаў зрабіць тое самае, толькі ў Мінску.

ДАСЦІПНАСЦЬ

Не ў першы раз пераконваюся, што ў старых вясковых жанчын трэба вучыцца не толькі мове, але і дасціпнасці — гаварыць востра, смешна і трапа. Ну хоць бы вось у гэтай цёткі, якая гасцінна прымае мяне ў сваёй хаце. Частуе шчыра і сардэчна, аднак сама ўзяць чарку наадрэз адмаўляецца. І я, вядома, іду на хітрыкі:

- Дык за ваша здароўе, цётка...
- Ат, якое здароўе ў мае гады!
- Ну дык тады за маё.
- Ага, за тваё вып'ю, а сваё пакладу.

НЕ ТОЛЬКІ ПРА ДОЖДЖ

— Спадар Алець, ці будзе сёння дождж? — часам пытаецца ў мяне самы малады сябра нашага саюза, заўсёды ветлівы Алець Пашкевіч.

Некалькі разоў я сумленна, не заўважаючы нічога дзіўнага ў гэтым пытанні, выказваў свае думкі пра надвор'е. Ён шчыра дзякаваў і мы разыходзіліся, як мне здавалася, задаволеныя: ён — маім тлумачэннем, а я — ягонай ветлівасцю. Але аднойчы я не вытрымаў:

— Слухай, браце, чаго ты прычэпіўся да мяне з гэтым дажджом? Я што: бюро прагнозаў?

— Як чаго? — здзіўліўся мой малады калега, — у тваёй жа "Планідзе" сказана, што ты "перакладчык з мовы дажджу на родную мову"...

Мне нічога не заставалася, як падзякаваць Алеся за цікавасць да маёй творчасці, але вечарам, калі патэлефанаваў Валодзя Ягоўдзік і пацікавіўся, ці ідзе ў нашым раёне дождж, я насцярожыўся і міжволі згадаў Цютчова: "Нам не дано прадугадаць, как наше слово отзовется".

ДУМАЦЬ
ВЕРШЫ...

Алець ПІСЬМЯНКОЎ

3 ЛІТАРАТУРНА-СЕНТЫМЕНТАЛЬНАГА ПАДАРОЖЖА

"маўляў, што ж вы, браткі беларусы, нарабілі?"

І сапраўды паспрабуйце растлумачыць нармальнаму чалавеку як гэта можна па сваёй ахвоце адмовіцца ад герба і сцяга, ад роднай мовы, паспрабуйце гэта давесці пятнаццацітысячнай плошчы, якая са слязамі на вачах спывае "Рава ды стогне Днепр шырокі..."

"Краса і сіла" — так некалі назваў свой артыкул пра творчасць вялікага ўкраінскага кабзара зусім малады Багдановіч. Зачараваны той самай красой і ўражаны той самай сілай, якая некалі ўсхвалявала і акрыліла нашага Максіма, я слухаў магутны імправізаваны хор і на маіх вачах таксама блішчэла сляза. Я ганарыўся імі і зайдросціў ім. І ў той жа час мяне пякло пачуццё вінаватасці перад гэтымі апантанымі людзьмі, з'яднанымі адзінай верай. І толькі пасля выступлення Сяргея Законнікава я ўздыхнуў з палёгкай: па бурнай рэакцыі плошчы я зразумеў, што ў нас яшчэ вераць, вераць як у народ...

Пасля вяртання на радзіму я падзяліўся сваімі ўражаннямі з адным сваім земляком, немаладым спрацаваным дзядзькам, які ўвесь свой век гарбаціўся на калгас. Ён панура выслухаў маё захапленне і смачна мацюкнуўся: "Эх, каб мая воля, я ўсіх бы гэтых пісьменнікаў пасадзіў у турму ды даў бы ў рукі плуг ці касу..."

Вось і думай пасля гэтага, ці лёгка быць беларусам... у Беларусі.

У ПТУШКІ ЁСЦЬ ГНЯЗДО

Маю душу зноў паланіў Бунін. Вось ужо колькі дзён не магу выйсці з біяполя яго магільных радкоў:

**У птицы есть гнездо, у зверя есть нора,
Как было горько сердцу молодому,
Когда я уходил с отцовского двора,
Сказаць прости родному дому.**

Гэты глыбокі бунінскі ўздых, поўны горкай тугі, бліжэй мне не толькі тым, што сугучны з маім цяперашнім настроем, а яшчэ і тым, што ён, як далёкае рэха, перагукваецца праз стагоддзі з даўно родным і дарагім, Скарынавым:

**...Понеже от прирождения звери,
ходящие в пустыни, знают яси своя;
Птицы, летающие по воздуху,
ведають гнезды своя...**

Вельмі хочацца верыць, што Бунін быў знаёмы з прадмовай доктара Францішка Скарыны з Полацка да кнігі "Юдзіф". Я разумею, што вера мая наіўная, але для яе ёсць падставы: ў аўтабіяграфічным рамане "Жыццё Арсенева" Іван Аляксеевіч падрабязна апісвае сваё падарожжа ў Смаленск, Віцебск і Полацк. Ёсць у яго і цудоўны верш "Князь Усяслаў". Бунін напісаў свае пранізлівыя радкі ў прадчуванні вечага расстання з Расіяй — наперадзе яго чакалі трыццаць тры гады эміграцыі. Наш Скарына таксама амаль усё жыццё пражыў у далечыні ад

1958 год пісьменнік пазначыў: "18 сакавіка — канчатковая рэдакцыя... 22 чэрвеня перадаў у часопіс "Бярозка" (Беларусь)". Называецца мініяцюра "Паэт і салавей". Я пастараюся перадаць яе змест як мага дакладней.

У маленстве паэт не чуў салаўя, — не пашчасціла. Чуў толькі, што людзі ўслаўляюць яго песні. І стаў услаўляць салаўя. А заадно і ружы.

Пад старасць паэт разбагацеў. Купіў сабе дачу з садамі і ружамі.

Прышла вясна. У кустах зацёхкаў салавей. Заспявала, зашчабятала і іншае птаства. Паэту гэта не спадабалася. Ён падумаў: "У садзе паэта, які ўсё жыццё ўслаўляе аднаго салаўя, — павінен жыць адзін салавей. Іншым птушкам з іхнім шчэбетам і чырыканнем не месца ў маім садзе".

Асабліва адна птушачка яму назаляла. Падызде паэт да куста панюхаць ружу — яна скрыпіць.

— Міленькая, — сказаў паэт. — Ты абражаеш мой слых. Ты перашкаджаеш мне піць водар руж.

Ён асцярожна выцягнуў з-пад куста простае травяное гняздзечка з шэрымі яйкамі і панёс яго ў лес, далёка за агароджу свайго саду. Мізэрная птушачка ўвесь час ляцела за імі і жаласна стагнала.

Вечарам паэт зручна ўсеўся ў шэзлонг на тэрасе і настроіўся, як заўсёды, слухаць салаўя. Але салавей не спяваў. І вось бяда: салавей больш ніколі не спяваў у ружовым садзе паэта. Вы ўжо здагадаліся, што паэт сам выселіў салаўя з свайго саду: тая мізэрная птушачка, што так непрыемна скрыпела і быў — салавей. Аказваецца, каля свайго гнязда, у трывозе за сваіх птушанят, салавей не спявае, не цёхкае, а непрыемна стогне.

Вось, бадай, і ўся гісторыя. Я хацеў напісаць да яе каментар, а потым перадумаў: навошта?

Зразумела ўсё і так, без каментару.

ТУМАН

У грунтоўнай і зычлівай рэцэнзіі на маю "Планіду" Віктар Ярац заўважыў, што я "гавару, як з чалавекам, з Туманам". Каб усё было зразумела, скажу адразу: так звалі нашага сабаку.

Займець свайго сабаку мы з братам Міколам хацелі даўно. Гэта была блакітная мара нашага маленства. Даходзіла да таго, што мы часам падбіралі на вуліцы аблезлых бадзят і прывязвалі на ланцуг, прыкормлівалі, але трохі ад'еўшыся, яны няўдзячна знікалі. І вось неяк увосень бацька прывёз нам пульхнага цельпукаватага шчанюка. Сказаў, што купіў за пляшку гарэлкі ў Мішкі Шумілы. Шуміла быў добры і вясёлы дзядзька з суседняга Белага Каменя і мы, дзятва, вельмі яго любілі. Шчанюк аказаўся надзіва гарэзлівым і адразу пачаў жартаваць з намі. Як заўзятая сабачнікі, мы даўно ведалі, што калі падня-

нам ад бацькоў! Ды і як магло не перапасці, калі кожны хворы ў матчына дзяджурства ў бальніцы, дзе яна рабіла медсястрой, абавязкова цікавіўся: "А ці праўда, Сямёнаўна, што вашы хлопцы сабаку мёдам вылечылі?"

Туман быў звычайны дварняк, але характар меў высакародны: ніколі не краў, я не помню ніводнага выпадку, каб узяў нешта без дазволу. Ён быў у прыязных адносінах з нашым катом Мікошам і той часта бегаў да яго ў будку, каб разам пажартаваць. На рыбалку, у грыбы, у ягды мы хадзілі толькі з Туманам. Бывала, далёка адшоўшы адзін ад аднаго, мы перагукваліся, і густое рэха разляталася па ўсім лесе. Наш Туман адразу пачынаў неспакоіцца. Ён з насцярогаю ўслухоўваўся ў цішыню і трывожна падываў. Мы часам злоўжывалі ягонай даверлівасцю і каб пацешыцца, знарок крычалі: "Ау!", але ён хутка ўчуў нашу хітрасць і вельмі крыўдаваў. Аўтарытэт Тумана ў нашай сям'і істотна вырас пасля таго, як ён у галалёд дапамог каніцкаму дзеду ўзбрацца на крутую горку. Дзед спачатку не зразумеў ягоных намераў і сярдзіта адганяў Тумана прэч: баяўся, што той пракусіць крысо кажуха, а калі да яго дайшло, што сабака хоча шчыра дапамагчы, вельмі ўсцешыўся і заўсёды пры выпадку хваліў нашага выхаванца.

Не раз Туман быў першым слухачом маіх вершаў. Ён чуйна натапырваў вушы і цёплымі вачыма глядзеў на мяне. Далібог, ён усё разумее. Не сэнс, не словы, а настрой, які перадаваўся праз рытм.

Вельмі цяжка перажываў Туман расстанне з Міколам, калі брат пайшоў у войска. Ён штодзень бегаў на станцыю і падоўгу сядзеў каля вакзала. Чакаў.

Павесалеў ён толькі ўлетку, калі, ідучы на вайсковыя зборы, я прывёз да бацькоў цяжарную жонку. Туман палюбіў Алену гэтак жа аддана, як і нас з братам. Ён усюды хадзіў за ёю. Хадзіў важна і горда, і ўсім сваім выглядам паказваў, што ён адчувае адказнасць, якая выпала на яго долю. Калі Алена купалася ў Бясядзі і далёка адплывала ад берага, ён трывожыўся і на ўсякі выпадак таксама заходзіў у ваду.

Пасля нараджэння сына мы патэлефанавалі бацькам. Падчас гаворкі з маці Алена горка заплакала. Я адчуў, як у маіх грудзях нешта абарвалася і пахаладзеў ад страху.

— Што?

— Туман памёр...

Сказаць "здох" у яе не павярнуўся язык.

СНЯГУРКА З РАСТОВА

Да Новага года заставаўся роўна адзін дзень. Стомлены перадсвяточнай мітуснёй, я курыў на кухні і быў даволі далёка ад грэшнай зямлі. Жонка ў ваннай займалася адвечным жаночым клопатам, а

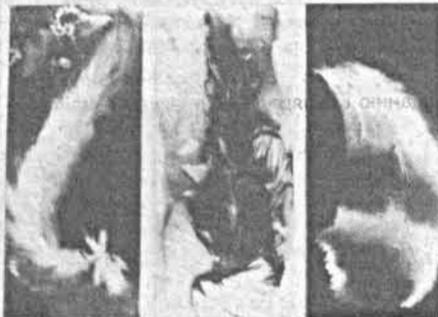
Я ЛІТАРЫ ВЕДАЮ, КАБ ВУЧЫЦЬ ДАБРУ...

АКВАРЭЛЬНЫЯ ФАНТАЗІІ

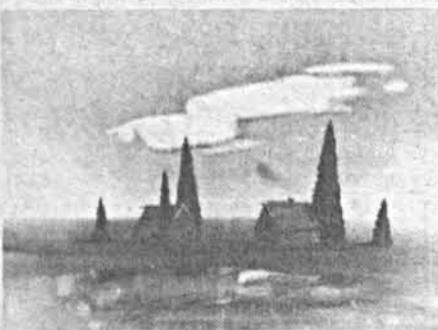
Лідская мастацкая галерэя прымае ў сябе выставу твораў трох мінскіх мастакоў: Івана Пратасенкі, Уладзіміра Рынкевіча, Вячаслава Паўлаўца. Гэтыя імёны невыпадкова трапілі побач. Яднае гэтых самабытных і розных майстроў — любоў да яе вялікасі Акварэлі. Мастакі добра вядомыя не толькі ў нас, але і за межамі Беларусі, сябры Саюза мастакоў Беларусі, удзельнікі шматлікіх выставаў.

Іван Пратасеня — мастацкі рэдактар кніжнага выдавецтва. Яго тэматычныя кампазіцыі дасканала прадуманы, а краявід вылучаюцца мяккім каларытам і лірычнасцю. У сваіх творах І. Пратасеня часта звяртаецца да сюжэтаў народнага фальклору і выкарыстоўвае асаблівасці традыцыйнага мастацтва.

Уладзімір Рынкевіч выкладае ў Мінскай акадэміі культуры, дацэнт кафедры выяўленчага мастацтва. У сваіх аркушах гэты мастак адыходзіць ад звычайнай ілюстрацыі рэчаў і набліжаецца да асацыятыўнасці. Ён імкнецца да дасканалага валодання тэхнічнымі магчымасцямі акварэлі.

Вячаслаў Паўлавец працуе ў галіне станкавай графікі і жывапісу, ён мастак часопіса "Мастацтва". Яго акварэлі вылучаюцца абагуленасцю і цэласцю бачання, вольнай шырокай манерай. Выявы краявідаў і архітэктурных помнікаў заворожваюць лаканічным, складаным і глыбокім колерам.

Кожны з гэтых таленавітых майстроў дэманструе шырокія магчымасці акварэльнага майстэрства. А пэндзаль для мастака, як заўважыла акварэлістка Астрадава-Лебедзева, выканальнік волі і на яго канцы — сэрца мастака...

Л. ДРАКО
г. Ліда

І. Пратасеня "Бацькоўскі дом".
У. Рынкевіч "Перфокусы".
В. Паўлавец "Шэрыя хаты".
Фотарэпрадукцыя У. ЯНЦЭВІЧА.

ПРЭМ'ЕРА Ў ТЭАТРЫ "КАЗКА"

Ужо некалькі гадоў у дзіцячым музычным тэатры "Казка", што існуе на базе Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі, не было прэм'ер. Апошняя адбылася ў 1993 годзе — дзіцячая опера "Вясновыя песні" Віктара Войціка. З-за розных аб'ектыўных і суб'ектыўных прычын праца над новымі творамі ішла з цяжкасцямі. І вось сёлета тэатр "Казка" нагадаў пра сябе новай пастаноўкай, і зноў — творам Віктара Войціка. "Прыгоды ў замку Алфавіт" — на афішы новы спектакль значыцца як мюзікл для дзяцей, хаця мюзіклам гэты сцэнічны твор можна назваць вельмі ўмоўна. Што датычыць музычнай драматургіі, то яе, у звыклым разуменні, у спектаклі няма. У музычнай канве творы выразна прасочваюцца матывы знаёмых дзіцячых песень В. Войціка, удала скампанаваных у скразное музыка-драматургічнае дзеянне. Заўважу, што гаворка тут не пра чысціню жанру (мюзікл гэта ці не), а хутчэй пра тое, наколькі часам цяжка бывае вызначыць жанр музычнага спектакля, для якога, па сутнасці... не існуе адпаведных азначэнняў.

Музычныя спектаклі для дзяцей часцяком называюць операмі, але гэтую прэм'еру назваць операй было б яшчэ большай нацяжкай. Неаспрэчнае адно — музыка ў новым спектаклі ўздзейнічае і ўспрымаецца адразу, яна вобразна і эмацыянальна акрэсленая, даходлівая. Асабліва яркія месцы ў ёй абумоўлены характарнасцю вобразаў, хаця не заўсёды ў дыханні аркестра перадаецца гэтая яркасць: адчуваецца, што музычны бок спектакля яшчэ не да канца адпрацаваны. Дарэчы, гэта зазначае і музычны кіраўнік спектакля Глеб Аляксандраў. У партытуру нават у працэсе пракату спектакля ўносяцца смятаныя змены, адпрацоўваюцца асобныя нюансы.

Што датычыць літаратурнай асновы, то тут, як сцвярджае мастацкі кіраўнік тэатра дырыжор Глеб Аляксандраў, збылася ягоная мара — паставіць спектакль паводле твора вядомага беларускага пісьменніка Уладзіміра Ліпскага. Яшчэ з 1991 года, калі ствараўся тэатр "Казка" і Беларускі дзіцячы фонд стаў адным з яго заснавальнікаў, паміж імі існуе ўзаемная творчая зацікаўленасць. Уладзімір Ліпскі, прэзідэнт фонду, заўсёды падтрымліваў ідэю стварэння дзіцячага музычнага тэатра, а тэатр меў намер ажыццявіць спектакль паводле ягоных твораў. Наогул, "Казка" падтрымлівае кантакты з беларускімі аўтарамі, супрацоўнічае з імі, ствараючы спектаклі.

У новай працы — моцная літаратурная аснова. Тэкст лібрэта напісала Святлана Клімковіч па кнізе Уладзіміра Ліпскага "Вясёлая азбука". Але ўведзены персанажы і мастацкія вобразы з іншых дзіцячых кніг пісьменніка, што ў выніку не супярэчыць драматургічнай логіцы. У адным дзеянні сустракаюцца і Чорцік-Дуронік, і Сцірачка-Гумка з Клякса-Ваксай, і Каралева Лянота, і Змей Хапун... Гэта лібрэта атрымалася адным з найбольш удалых у Святланы Клімковіч менавіта дзякуючы таму, што пры яго стварэнні яна абпіралася на добрую літаратурную аснову, багатую яркімі вобразамі і персанажамі. Па сутнасці, у лібрэта як бы тры пласты: сама літаратурная аснова; вершы, прыўнесеныя лібрэтыстам, і фрагменты тэксту, прыўнесеныя рэжысёрам-пастаноўшчыкам (у асноўным — пралог і эпілог). Можна заўважыць пэўную стылістычную неадэкватнасць паміж асобнымі фрагментамі лібрэта, але гэта не надта ўплывае на якасць спектакля ў цэлым.

А задуманы ён як павучальная гісторыя з ярка акрэсленай выхаваўчай накіраванасцю, што, аднак, не дэкларуецца, а выяўляецца ў проціпастаўленні добра і зла, прытым дзеянне разгортваецца ў яркай і зямальнай форме.

Спектакль "шматнаселены", у ім занята 45 дзяцей, ды яшчэ некалькі дарослых выканаўцаў. А паставіў яго артыст тэатра музычнай камедыі Анатоль Касцецкі. І гэта здарылася не раптам — гэта заканамерна, бо А. Касцецкі працуе ў школе, дзе вучацца

юныя выканаўцы, педагогам па тэатральным майстэрстве. І вядома, што ён лепш за кожнага рэжысёра ведае здольнасці сваіх выхаванцаў, ведае, як з імі трэба працаваць і чаго ад кожнага з іх можна дамагчыся. Гэта мінская сярэдняя школа N 170 з эстэтычным ухілам, дзе вучацца самыя звычайныя дзеці. Незвычайнымі тут хутчэй можна назваць педагогаў, якія ўкладваюць усе свае сілы і здольнасці ў развіццё дзяцей, а таксама прыцягваюць у школу з гэтай мэтай спецыялістаў. І вось вынік — наведнікі школьнай харавоў студыі сталі ўдзельнікамі сапраўднага прафесійнага спектакля.

Дарэчы, гэтая студыя ўвесь час лічылася дзіцячай студыяй тэатра "Казка", бо і ў ранейшых спектаклях былі заняты многія з яе ўдзельнікаў. Кіруе студыяй хормайстар Алена Гуляева. Яна ў аднолькавай меры любіць і мастацтва, і дзяцей, — вось і вынік...

А ў тым, што дзеці валодаюць асновамі акцёрскага майстэрства і адчуваюць сцэну — канешне, заслуга Анатоль Касцецкага, іх настаўніка і рэжысёра. Дарэчы, і ў новым спектаклі ён выконвае ролю Настаўніка.

Да такога арганічнага існавання на сцэне дадаецца і высокі ўзровень музычнай падрыхтаванасці дзяцей. (Многія з іх яшчэ іграюць на музычных інструментах.) Трохі слабойшай выглядае іх харэаграфічная падрыхтаванасць, але ж балетмайстар Марына Філатава нямала папрацавала, малюнак танцавальных нумароў цікавы, адчуваецца, што і пластыкай дзеці займаліся.

Наконт прафесійных акцёраў. Напачатку рэжысёр планаваў, што іх павінна быць двое: на ролі Настаўніка і Змея Хапуна. Але пазней зразумела, што на ролю Каралевы Ляноты таксама лепш прызначыць прафесійную выканаўцу. Роля характарная, што вымагае акцёрскага майстэрства, да таго ж — Каралева Лянота і Змей Хапун ствараюць дуэт, па каларытнасці гэтыя вобразы амаль раўназначныя, таму і сілы выканаўцаў павінны быць раўназначныя. Акрамя таго, іх шматзначныя "недзіцячыя" дыялогі — ўспрымаліся як недарэчнасць.

Цяпер — пра сюжэт. У замка Алфавіт, дзе жывуць старанныя дзеці і іх Настаўнік, залазіць Змей Хапун, які ненавідзіць навуку. Ён крадзе першыя дзве літары алфавіту і хавае іх у сваім падземным царстве. Змей Хапун радуецца — без гэтых літар замак Алфавіт не працуе! У ягоным царстве жывуць дзеці, якія збеглі са школы, — гэта для яго дапамога. Акрамя таго, суседка, Каралева Лянота, абяцае Змею Хапуну паспрыць у цёмных справах. Але, як заўсёды ў казках, добро перамагае зло. Смелыя дзеці знаходзяць схаваныя літары, і дапамагае ім у гэтым вельмі спрытны Чорцік Дуронік. А ад Змея Хапуна застаецца толькі мокрая пляма.

Роля Настаўніка ў спектаклі нібыта

адасобленая. Гэты персанаж з'яўляецца на авансцэне ў пралогу, яго задача — настроіць глядачоў адпаведным чынам, у вобразнай форме растлумачыць асноўную ідэю спектакля, разлічанага на старэйшых дашкольнікаў і малодшых школьнікаў. Ім, зразумела, патрэбны ўступны каментарый. Анатоль Касцецкі, прапанаваўшы такі рэжысёрскі ход, сам выконвае ролю Настаўніка, сам прыдумаў і тэкст пралoga. Такім чынам, Настаўнік тлумачыць маленькім глядачам: на гэтым спектаклі вы атрымаеце ўрок сумленнасці і дабрыві, а таксама ўрок мовы, якую даў нам Бог...

Ды і дзеці ў зале — не пасіўныя глядачы. Для таго, каб на працягу ўсёй дзеі падтрымліваць іх увагу, рэжысёр скарыстоўвае прасты прыём: удзельнікі спектакля, кожны з якіх увасабляе адну з літар Алфавіта, выстройваюцца на сцэне ў належным парадку, каб глядачы маглі прачытаць падказку ці каментарый далейшага ходу падзеяў.

А сам Настаўнік непрыкметна адыходзіць на другі план, асноўная дзея адбываецца без яго. Па сутнасці, гэты вобраз з'яўляецца ў спектаклі нібыта як сімвал асноўнай ідэі. У эпілогу Настаўнік зноў звяртаецца да глядачоў, з высьновай: я літары ведаю, каб вучыць дабру...

А вось роля Змея Хапуна, якую выконвае артыст Васіль Сердзюкоў, падаецца ў спектаклі ключавой. Яна вельмі каларытная, нават можна сказаць — пікантная, і для яе ўвасаблення несумненна патрэбны акцёрскае майстэрства і гэтка шарм, чым і валодае В. Сердзюкоў. У дуэце з ім працуе артыстка Анжэліка Чумакова. Яе Каралева Лянота — таксама вельмі каларытны вобраз. Іншыя ўдзельнікі спектакля — дзеці, іх больш за сорок, і ў масавых сцэнах, і ў індывідуальных ролях. Усе яны даравітыя, здольныя да мастацкай творчасці. Але ўсё ж вылучу аднаго з малодшых удзельнікаў спектакля — Сярожу Платонава ў ролі Чорціка Дуроніка. Здаецца, у гэтага хлопчыка ёсць усё, каб стаць у далейшым сапраўдным майстрам сцэны. І як добра, што педагогі, заўважылі ў ім іскрынку таленту.

Адразу пасля прэм'еры тэатр "Казка" атрымаў запрашэнне з Санкт-Пецярбурга на ўдзел у традыцыйным, VII Міжнародным дзіцячым музычным фестывалі "Гімн великому городу". У гэтым прадстаўнічым фестывалі бралі ўдзел многія вядомыя дзіцячыя калектывы не толькі з бліжняга, але і з далёкага замежжа. І вось дзіцячы музычны тэатр з Мінска са сваім новым спектаклем стаў яго лаўрэатам.

Вось так, яшчэ раз, падарыла дзецям "Казка" хвіліны радасці...

Зоя ЛЫСЕНКА

На здымку — сцэна са спектакля "Прыгоды ў замку Алфавіт".

МУЗЫ Ё МАЗА ПАД БОКАМ

Для тых, хто не страціў простую чалавечую звычку стасункаў з прыгожым, хто рэгулярна ходзіць на сустрэчы з жывым мастацтвам, а не глынае каля роднай канапы выпадковыя тэлеаскепі, — для іх летнія вечары беднаватыя і тужлівыя. Вакайны штыль у аазісах культуры — горшы за ўраган. Уносячы спектаклі з канцэртамі, ён пазбаўляе душу чагосьці важнага. Горад пусцее, застаецца цяплыня чакаць восені, калі родныя пералётныя тэатры вернуцца...

Закончыў сезон і штурмуе беларускую мяжу Мінскі муніцыпальны тэатр драмы "Дзе-Я?"...

Яшчэ 10 гадоў таму (хутка юбілей!) цяперашні мастацкі кіраўнік тэатра Мікалай Трухан (імя ў Беларусі творчай вядомае), стварыў студыйную групу, якая спачатку заявіла аб сабе, а потым стала і асновай прафесійнага гарадскога тэатра. Яму — у афіцыйным ужо статусе — ідзе чацвёрты год, а адрас, які варта запомніць — вуліца Лізы Чайкінай, непадалёк ад ДК МАЗа.

Тэатр "пасяліўся" ў адной з залаў "Радзімы", тыповага кінатэатра савецкай архітэктуры (яго блізныя — што "Мір", што "Беларусь"), і здолеў чароўна пераўтварыць немудрагелістую прастору. Што ў многім шчасліва памагае своеадметным пастановачным рашэнням спектакляў, стварэнню іх відовішчнай атмасферы. Акцёры дыхаюць, спяваюць і жывуць літаральна ў трох — дзесяці кроках ад кожнага глядача, таму падробка і паўнатхненне тут не праходзіць, а кантакт з залай — абавязковы. Гэта ў першую чаргу ўлічваецца глядачы, гэта стала нормай для выканаўцаў роляў, якія вышыні задачы адпавядаюць.

Камедыю "Чорт і баба" Францішка Аляхновіча я глядзеў з невялікай групай салдат з роты ганаровай варты нашай Галоўнай ваеннай камендатуры. Думкамі праз гадзіну гледачы ў пагонах са мной не дзяліліся — а можа, у тым і неабходнасці не было? Вочы хлопцаў, якія ўспрымаюць яркае і шматзначнае, як жыццё народнае, дзейства, я бачыў і сам, сам жа быў таленавіта ўцягнуты ў стыхію ёмістай тэатральнай прыправесці. Вайскоўцы на чале з узводным яўна не памыліліся ў выбары адпачынку, які, як у чарговы раз выявілася, здольны нязмушана ўзбагачаць розум і сэрца.

Тэатр, мяркуючы па кодэксе веры і прафесійным уменні трупы "Дзе-Я?", сапраўды жывы і патрэбны, якая б эпоха ні бушавала за сценамі залы.

У далікатным, напоўненым думкай і "смачным" беларускім тэксце камедыі — дзесяці фраз, якія "прабіваюць" наскрозь браню перакананняў і песімізму. Гэта — бязлітасная праўда пра нас, але лагічна падсвечаная надзеяй. Восем некалькі ёмістых рэплік: "Хоць усё жыццё сагнуўшыся — можа, заўтра лепш будзе?", "Памажы нам, Божа, на той бераг чыстымі выбрацца".

Мы бяздарна марнатраўныя і нецікаўныя, калі пакідаем у забыцці вялікую спадчыну Ф. Аляхновіча, земляка, "бацьку найноўшай беларускай драматургіі". Тэатр Мікалая Трухана паслядоўна аднаўляе гэтакія імя ў законных правах.

Яшчэ адзін спектакль у рэпертуары тэатра, "Імжа", — своеасаблівае, магутнае (і напеўнае, лёгкая адначасова) распрацоўка тэмы народнага лёсу. Яму, дарэчы, ужо дасталіся лаўрэаткі лаўры з захапленнямі на фестывалі ў Гданьску.

На мінскай "рабочай ускраіне", у няспешчаным высокім мастацтвам Заводскім раёне сталіцы аддана працуюць найгоднага калібра акцёры. "Чорт і баба" — гэта, без усякага сумнення, падарунак творчага лёсу для Тамары Міронавай. Нам прадстаўлены актрысай унікальны дар імпрывізацыі і саворчасці з глядачом, чысціні і непадробнасці рэакцыі душы, зліцця думкі, пазіі, смеху скрозь слёзы. Сапраўднае на тэатры, здаецца, павінна выглядаць менавіта так?

Група не проста таленавітая і памаладому свежая, яна яшчэ і куды сваю будучыню. На сцэну ўсё часцей выходзяць студыйцы, якія з энтузіязмам нарошчваюць творчыя мускулы ў дзіцячых спектаклях тэатра, таксама фірменных. Пра многае вам скажа і месца першага майго знаёмства з Яўгенам Увядзенскім і Паўлам Пляшко: навічкі Мінскага муніцыпальнага не прапусцілі нядаўні фестываль "афганскай" песні ў ДК МАЗа і па закліку творчага сэрца прынялі ў ім удзел. Яўген нават стаў лаўрэатам. А Павел паўмесяца назад упрыгожыў сваімі аўтарскімі песнямі сустрэчы з чытачамі ваеннай газеты Беларусі ў Цэнтральным Доме афіцэраў. І яшчэ шматзначная дэталю таго ж парадку: артысты "Дзе-Я?" у жалобных вясення — чарнобыльскія — дні гэтага года сумленна адыгралі нямаля спектакляў (27 за два тыдні!) у забруджаных раёнах Беларусі, дабраўшыся да самай глыбінкі.

...Куды ж яны ўсе ад'язджаюць на лета, вылятаюць, як птушкі, пазбаўляючы магчымасці прадоўжыць адрознае шчасце майго глядацкага знаёмства?

Акрамя акцёрскіх вакацыяў, ёсць прычына і больш важная. Наш у самым лепшым

і жывым сэнсе нацыянальны малады тэатр чакаюць не дачакаюцца ў Шатландыі. Міжнародны Эдынбургскі фестываль мастацтваў святкуе сваё 50-годдзе, запрасіўшы лепшых, самых прыкметных сяброў. "Дзе-Я?" запрошана персанальна.

Маршрут летняга візіту за Ла-Манш уключае ў сябе і горад Эшфорд. Там тэатральны фестываль праводзіцца ўпершыню. Упэўнены, што багацейшымі ад удзелу ў ім нашага тэатра стануць і гаспадары, і гасці.

Калі — пракаяцца слоўца!.. — фінансы ножку не падставяць... Гэтую праблему не аб'ехаць, і ў цяперашнім мастацтве, на жаль, яна вырашаецца выключна з боем. "Дзе-Я?" служыць творчасці зусім не на Месяцы, так што цяперашняя фестывальная паездка "кульгае" толькі адным, але істотным — бюджэтам. Надзейных грошай — пад абрэз, толькі на білеты. І гэта ў сталічнага тэатра, які заслугоўвае дастойнага ўзлёту, які не павінна нішто перапыніць...

Мне патрэбны тэатр бліжэй да дому, які жыве і кліча сумленнымі спектаклямі, такі, як "Дзе-Я?", каб не плыць па цячэнні, а ствараць свой свет па разуменні сумлення. Без блізкага па духу тэатра зрабіць гэта будзе цяжэй.

І няхай на даху будынка, дзе абжыліся і рыхтуюць новыя спектаклі гадаванцы Мікалая Трухана, застаецца кінатэатравае слова "Радзіма". Мы — "цэзікі" па гэтай прыкмеце. Вайскоўцы таксама любяць і паважаюць родную краіну і яе людзей.

Сяргей ПЯТРОЎ, падпалкоўнік, ваенны журналіст

"МАЭСТРА ВІЦЕБСКІ"

ПАМЯЦІ МАСТАКА

Споўніўся год, як перастала біцца сэрца цудоўнага і добрага майстра, сляпнага беларускага скульптара Заіра Ісакавіча Азгура. Вельмі шырокім і прадстаўнічым было кола людзей, з якімі ён быў знаёмы, але ў 80-я гады я быў ці не апошні, хто хоць і зрэдку, але прыносіў Азгуру весткі з Віцебска. Нашы сустрэчы адбываліся звычайна ў майстэрні (і ў старой, на вул. Някрасава, і ў "майстэрні N2", як сам мастак яе называў, на вул. Пуліхава (Трактарная-4), былі эпизаднымі але даволі працяглымі і надзвычай запамінальнымі.

На развітанне, здаецца, у адну з апошніх сустрэч, Заір Азгур узнёсла сказаў: "Ну што ж, мой юны сябра, вязіце прывітанне майму роднаму Віцебску, я яго часам бачу ў снах". А потым задумліва дадаў: "Як і сваю маці".

Маці ў Віцебск... Яны былі непадзельнымі ў памяці мастака. Успаміны пра віцебскі перыяд жыцця былі заўсёды асабліва падрабязнымі і пяшчотнымі. Так памятаюць толькі самае, самае дарагое. "Ці магу я быць няўдзячны гэтай зямлі? Гэта ж горад майго юнацтва, пачатак маіх дарог, — шчыра прызнаваўся ён. — Аб Віцебску я думаў паўсюль, і ў цудоўнай Фларэнцыі і ў сучаснай Варшаве. Віцебск быў для мяне заўсёды адчуваемым і жывым".

Вочы мастака нават свяціліся, калі ён успамінаў сінагогу, дзе некалі вучыўся, і равіна Шалом-сярэдзітага, сябра дзяцінства Додзіка, па мянушцы "медная галава", які лёгка пераплываў Дзвіну і не баяўся хадзіць па могілках, гандлярку Цыву, паэтэсу Рыўку, нястомнага гаваруна Піліпа Патапенку...

"Я памятаю, у мяне гарэлі далоні ад нецярпення і жадання ляпіць ужо ў тыя юнацкія гады. Дзіўна, але гэта пачуццё захавалася ў мяне на ўсё жыццё".

Азгур, уздыхаючы, з горыччу успамінаў цудоўную архітэктуру, зруйнаваную ў Віцебску "вялікімі горадабудуўнікамі". Асабліва хваляваўся, калі я апавядаў яму аб няспынным бязлітасным разбурэнні старажытных помнікаў у цэнтры горада.

"А ці многа ў Віцебску засталася яўрэяў? — некай аднойчы раптам спытаў ён. Пачуўшы станоўчы адказ, дадаў, прыжмурывшы вочы: — Напэўна і ставяцца да іх не вельмі добразычліва?". Маючы сярод яўрэяў шмат сяброў, я імкнуўся пераканаць яго ў адваротным. Але ён, напэўна ведаючы на гэта пытанне свой адказ, уздыхнуў: "Раней яўрэяў таксама не вельмі любілі, але паважалі за іх прафесійную годнасць. Я памятаю, у Віцебску, калі гадзінчыкам быў яўрэй, то гэта быў высакласны гадзінчык, калі шавец — то таксама лепшы. Сёння, зразумела, гэтага ўжо няма. А ўвогуле яўрэі шматпакітны народ. Як і беларусы. Можа, самім богам накіравана жыць ім на гэтай зямлі побач і трымацца адзін аднаго".

Неяк ён заўважыў: "А яшчэ мяне некаторыя называюць самым галоўным

яўрэем краю і абвінавачваюць ва ўсіх смяротных грахах. А што з таго, што я яўрэй і з пашанай стаўлюся да культуры і мовы гэтага народа? Ты малады і не ведаеш, але ж быў час, калі стаўленне да яўрэйскай, беларускай, польскай культур было амаль аднолькава спрыяльным, і нават абвешчана пра прыбыццё цягнікоў рабілі на ўсіх гэтых мовах..."

Каб змяніць тэму, я заўсёды распытваў яго пра Віцебск, пра юнацкія гады, ведаючы, што гэтыя успаміны сапраўды бадзёраць яго. "О, пра гэта я магу апавядаць доўга", — у якасці ўступу выгукваў Заір Азгур і, склаўшы адна на адну рукі, пачынаў свае успаміны. Я дзівіўся, наколькі звязна, нават літаратурна вытанчана ў яго атрымліваецца, як лёгка ён прыгадваў факты, з якой дабротой і цэпльнёй разважаў аб мінулым і старых знаёмых.

"Я жыву ў Віцебску ў той час, калі само гэта слова вымаўлялася з асаблівай павагай, быццам гэта была сталіца. Мы, студэнты віцебскага мастацка-практычнага інстытута, увогуле былі перакананы, што менавіта адсюль пачынаецца вялікі свет мастацтва. На скульптурным факультэце, на які я паступіў у 13 год, дзякуючы вялікаму жаданню і папярэднім заняткам у майстэрні Юрыя Маісеевіча Пэна, у мяне была мянушка "Фараон". Справа ў тым, што жыву я ў той час у будынку тэхнікума, а займаў велізарны акаваны жалезам куфар, які сам і назваў урачыста саркафагам. Гэта быў мой ложак і адначасова сховішча для кнігі і папер. Я вельмі стараўся вучыцца. Уставаў раней за ўсіх і першым прыходзіў у майстэрню. Там, у поўнай цішыні, пачынаў ляпіць. Вельмі хацелася мне дасягнуць такога майстэрства, якім валодаў славыты італьянскі скульптар Мікеланджэла. Я гуляў уздоўж Дзвіны і марыў пра той час, калі ў мяне будзе вялікая майстэрня і я буду працаваць у ёй, як сапраўдны "Мікеланджэла віцебскі".

Шмат рознага ўспамінаў Заір Азгур пра яркія і адметныя мастацкія таленты, пра вучобу ў выдатных майстроў С. Юдовіна і Ю. Пэна, пра Я. Мініна, пра сустрэчы і гутаркі з М. Керзіным.

"Многа часу прайшло, але я ўсё памятаю, — быццам здзіўляючыся заўважаў Азгур. — Сёння іншае жыццё, але я вельмі люблю маладых, люблю іх нават больш, чым сваіх сучаснікаў, зайздросчу іх большай інфармаванасці і цікаўнасці. Я ведаю, у сённяшняй моладзі зусім іншыя прыярытэты ў мастацтве. Я стары чалавек, усё жыццё быў шчыра адданы пррынцыпам рэалістычнага мастацтва і дагэтуль перакананы: трэба бачыць свет такім, якім ён ёсць".

Такім гэты свет і паўстае ў вобразах Заіра Азгура — натуральна-канкрэтным і крыху ідэалізаваным. Сёння можна парознаму ацэньваць творчасць "маэстра", але адзінае бяспрэчна: Заір Азгур — гэта цэлая "эпоха" ў беларускай скульптуры, цэнтральнае месца ў якой належыць выдатнай галерэі партрэтаў славытых сучаснікаў мастака.

Міхась ЦЫБУЛЬСКІ

г. Віцебск

На фотаздымку: З. АЗГУР у "майстэрні N2", сакавік 1985 года.

ПРА ПЕРАЖЫТАЕ,
ПРА ЗВЕРАНАЕ...

ЦІХАНУ ПАНЦЮШЭНКУ — 75

Ціхан Антонавіч нарадзіўся 20 жніўня 1921 года ў горадзе Лябедзін Сумскай вобласці (Украіна). У 1939 годзе скончыў сярэднюю школу і быў прызваны ў армію. Служыў у Севастопалі, дзе яго заспела Вялікая Айчынная вайна. У адным з баёў быў цяжка паранены, трапіў у палон, апынуўся ў Румыніі. У 1944 годзе Ц. Панцюшэнку ўдалося вырвацца з фашысцкай няволі. Працягваў ваяваць з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Яго далейшы баявы шлях пралёг праз Венгрыю, Аўстрыю і завяршыўся ў Чэхаславакіі. Дэмабілізаваўшыся ў 1946 годзе, Ціхан Антонавіч паступіў у Харкаўскі медыцынскі інстытут, пасля сканчэння якога ў 1952 годзе, пачаў працаваць у Гродне. З 1965 года жыве ў Мінску. Доктар медыцынскіх навук, прафесар Ц. Панцюшэнка аўтар каля 300 навуковых прац, сярод якіх 8 манаграфій, ён жа мае 7 вынаходстваў.

Літаратурную дзейнасць пачаў у 1960-я гады. Першае апавяданне "Водпуск" апублікаваў у 1978 годзе на старонках газеты "Звязда". У асноўным Ціхан Антонавіч піша пра тое, што перажыў сам. Аб гэтым яскрава сведчаць і яго найбольш значныя творы. У апавесці "Тайны старажытных руін" (1983) Ц. Панцюшэнка праўдзіва паказвае перадаенны будні воінаў берагавой аховы. У раманах "Мужчыны не плачлі" (1986) і "Галоўны ўрач" (1990) адлюстраваны жыццё і справы нашых сучаснікаў. Для прыкладу, у першым з іх дзеянне адбываецца ў асяроддзі вучоных-біяхімікаў. Аўтар пераканаўча раскрывае канфлікт, што ўзнік паміж загадчыкам лабараторыі і кіраўніцтвам інстытута. Другі раман, як і відаць з назвы, прысвечаны медыкам. Віншуем Ціхана Антонавіча з 75-годдзем! Зычым яму далейшых жыццёвых і творчых поспехаў!

ЯК СВЕДЧАННЕ
ЧАСУ

У свой час раманы Макара Паслядовіча "Цёплае дыханне" і "Святло над Ліпскам" мелі шырокі водглас, апошні нават вывучаўся ў сярэдняй школе. На сённяшні дзень, безумоўна, у гэтых творах няма таго, што засталася, як кажуць, у сваім часе, тым не менш яны цікавыя як адна са старонак сучаснай беларускай літаратуры. Цікавае гэтым для нас і ўся творчасць М. Паслядовіча, з дня нараджэння якога спаўняецца 90 гадоў (памёр 30 снежня 1984 года). З першым апавяданнем М. Паслядовіч выступіў яшчэ ў 1927 годзе ў часопісе "Паліяўнічы Беларусі". Да вайны выдаў зборнікі апавяданняў "Зруйнаваныя межы" (1930), "Чатырнаццаты нумар" (1934), "Снайпер" (1937), апавесці "Марсель" (1931), "Хада ў заўтра" (1933). Плённа працаваў і ў пасляваенныя гады — і як нарысіст, і як апавядальнік, акрамя таго, пісаў для дзяцей, выступаў у галіне сатыры і гумару, драматургіі, перакладу.

"ЗНІЧ" НА
ГАРАДЗЕНШЧЫНЕ

Больш як тыдзень гастраліваў на Гарадзеншчыне Тэатр аднаго акцёра "Зніч". Ён пабываў у абласным цэнтры, Лідзе, Ваўкавыску, Зэльве. Аматарам тэатральнага мастацтва былі паказаныя монаспектаклі "Мне сняцца сны аб Беларусі" на творах Янкі Купалы, "Белы сон" — пра драматычны лёс сляпняк пэтакі Ларысы Геніюш (выканаўца ва ўсіх спектаклях — кіраўнік тэатра Галіна Дзягілева), "Кроткая" паводле Ф. Дастаеўскага (у выкананні заслужанага артыста Беларусі Уладзіміра Шэлестава). У праграме "Тайны знічнага свята" быў паказаны спектакль "І робіць суд актрыса Горцава Ларыса", у якім разам з названай актрысай бралі ўдзел паэт Артур Вольскі і цымбаліст Аляксандр Лявончык. Артысты сустракаліся з памежнікамі, працоўнымі гарадоў і мястэчак, з дзецьмі ў аздараўленчых лагерах. У Зэльве яны ўдзельнічалі ў святкаванні 86-х угодкаў з дня нараджэння Ларысы Геніюш.

С. ШАМІЁНКА

Алег Салтуку — 50

Мы сходзім з табой на Нярэшно,
Хочь там больш няма шчулакоў
І наша згубілася рэха...
Ды ўсё-ткі мне трэба дамоў!

Сталася так, што сям'я Салтукоў пазней перабралася на Ушаччыну, на радзіму бацькі Алега. Таму для паэта вяртанне ў Рыхэнькі, да Нярэшні — гэта і зварот да саміх вытокаў, жаданне прайсціся там, дзе першааснова ўсяго. У рэшце рэшт гэта моцна давала аб сабе знаць і ў яго першай кніжцы, у якой не мог не прыцягнуць увагу чытача хоць бы гэты верш:
**Я вярнуся з дарог
На свой родны парог,
Калі жывіць азябне босы,
Маладзік будзе дзьмуць у рог,
Сыпаць спелыя зоры ў пракосы.**

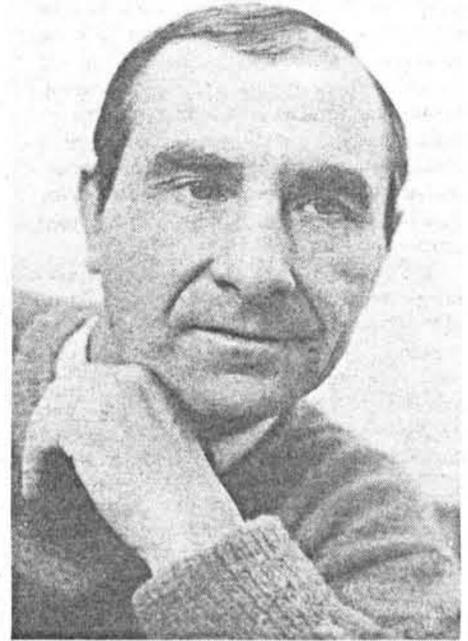
Над палямі расчэпа туман бараду,
Рэха рэчу ў бары адгукнецца.
Я сцяжынкай знаёммай пайду,
Што пралегла з маленства праз сэрца.

Пакланюся ў пояс
Пералескам, гаюм
І бярозцы, пасаджанай
Мною...

"Вяртанне з дарог" набыла для А. Салтука асабліва глыбокі сэнс сёння, калі ён, ступаючы на сваю паўвекавую ярсту, крочыць "жніўнем азяблым" у тыя Рыхэнькі, да той жа Нярэшні... Няхай, магчыма, і ў думках — такія ж мы заўсёды заклапочаныя, што і часу, бывае, не стае, каб лішні раз завітаць туды, дзе, кажуць словамі Р. Барадуліна, трэба быць не гасцем... Але тым не менш — гэта вяртанне. І пэўнае падахункаванне ўжо, узважанне таго, што і як зроблена.

А зроблена А. Салтуком шмат. І справа не ў колькасці напісанага. Лёгка знайсці сярод яго аднагодкаў тых, хто мае больш кніжак. Галоўнае, што пазычана песня А. Салтука — гэта менавіта яго песня. Песня, у якой свой матыў і з іншымі яго не зблытаеш. Песня, якая надзіва мілагучная і шчырая... Песня, што гучыць самабытна...

Я не збіраюся займацца дэтальным аналізам яго кніг... І не стаюць за мэту раскладаць усё па палічках, абгрунтоўваючы, як ад зборніка да зборніка мужнеў і мацнеў талент творцы... Скажу яшчэ толькі, што А. Салтук з пазтэў, для якіх пазтэў ўзнікае з душэўнай і духоўнай патрэбы. Ён перакананы: "Каб сказаць, трэба мець, // Што паэту сказаць, // А не сыпаць бліскачой трускою, // Барабанам пустым не грывець // На ўсё свёт // Да аглухі нямоё". І яго вершы лепш чытаць тады, калі душа прагне таго ж характава, якім і напоўнены яны. Калі хочацца чагосьці светлага і ўзнёслага і абавязкова жадаецца апынуцца далей ад паўсядзённага тлуму, які толькі напачатку ўспрымаецца як нешта вартае ўвагі, а калі

лепей разважыш, дык усё гэта тое дробязнае, што з цягам часу праходзіць, застаецца ж — вечнае. А яно тым і прыгожае, што ніколі не растрачвае свае вабнасці. Як у гэтым вершы:
**Зноў антонаўка ў барызну
Глуха чмыяне,
І ўсмягне піша.
Гэтай ночкаю не адну
Пару месячык закалыша.**

Вунь між хмарах, гарэза, ляціць,
Нібы санкі ў гуллівых гурбах...
Будуць літасці мройна маліць
Ад агню сатлелыя губы,

Будзе неба ляцеш на зямлю,
Будуць зоркі ў вачах карагодзіць.
І спрадвечнае будзе:
— Люблю!
І спрадвечнае будзе:
— Годзе!..

А падобных твораў у А. Салтука шмат. Ды і як жа інакш, калі найчасцей з-пад яго пяра з'яўляецца тое, што пішацца тады, калі нельга не пісаць. Чытаючы пазтава прызнанне: "Дзякуй за давер табе, Нярэшня, // Я перад табой не губляў // Родных слоў, нібыта ў краме рэшты", не магу не паўтарыць, не сказаць і сваё: "Дзякуй табе, Нярэшня! Дзякуй, Рыхэнькі! Дзякуй за тое, што ўздавалі гэткага самабытнага паэта!"

Аляксандр МАРЦІНОВІЧ

...ЛЮБОЎ ДА СВАЙГО НАРОДА

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

даказаў беспадстаўнасць такога погляду — "Нормы маралі з'яўляюцца не творэннямі чалавечага розуму, а пэўным дарам, якім надзяліла чалавеча культуру эвалюцыя".

Пасутнасці Хайек пацвярджае біблейскі пункт гледжання на зададзенасць норм маралі нам зверху (Божыя заповедзі). Ён прыходзіць да грунтоўнага вываду: нішто не можа быць абгрунтаваным, калі зыходзіць з высунутых патрабаванняў навукі, і не толькі нормы маралі, але і мова, права і сама навука. У сваіх даследаваннях Хайек выказаў шэраг думак, накіраваных на асэнсаванне трансцэндэнтнасці чалавечай сутнасці і неабходнасці нацыянальнага жыцця — думкі вельмі важныя і для разумення прапануемай тут канцэпцыі. Справа ў тым, што менавіта сцвяненны погляд на нацыю вядзе да вядомай ідэі зліцця нацый. Вядомы ўкраінскі філосаф Д. Чыжэўскі таксама падкрэсліваў: "Вечныя каштоўнасці не з'яўляюцца такімі аднастайнымі і прасталінейнымі, як лічаць рацыяналісты... ужо на ўзроўні арганічнага жыцця сустракаецца такое багацце розных формаў і тыпаў, што мы ясна ўсведамляем: наўрад ці можа існаваць жыццё не толькі арганічнае, але і чалавечае, якое б такой разнастайнасці формаў і тыпаў у сябе б не мела".

Падзел на рацыяналістычны і ідэалістычны — рамантычны погляд у філасофіі знаходзіць сваё адлюстраванне ў палітыцы. Першы падыход — рацыяналістычны, нарадзіў адну з самых распаўсюджаных ідэалогій у палітыцы — ліберальна-дэмакратычную. Для лібералаў характэрна імкненне да культуры матэрыяльных каштоўнасцяў пры поўным ігнараванні нацыянальнай культуры. Для іх характэрны вядомыя нам яшчэ па камуністычнай ідэалогіі інтэрнацыянальныя "агульначалавечыя каштоўнасці", мары пра пабудову адзінай безнацыянальнай дзяржавы. Гэтыя ідэі вельмі лёгка прыжываюцца ў краінах, дзе ўлада традыцыі бездухоўнасці. (Да такіх адносіцца і наша Беларусь).

5. АБГРУНТАВАННЕ
НАЦЫЯНАЛІЗМУ
Ў ХРЫСЦІЯНСТВЕ.

Яшчэ раз падкрэсліваю выказаную ўжо асноўную думку: кожны народ мае нацыянальны інстынкт, які дадзены яму ад прыроды, а дакладней — ад Бога. У беларусаў такі інстынкт таксама ёсць, і праяўляецца ён у неўміручасці народных традыцый, фальклору, асаблівасцях характэрна беларусаў, унікальнасцю беларускай мовы. І. Ільін пісаў, што "нацыянальная асаблівасць па-свойму ўяўляе Дух Божы і праслаўляе Госпада... пагэтам думка патушыць гэтую разнастайнасць (што спрабавалі зрабіць більшавікі. — А.А.) можа нарадзіцца толькі ў духоўна мёртвай, хворай душы". Менавіта гэта і ёсць параджэнне душы злой і зайздроснай — усё роўна ці імкнецца гэтая хімера вайной падмяць пад сябе ўсе народы (нямецкі нацыянал-сацыялізм) ці растварыць усе нацыянальныя культуры ў бясколеранасці і адсутнасці разнастайнасці (мондыялізм, савецкі камунізм). Адзначу, што і першае і другое не ўласціва беларускай ментальнасці. У сувязі з гэтым вельмі дарэчы прывесці трапіныя словы хрысціянскага філосафа Н.Кляпеніна — "Нацыяналізм — гэта дар, дадзены цэламу народу і звязваючы яго, нягледзчы на індывідуальныя адрозненні людзей у адзінае цэлае. Як для асобнага чалавеча правільны хрысціянскі шлях увасабляецца ў развіцці агульнага ўсенароднага дара. Такім чынам, падкрэсліваю, — сапраўдны нацыяналізм не супярэчыць усяленскасці. Наадварот, шлях да ўсяленскага кладзецца толькі праз нацыянальнае".

А што ёсць хрысціянства? Хрысціянства гэта любоў, якая пашыраецца на ўсіх людзей, збліжае іх; яно ўключае ўсю паўнату ўсяленскай любові. Самае каштоўнае ў хрысціянстве тое, што яно сцвярджае індывідуальнасць асобы. А нацыяналізм — гэта ідывідуальнасць цэлага

народа і любоў да гэтай індывідуальнасці. Такім чынам, калі мы звяртаемся да нацыяналізму, то яго сутнасць бласлаўляецца менавіта рэлігіяй як прыклад любові да індывідуальнасці вышэйшага ўзроўню (па маёй класіфікацыі). Як і звычайная любоў да бацькоў, да сям'і, да сяброў, нацыяналізм ёсць пэўная ступень раскрыцця ўсяленскай любові. Нацыяналізм ёсць асобы дар, дадзены Богам цэламу народу, і ён — гэты дар — укладзены ў кожнага чалавеча гэтага народа і таму сцвярджаецца хрысціянствам.

Са сказанага вынікае і наш абавязак, як індывідуальнасці, непарыўна звязанай са сваім народам. Кожны чалавек павінен выявіць свой асаблівы Божы Дар быць асаблівай праявай Божай Праўды. У гэтым і ёсць рэлігійнае апраўданне нацыяналізму.

Яшчэ раз падкрэсліў і тое, што нацыяналізм ёсць пэўная ступень (першы ўзровень) раскрыцця агульнай, усяленскай любові. Як толькі мы адкінем любоў з іерархічных ступеней любові, мы адразу адчуем непаўнаватасць жыцця. Таму нацыяналізм ужо ад нараджэння натуральна ўласцівы кожнаму чалавеку. Другая справа, што ў пэўных гістарычных абставінах пад уздзеяннем розных грамадскіх табу, гэтыя ўласціваці могуць не раскрывацца ці, нават, падаўляцца. Але гэта ўжо пытанні іншага кшталту. А што ж беларусы? Няўжо наш народ — за выключэннем адзінак — цалкам пазбавіўся гэтага ўнікальнага Божлага Дара — паўнаты ўсяленскай любові, якой ганаўцы і грузін і літовец? Я мяркую, што не. Тысяча гадоў нашаму народу як адметнай супольнасці людзей са сваёй тэрыторыяй, мовай, гісторыяй і іншымі атрыбутамі нацыі. І не зламаўся, ёсць ён — наш народ. Трэба толькі разбудзіць брата-беларуса, вызваліць яго Божы Дар нацыяналізму і заквітне Беларусь.

Анатоль АСТАПЕНКА, кандыдат
фізіка-матэматычных навук

ПІСЬМО З ІЗРАІЛЯ

Як парасткі травы пасля доўгае цяжкае зімы прабіваюць зляжалы снег, так паволі на друкаваньня старонкі ў Беларусі прабіваецца яўрэйская тэматыка. Наперадзе ж, як кажуць — неўзараны папар. Напэўна, будзе яшчэ энцыклапедыя пра беларускае яўрэйства, будуць анталогіі твораў нашых яўрэй і пра яўрэй, з'явіцца грунтоўныя навуковыя даследаванні іх жыцця не толькі перыяду апошняй вайны — на працягу стагоддзяў яўрэі сталі арганічнай часткай беларускага народа, парадніўшыся з ім безліччу элементаў побыту, роднасьці сувязямі, мовай, агульным лёсам і менталітэтам. Адарваць яўрэй ад Беларусі, замоўчаць іх проста немагчыма — стоены крык аб несправядлівасці даўно ўжо біўся аб маналіт "фігуры умалчання".

Напэўна, навукоўцы яшчэ раскажуць, ці былі якія афіцыйныя дакументы савецкага часу, што ў шэрагу выпадкаў ставілі яўрэя пазамкам законаў аб правах чалавека. Услых афіцыйна пра гэта не гаварылася, хаця пэўныя цэнзы на пасады, узнагароды, партыйнасць, адукацыю, прафесію, безумоўна, існавалі. Мо былі якія адпаведныя інструкцыі, да якіх мелі

доступ партыйныя функцыянеры высокага рангу, а мо існавалі толькі "тэлепатычныя" каналы, калі шэрагі нізавых выканаўцаў "нутром" адчувалі адносіны сваіх босаў да "яўрэйскага пытання", калі паднятага брыва было дастаткова, не кажучы ўжо пра мірнае "Хм! Яўрэй?", каб перакрэсліць лёс чалавека.

Вядома ж, калі справа даходзіць да апошняй разалюцыі, з тэлепатычных каналаў даводзілася пераключацца на звычайную мову. У жыцці гэта выглядала так.

На бюро райкома са стосу папер першы бярэ лісток-прадстаўленне на ўзнагароду райкомаўскай граматай. Гэтыя лісткі "ішлі" заўсёды без затрымкі. Але тут: "Та-ак, тэлеграфістка, стаж сорак гадоў, та-ак... Цыля Ёселеўна? Аргадзел! Што гэта яшчэ такое? Хто рыхтаваў?!" — "Дык жа Ёселеўна сапраўды трудзяга, яшчэ да вайны... Усё чыста... Калектыў прасіць..." — "У пратакол ўжо занесена? У-у, ваш-шу маці! Апошні раз! Думаць трэба!" (Зараз былы першы — у абласной "сталіцы").

Прыношу "на прагляд" спіс помнікаў Вялікай Айчыннай вайны. "Другі" праглядае слупкі назваў, вядзе пальцам па старонцы, і раптам

палец спыняецца і пачынае шматзначна барабаніць па лістку. "Что это?" — "Самая ахвярная магіла ў раёне, 759 расстраляных на яўрэйскіх могілках 2 лютага 1942 года". — "А от вас кто-нибудь требует этого? Или мы хотим оригинальничать? Читайте, что у нас нет такой могилы!" (Я ўпарта адсылаў, на сваю рызыку, поўныя спісы, але яўрэйскія магілы бяследна "знікілі" ўжо недзе там, вышэй, дзе "не вашего ума дело". Зараз гэтае ж адбываецца з магіламі "афганцаў" — напэўна, і ў Мінску яшчэ не расшыфравалі "тэлепатычны" сігнал уладнага брыва. Дарэчы, былая "другі сакратар" зараз у рэспубліканскай сталіцы, павучае ўрзозоньвае тых, хто "многа хаціт").

Агітацыйны "прыкідае" кандыдатуру на дырэктара РДК — трэба выводзіць з праыву.

— Ёсць кандыдатура. Адукацыя, вопыт, энергія, старанне — усё пры ім.

— Кто же это?

— Давыдавіч...

— Шутите?

— А чаму б і не?

— Ну вы же сами понимаете! — адсякае трэці.

Я НАРАДЗІЛАСЯ ЯЎРЭЙКАЙ

Табе я, добры чалавек,
Ад сэрца дзякую за памяць...
Загінуўшых ушанаваць —
Вялікі абавязак,
Але не кожны памятае гэта —
Не ўсім мо дадзецца ад Бога.
Каго ж тут вінаваціць?

Зноў вайну?
Ды хто народжаны быў
Чалавекам —

Ім і застаўся.
Усё ў ім ёсць:

Уменне бачыць і убачыць,
Уменне выслухаць і слухаць,
Сказаць і выказацца здольнасць,
А выпраменьваць цеплыню —
Быць і застацца Чалавекам.
Ці не ўсё роўна,

кім ты нарадзіўся —
Яўрэем, а ці беларусам? —
Будзь добрым, смелым будзь
не пад прымусам.

Бо чалавецтва ўсё —
ад Бога.

Хто ж брудам паліваў і нішчыў
Яўрэй — суд тварыць не мне,
Яму, напэўна, Бог даўно
прызначыў кару

І вечны свой праклён
паслала неба...

Гісторыя расказа аб усім...
Я нарадзілася яўрэйкай
І гэтым ганаруся!
Не ведаю чужой спіны,
як нехта.

Калёсы свайго лёсу
Сама я па зямлі вазіла.
Расія шмат чаму мяне вучыла,
А Беларуска я зямля
мяне ўскарміла.

Там нарадзілася,
там я расла,
І там майго кароткага дзяцінства
Сцяжына над ракою пралягла.
Схіляю галаву сіваю

я прад Беларуссю —
Да мяне прыходзіш ты так часта
ў сне...

Там маці да асенніх туманоў
Хадзіла ў полі між ільноў,
Рукой трысцінку кожную кранала,
Палола,
расцілала,
паднімала.

З нябёсаў штогосьці ёй крычалі гусі,
Напэўна, што памрэ
не ў Беларусі...

Ды не аб тым журылася тады:
Узняць бы дзетка толькі без бяды.
Расціла ж пянярах, вучыла дабрніні,
І кожнаму казалася дзень пры дні:
— Не спакушайце зло!

Дабро тварыце!
Бо яно — што рэха:
Дабро дабром жа вам і адгукнецца,
Нат калі каменем

хтось замахнецца —
Плаці дабром!

Як я матулі ўдзячна!
Было ёй не займаць
Ні розуму, ні сэрца.
Аб ёй так многа людзі
Добрага казалі,
І не за тое толькі,
Што лекі ўмела падабраць для цела,
А, мусіць, і за тое,
Што шчасця ўсім хацела.

Сама ж была найшчаслівейшаю
на свеце,
Ды ішчэ й багатаю;
Усё ж багацце — дзеці!
А потым, у цяжкім трыццаці дзевятым,
Як разлучыў іх лёс

з сястрой і братам,
У хату, дзе на ўліку кожны рот,
За ручкі прывяла яшчэ сірот
Ды растлумачыла: "Да кучы..."
З такою дабрнінёй гаючай
Жыла матуля, што, калі б магла,
То цэлы б свет, напэўна, абняла
І, як дзяцей сваіх, да сэрца б
прытуліла...

Вайна матульку нашу забіла...

Маёй мамай была Траскова Берта,
бацькам — Аўсей. Пры хаце быў конь,
трымалі гаспадарку. Працаваў жа бацька
"лесавозам".

Старэйшы брат — Яўхім, 1920 года
нарадзіўся, у 1939-ым годзе быў
прызваны ў армію, служыў на флоце —
ёсць у Паўночным ледавітым акіяне
востраў Маржовец. Не прыйшоўшы
дадому, сустрэў там вайну. Быў
узнагароджаны ордэнамі Айчыннай
вайны I і II ступені, шматлікімі медалямі.
Дадому вярнуўся ў званні старшага
сяржанта...

Салдатам быў,
Салдатам і застаўся,
Бог засцярог ад куль,
І толькі па начах
Асколкі мучылі —
Былі яны ў яго паўсюль,
І нават у вачах...

Зараз ён застаўся без нагі — ампутаваў,
бо кроў дрэнна наступала. Жыве
ва Усць-Каменагорску, у Казахстане.

Малодшы брат — Рафаіл — нарадзіўся
ў 1923 годзе. Толькі паспеў скончыць
дзесяць класаў — і вайна. Ён пайшоў
добраахвотнікам у партызаны. Да 1943
года мы ведалі, што ён жывы і ваюе ў
партызанскім атрадзе ў Беларусі. Пасля
след яго згубіўся на вайне... Тата паўсюль
пісаў, шукаў. Атрымаў нарэшце адказ з
ваенкамата: "Ваш сын... пры выкананні
спецзадання загінуў, выконваючы свой
абавязак перад Радзімай..."

Рафаіл марыў стаць журналістам,
кінарэжысёрам. Толькі не наканавана
было здзейсніцца яго марам. Ён яшчэ ў
юнацкія гады займаўся фатаграфіяй,
вучыў хлапчукоў, арганізаваў гурток. За
гэта яго нават узнагародзілі фотаапа-

ратам — першым тады яшчэ "ФЭДам",
з якім ён пайшоў у партызаны.

Была тады з ім — дасюль не верыцца!
— адна неспадзяваная сустрэча. Наша
сям'я ўцякала з дому. Памятаю, ідзем
густым лесам па ўзбочыне дарогі, і
раптам — вачам не верым! — выходзіць
з лесу Рафаіл, кідаецца ў абдымкі да
мамы, а пасля да меншага стрыечнага
брата, дзядзькавага сына, аддае яму
фотаапарат і шапнуў: "Насі і памятай!..."
І знік у глыбіні лесу. Назаўсёды...

Вісіць і дасюль, вось ужо больш за
паўстагоддзя, у малодшага брата той
"ФЭД", што падарыў яму ў лесе Рафаіл...

Старэйшая сястра — Рахіль, 1925 года
нарадзіўся. Бліска скончыла школу ў
Дрысе, а ў 1950 годзе — 2-гі Маскоўскі
медыцынскі інстытут. У вучобе ёй не было роўных,
атрымлівала Сталінскую стыпендыю.
Потым вучыла студэнтаў-медыкаў,
працавала ў Казахстане ў дзіцячай
бальніцы. Сястру паважаюць, яе імя
занесена ў Кнігу гонару. Зараз яна на
пенсіі. Сын пайшоў па шляху маці. Яму 34
гады, але ён ужо амаль прафесар. Гэта
— наш Рафаіл, названы гэтак у гонар
дзядзькі-партызана. Жыве ён у Сяміпала-
лацкаму.

Самыя малодшыя ў нашай даваеннай
сям'і былі мы, блізныя — Вера і я,
Яўгенія, з 1928 года. Вера памерла, не
дажыўшы паўгода да пенсіі, засталася ў
яе дзеці і ўнукі — у Пензе, у глыбіні Расіі.
А нарадзіліся мы ў Дрысе, на
Беларусі.

За плячыма — жыццё, усяго давялося
спазнаць, але я засталася аптымісткай.

Што нарадзілася яўрэйкай —
Я не хавала.

Ды толькі мне было заўжды цяжэй.

Калі ж лісліва мне казалі:

"Ты на яўрэйку не падобна!" —

Адказвала такім заўсёды:

"Я не падобна? Ну дык што ж?"

Яўрэі на мяне падобны!"

Яўрэю ж, пэўна, будзе

Заўсягды цяжэй,

Ужо б таму хаця,

Што ён — яўрэй...

У 1937 годзе ў Дрысе быў аргані-
заваны калгас, які назвалі "Эмс", што
азначае "Праўда". Працавалі ў ім, я не
памыляюся, больш як напалову яўрэі.

А мову сваю, ідыш, ведалі ўжо не ўсе
дзеці.

Адкуль было ім ведаць сваю мову?

Была схаваная яна глыбока —

У самых сэрцах прабабуль,

А ўнукам, праўнукам яе не выдавалі,

Бо боязна было — такі быў час...

Ды толькі кім народжаны ты быў,

Тым і навекі застанешся.

Я пра сябе скажу:

Я мову родную сваю, свой ідыш,
Інстынктам, пэўна, ведаю выдатна,

Не, не разумею, "не дарос", не тая закваска.
А іншыя "дараслі", налаўчыліся. Налаўчыліся
без ЦУ, самастойна прасейваць праз рэштаты
"допускаў" тых жа яўрэяў, інтэлігенцыю, былых
"канцлагерных" і іншыя непажаданыя элемен-
ты. Ды і зараз ім дапамагае абвостраны нюх.
(Варта было Прэзідэнта чмыхнуць з нагоды
навуцальнага праграм — як заўжды гатовыя
выканаўцы на чале з міністрамі і старкамамі
пайшлі касіць пад карань беларушчыну, бо ў
тым чмыху разгледзелі тэлепатычны знак "У
атаку!". То жыды не пусквалі нас у сусветны
рай, а цяпер яшчэ нейкія беларусы!).

Але — бліжэй да справы. Зараз ужо іншыя
часы. Ды яўрэі ім не надта вераць, усё яшчэ
чагосьці баяцца, саромеюцца сваёй
яўрэйшчыны, не ідуць на кантакт — дасюль
амаль немагчыма сабраць хаця б дзесятак
прозвішчаў дынастыі, пахаваных у Дрысе 2
лютага 1942 года. І не дзіва, што першы
водгук на маю зачатку ў раёніцы "Якая ж
Дрыса без яўрэяў?" прыйшоў адтуль, дзе яўрэю
свабодна, — з далёкага Ізраіля. Форма пісьма
незвычайная — то рыфмаваны верш, то белы,
то проза. Так я і пераклаў яго на беларускую
мову. Пісьмо гэтае друкавалася ў нашай "Дзвін-
скай праўдзе" (гады тры ўжо назад).

А. БУБАЛА

г. Верхнядзвінск

Яшчэ біблейскую я мову — іўрыт —
Хацела б вывучыць, хоць напалову.
Змагла ж я вывучыць
Калісьці ў дзяцінстве
Славянскія дзве мовы.
Зараз мне
Патрэбны іўрыт — мова той зямлі,
Што лёс мне
Падарыў пад старасць.
Ізраіль! Незнаёма і прыемна.
Сяды яўрэі мкнуліся здалёк.
І спадзяюся — недарэмна!

Сваё жыццё я прысвяціла медыцыне,
але, маючы медыцынскую адукацыю,
уладкавацца па спецыяльнасці не магла.
Восем гадоў аддала Пензенскаму
гадзіннікаваму заводу. Аднак аб гэтым
не шкадую. Я любіла гэтую справу, мне
здавалася, што праслухоўваю на
гадзіннік, а сэрца чалавецтва.

Толькі выпадак дапамог заняцца тым,
да чаго ляжала душа. Я здолела яшчэ
вучыцца, пасля працаваць у аптэках, а
затым стала за касметычнае крэсла і
амаль трыццаць гадоў аддала драгой
для мяне медыцыне. Людзі ішлі да мяне,
верылі мне, называлі мае рукі ласкавымі,
залатымі — як калісьці матуліны.

Лічу сябе шчаслівым чалавекам, бо
праца мая ацэнена па заслугах.

Я ганаруся, што ахвяравала
Жыццё сваё і працу усім людзям,
З кім лёс ні зводзіў.
Я дзеля прыгажосці іх,
для іх здароўя,

Для радасці і шчасця іх жыла,
І мне ў падзяку людзі гаварылі:
"Пабоўш такіх, як ты б —
І дыхаць бы лягчэй..."

Ды не прыміце гонар мой
За ганарыстасць,
Я праўду вам кажу, паверце мне...

...Ізраіль...

Кронкаю на карце
Сусвету ён. Цудоўнай кронкай,
Бо ўвесь цвіце, як сад.
Падумаць толькі:
Студзень у разгары,

А тут браткі ўжо зыркаюць на клумбах,
І ў парках лашчаць вока
Нябачаныя мной дагэтуль дрэвы.

А ўлетку сакавітыя плады
Вісяць на дрэвах — іх такое мноства,
Што вась не вытрываюць дрэвы,
мне здаецца...

Я свой расказ
Таму сягоння прысвяціла,
Хто чэсна і прыгожа адгукнуўся
Пра нас, яўрэяў.

І яму я насылаю
Свой, да зямлі, паклон.
За сэрца залатое дзякуй,
дарагі...

Яўгенія ТРАСКОВА-КРУПС

Тыберыя, Ізраіль

КВАРТЭТУ — ДВАЦЦАЦЬ ПЯЦЬ

Колькі самых разнастайных музычных інструментаў ёсць ва ўсіх народаў свету! Але, напэўна, самы любімы, папулярны і славуты — гармонік. Ёсць у гармоніка і больш дасканалы малодшы брат, які ў самых далёкіх кутках свету пад рознымі прозвішчамі радуе сваім пераліўным, шырокім гукам: у нас ён называецца баян. Вядомы анекдот: маўляў, баян — гэта той самы гармонік, але з вышэйшай адукацыяй.

Вялікай пашанай карыстаецца гэты інструмент у Гомельскім каледжы мастацтваў імя Н. Сакалоўскага, дзе, бадай, самымі славутымі выканаўцамі лічацца ўдзельнікі квартэта баяністаў пад кіраўніцтвам Барыса Давыдава. Здаецца, зусім нядаўна быў створаны гэты калектыў, але вось на чарговую традыцыйную музычную сераду афішы запрасілі на яго 25-гадовы юбілей.

Першы кіраўнік квартэта, выпускнік Гомельскага музычылішча, а потым Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі Мікалай Сірата (цяпер ён музычны кіраўнік Акадэмічнага народнага хору імя Г. Цітовіча) адразу ж прапанаваў складаны і цікавы рэпертуар. Гэта "Руская" з балета І. Стравінскага "Пятрушка", уверцюра з оперы В. Моцарта "Выкраданне серала", "Прэлюдыя і алегра" Ф. Крэйслера. Няма апрацовак, пералажэнняў было зроблена кіраўніком квартэта, выконваліся творы беларускіх аўтараў, значнае месца ўдзялялася класіцы. Канцэрты калектыву праходзілі перад гамельчанамі, жыхарамі беларускага Палесся, па радыё, на тэлебачанні, а таксама ў Польшчы, Францыі... На першым Рэспубліканскім конкурсе артыстаў эстрады квартэт атрымаў ганаровае званне дыпламанта. Цяпер для квартэта пішуць музыку мясцовыя кампазітары Уладзімір Надтачэй, Аляксандр Гулай, шмат апрацовак прапануе Мікалай Сірата, пошукі рэпертуару прыводзяць да стварэння цэлых музычных карцін — "Палеская сюіта" Я. Глебава, "Малюнкі з выстаўкі" М. Мусаргскага, "Малюнкі старога Арбата" Я. Дзярбенкі...

Маладыя і падцягнутыя знешне, сталыя па майстэрстве Уладзімір Ляйко — першы баян, Аляксандр Маляроў — баян бас, Барыс Бажкоў — баян альт і кіраўнік квартэта Барыс Давыдаў ведаюць, што іх выступленні чэкаюць жыхары Гомеля, працаўнікі сельскай гаспадаркі, чакаюць іх у музычных школах, дзе яны пасля канцэртаў даюць слухныя парады юным баяністам...

Шмат было гасцей на юбілейным канцэрце квартэта. Яны не толькі падносілі падарункі, казалі шчырыя словы юбілярам, але і дарылі сваё мастацтва, майстэрства выканання на самых розных музычных інструментах... Але ўсе чакалі кульмінацыйнай кропкі, якой стала выступленне.

Валерый РАДЗЬКІН, выкладчык Гомельскага каледжа мастацтваў імя Н. Ф. Сакалоўскага

Фота аўтара

НАША ПАМЯЦЬ

У памяць аб загінуўшых вёсках Хойнікшчыны і людзях, што пакінулі родныя мясціны, адкрыты манумент у раённым цэнтры — горадзе Хойнікі.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

Сярод кніг

АМАЛЬ за дваццаць гадоў журналіскай работы мне шмат дзе давялося ў Беларусі пабываць, асабліва абтупаць Гродзеншчыну. Але і дасюль шкадую, што белых плям на маёй карце рэспублікі яшчэ вельмі многа і, мабыць, так ужо і застануцца яны для мяне тэра інкогніта.

Я любіў і люблю чытаць-разглядаць карты Беларусі — якія ні траплялі б мне ў рукі. Няхай-то старога выпуску, дзе картографы аж са скуры лузались, каб як мага больш

якіх мы недалічаемся сёння з-за непрадуманых, а ў шэрагу выпадкаў нават злчынных дзеянняў прадстаўнікоў мясцовай адміністрацыі", якія "прычынілі велізарную шкоду духоўнай спадчыне краіны, садзейнічалі адрыўу людзей ад гістарычных каранёў".

Першым раздзелам кнігі вучоны паставіў такі — "Мова зямлі — памятка гісторыі", яшчэ раз падкрэсліўшы, што тапанімія з'яўляецца адной з важнейшых крыніц вывучэння таго, што колькі рабілася ў нашым краі. "Старажыты тапонім — гэта проста знаходка ў імкненні выявіць пераемнасць паміж

фіна-ўгорскіх моў, балцкіх, кранае пласт тапаніміі, так ці інакш звязанай з паганствам, і той, якая ўзнікла ўжо ў хрысціянскія часы.

"Міжэтнічныя працэсы ў люстэрку тапаніміі" — тут ужо іншы паварот тэмы, шырока і нават займальна раскажваецца, як прадстаўнікі іншых плямёнаў і народаў пранікалі на тэрыторыі сваіх суседзяў, асноўвалі там паселішчы, або качавалі і сыходзілі далей ці змешваліся з тубыльцамі, асіміляваліся імі. Гэта было і на тэрыторыі Беларусі, пра што маюцца каштоўныя крыніцы ведаў — назвы: Дайнава, Жамойцішкі, Кашубінцы, Ляхавічы,

АД ПРАШЧУРАЎ НАМ ЗАСТАЛАСЯ СПАДЧЫНА...

АМАЛЬ РЭЦЭНЗІЯ

не паказаць, не назваць, а калі і паказаць, то не так, як у сапраўднасці ёсць, далёка ад месца знаходжання. Цешылі падрабязнасцю вайсковыя двухвёрсткі, дзе, як крупінікі актываванага вугалю з працівагаза, былі памечаны нават асобныя хутары. Гэтыя, вайсковыя, нават спісанія ўжо, трапілі да мяне ў рукі складаным шляхам і памаглі ў час працы над раманамі "Мора Герадота" і "Хлопцы, чые вы будзеце..." Урэшце мы дажылі да часу, калі можна ўжо мець карту кожнага раёна з больш-менш падрабязнымі дэталямі, але зноў-такі — на рускай мове...

З адных ужо назваў паселішчаў, якія я тады выпісваў, можна было ўведаць, які ў нашым краі раслінны свет (Дубовікі, Дуброва, Дуброўка, Беразнякі, Бярозавы, Бярэзіна, Калінкавічы, Лозкі, Вішнёва, Рабінаўка, Сасновіца, Хвойнікі, Ельск, Малінаўка, Верабалоты, Ліпічы, Чарэмшыцы, Ясень, Грабнікі), які жывёльны (Тураў, Турын, Мядзведзюк, Кабанаўка, Сава, Мышкавічы, Выдрыца, Галубы, Цяцераўка, Казулічы, Чыжоўка, Лінева, Шчучын, Ласосна, Гракаўка, Вароны, Воранава, Сокалы, Бабруйск, Вавёрка, Ласцік, Лісіцы), і што за зямельку мы маем (Забалаць, Балотчыцы, Пясочнае, Пяскі, Каменічы, Гарбацэвічы, Каменны Лог, Крамяніца, Глінішча, Замошша, Зарудаўе), як жылі людзі (Халопенічы, Галалобайка, Старчаняты, Старцавічы, Гольчыцы, Галынка, Пагарэльцы, Гарэлае, Бедня, Крапіўніца), чым беларусы займаліся (Буды, Рудні — бясконца, Паперня, Тартакі, Гута, Кавалі, Бердаўка, Кажамыкі, Даматканавічы, Кажушкі, Чабатовічы, Грабяні, Крупейкі)... А як вырываўліся на волю ад прыгону, з'яўляліся Вялікая Воля, Святая Воля, Стараволя, Ціхаволя, Малая Воля, Воля Крупіца. А колькі ў назвах сапраўднай любасці да роднага кутка, захаплення яго прыгажосцю! Любань, Любча, Любонічы, Любашава, Пакалюбічы, Любіж, Любачын, Радунь, Лепель (маё тлумачэнне — ад **лепо, лепей**), Загаранкі, Самавалавічы, Дружылавічы, Мір, Жытарадз, Струмень, Гожа, Ціхінічы, Серабранка, Гардуны, Прыбыткі, Шчадры, Верасніца, Дзякавічы, Мілевічы, Мілавіды, Дабрамысль, Красная, Красніца, Краснінка...

Усе падобныя назвы-тапонімы, як пісаў колісь К. Паўстоўскі, "гэта народнае паэтычнае афармленне краіны. Яны гавораць пра характар народа, яго гісторыю, яго схільнасці і асаблівасці побыту". Яны не маглі мяне не хваляваць і захапляць, і некаторыя мае выпіскі захоўваюцца ўжо ледзь не трыццаць гадоў.

Можа, таму і кніжка "Назвы зямлі беларускай" Леаніда Міхайлавіча Лыча здзівіла і ўзрадавала мяне: пападанне амаль "у яблычак". Амаль тое, што шмат гадоў выношваў я, збіраўся напісаць, ды так і не сабраўся, не напісаў! І тое, што цяпер чытаю такую цікавую выхаваўчую кнігу, напісаную часам абвострана-публіцыстычна, папулярна, але з глыбокай павагаю і любасцю да свайго краю і яго гісторыі, напісаную чалавекам з гарачым сэрцам патрыёта, трэба і вітаць, і ўдзячліва аддаць аўтару належнае.

У прадмове аўтар вызначае мэту напісання кнігі, акрэслівае-звучае тэму да разгляду толькі айканіміі — назваў беларускіх населеных пунктаў. Праўда, дзякуючы яму, пад канец кнігі не вытрымлівае зададзенасці і вядзе гаворку шырэй, кранаючы нават мікра-тапанімію. У гэтым жа ўступным артыкуле аўтар гаворыць і аб тым, што кніга з'яўляецца працягам гаворкі пра багацце і самабытнасць беларускай тапаніміі, што мэта кнігі — "паспрыяць выхаванню паважлівых адносін да яе, вызначыць шляхі вяртання на законнае пачэснае ў сябе на радзіме месца тых арыгінальных назваў населеных пунктаў,

далёкім мінулым і сённяшнім днём, гісторыяй і сучаснасцю", і "чым больш старая паводле часу ўзнікнення назва населенага пункта, тым яна найдаражэйшая". А жыццё нашых далёкіх продкаў не пеціла, і не трэба здзіўляцца ці абвінаваць пращурцаў, што часам яны "не знайшлі для наймення родных куточкаў прыгожых, ласкавых для слыху слоў". Яны не саромеліся "таго, што арганічна ўплыталася ў-змест самога жыцця".

Аўтар робіць кароткі агляд версій паходжання назваў гарадоў Мінск, Гомель, Магілёў, Брэст, Віцебск, некаторых райцэнтраў, разважае аб этымалогіі назваў гэтых населеных пунктаў, легендах, аб зрусіфікаваных назвах гарадоў Стаўбцы, Беразіно, Мозыр, Копыль, Несвіж, хоць правільна пісаць і вымаўляць трэба было б Стоўбцы, Бярэзіна, Мазыр, Капыль, Нясвіж. "Небеларускія варыянты вымаўлення гэтых тэрмінаў, бясспрэчна, — памылкі, выкліканыя няведаннем нашай мовы аўтарамі, што складалі карты Беларусі". Тут Леанід Лыч, як бачна, не ўтрываў, забег наперад самога сябе, пачаў гаворку пра русіфікацыю і паланізацыю нашых назваў населеных пунктаў, хоць пра гэта павядзе шырокую размову ў кнізе далей, скіруе на гэта ледзь не ўвесь пафас. Зразумеем яго, бо як было ўтрываць, калі такіх скалечаных назваў у Беларусі тысячы!

Суседнюю вёску з маёй — Сярэднікі — пачалі ўслед за зрусіфікаванай назвай Сераднякі з націскам на апошнім складзе пісаць і ў афіцыйных паперах, і ў перыядычных выданнях. Больш за тое, "в годы Советской власти... топоним стал осмысливаться как название социальной группы крестьянства — середняков" — піша В. А. Жучкевіч пра гэта паселішча ў "Кратком топонимическом словаре Белоруссии" (выд. 1974 г.). Піша, бясстрасна канстатуе тое, што як пошасць пайшло гуляць паўсюдна. А жыхары ж Сярэднікаў і суседніх вёсак называюць паселішча так, як звалася спрадвечу, што колькі было заснавана паміж двух лясоў, пасярэдзіне.

Але не будзем і мы забягаць наперад, а паглядзім, пра што піша Л. Лыч у другім раздзеле — "Тапанімія як увабленне жыцця і быту народа". Тут ён раскажвае пра тое, як трапілі ў нашу тапанімію даўно забытыя беларускія словы, тлумачыць іх сэнс. А яшчэ — назвы, якія паходзяць з

Латыголь, Мазуры, Маскалі, Татары, Цыганы, Чэхаўцы, Славені, Швабы, Мёры, Печанеж, Палаўкі, Мардзвіны, а таксама падобныя на іх вытворныя і зусім інакшыя назвы паселішчаў гавораць самі за сябе. А вось з назвамі Літва, Літвіны і ім падобнымі больш складана. Л. Лыч правільна робіць, што не згаджаецца з думкай В. Жучкевіча, які пісаў, што ўсе такія паселішчы заснаваны былі ці заселены літоўцамі (дарчы, пераканаўча абвяргае сцвярджэнні В. Жучкевіча ў сваіх даследаваннях і М. Ермаловіч). У многіх кутках нашага краю людзі доўгі час называлі сваю радзіму Літвоем, а сябе літвінамі, бо колькі жылі ў складзе Вялікага княства Літоўскага, а назва Беларусь прыйшла намнога пазней.

Два апошнія раздзелы кнігі — "Страты і шляхі адраджэння нашай тапаніміі" і "Дарагі набытак гісторыі і культуры" нясуць ў кнізе найбольшую ідэйную і пафасную нагрузку. Па сутнасці, гэта тое галоўнае, дзеля чаго і рабілася кніга.

Першыя пробныя камяні з перайменаванняў нашых паселішчаў былі кінуты неўзабаве пасля рэвалюцыі, у 1918 годзе. Вёска Раманава сучаснага Горацкага раёна была перайменавана ў Леніна, а ў 1919 годзе В. Алеская цяперашняга Ельскага раёна стала Розай Люксембург. Кінулі гэты камень і ўгледзіліся, услахоўваліся — як разоходзяцца кругі? Ага, ціха ўсё, адносна спакойна. Можна працягваць! У дваццатыя гады былі заменены назвы чатырох населеных пунктаў, у тым ліку Рудабелка стала Акцябром, Раманаў Слуцкага раёна, непадалёку ад маіх Старцавіч, таксама стала Леніна. Хоць Раманаў быў вядомы (падкрэслію: Раманаў, а не Раманава, як пачалі пісаць) задоўга да ўсталявання дынастыі Раманавых у Расійскай імперыі. Затое трыццацятая гады даліся ў знакі. Калі ў першай палове замянілі ўсяго чатыры назвы, то ў другой — ужо 67! (усе ў 38—39 гадах). Развіталіся з жыццём нават нейтральныя назвы: Дзяцянка — стала Чырвоным Світанкам, Ізабеліна — Свабодным Жыццём, Старына ператварылася ў Чырвоны Маяк і г.д. Адносна цышыня з перайменаваннямі (толькі Прапойск у 1944 годзе замянілі на Слаўгарад) праз паўтара дзесятка гадоў змянілася сапраўдным генацыдам у тапаніміі.

Толькі з 1960 па 1972 год у Беларусі

знікла каля 9 тысяч назваў паселішчаў! Хрушчоўскія авантуры з сельскай гаспадаркай ледзь не давалі яе да поўнага краху, і тады на загад з Крамля пачалося стварэнне шчаслівага і заможнага жыцця хоць бы на паперы, на карце. "Па просьбе працоўных" у 1964 годзе было "пушчана пад нож" больш за трыста назваў населеных пунктаў! А яны ж стагоддзямі "выконвалі ролю помнікаў гісторыі беларускага народа, дзялілі з ім яго гора і радасць", — піша Л. Лыч. І някіх жа "аб'ектыўных прычын для арганізацыі крыжовага паходу супраць нацыянальнай тапаніміі не існавала". І чым замянілі сапраўдныя назвы? Вось узоры камуністычна-чэкаўніцкай прыгажосці: Партизанская, Мирная, Советская, Передовая, Светоч, Дружба, Гвардейская, Майская, Солнечная, Урожайная, Раздольная, Зерновая, Ключегорская, Восход, Первомайская, Знамя, Знаменская, Сиреневка, Красноармейская, Отрадное...

Гадоў пятнаццаць назад пісьменнік Эдуард Ярашэвіч, даведаўшыся, што я люблю ездзіць адпачываць "дзікаром", нараіў мне невялічкі пасёлак на паўночным узбярэжжы Крыма. Ён там адпачываў у перасяленцаў з Беларусі і яму спадабалася. Парада мяне заінтрыгавала, бо паўднёвы бераг Крыма я крыху ўжо ведаў. З Сімферопалля ехаў я ў той пасёлак аўтобусам і мог удалася налюбавацца на цэнтральную і паўночную частку паўвострава. Стэп ці паўпустыня, рэдзенькая, уся ў зялёнай, ростам не вышэй калена кукуруза. Сям-там зарослыя руіны нейкіх паселішчаў, джунглі пустазелля па берагах Паўночна-Крымскага канала. Узбярэжжа Каркініцкага заліва сустраля пранізлівымі, халоднымі вятрамі. Карацей, праз дзень-два давялося ўцякаць адтуль, перабірацца на Каўказ. Але з таго часу захавалася ў мяне карта Крыма.

Што ж я бачу на ёй? Назвы пасёлкаў, з якіх былі ўвайны вывезены крымскія татары: "Раздольное, Гвардейское, Суворовское, Знаменское, Октябрьское, Первомайское (некалькі разоў), Заветное, Красноармейское, Доброе, Вишенное, Удачное, Ровное, Цветочное, Садовое, Приветное, Передовое, Богатое і да т.п.

А ці не ўлоўліваеш ты, чытач, што ўсе гэтыя найменні, хай то беларускія новыя ці крымскія (а таксама чачэнскія, дагестанскія — наслухаліся за гэтыя дні па радыё і тэлебачанні) быццам браліся з аднаго рэкамендацыйнага спіска, спущанага з Масквы ва ўсе куткі былога Саюза?

Л. Лыч піша, што на такую "словатворчасць" не адважваліся і не адважваюцца ні ў адной з былых саюзных рэспублік, там больш пачіва ставіцца да завешчанага продкамі, у тым ліку і да назваў зямлі. Толькі ва ўмовах нашага краю народная тапанімія як цацка: пазабавляўся ды ўзяў і выкінуў... У нас калі ўжо рабілі што, дык заўсёды з перавыкананнем плана.

І перайменаванні доўжыліся яшчэ гадоў дваццаць пяць, пагром ужо скіраваўся на перспектыўныя вёскі. Калі хто і заглядваў ва ўсесаюзнае "Практическое руководство по наименованию и переименованию географических объектов СССР" (выпушчанага, праўда, запозна, у 1987 годзе ў Маскве), то не прымалі пад увагу патрабаванні гэтага нарматыўнага акта: пры намінацыі населеных пунктаў рабіць так, каб назвы адпавядалі "геаграфічным, гістарычным, нацыянальным, бытавым і іншым мясцовым умовам". Найменні павінны давацца "ў першую чаргу па законах мовы насельніцтва той тэрыторыі, на якой размешчаны географічныя аб'екты, лёгка ўлісвацца ва ўжо складзеную сістэму назваў дадзенага рэгіёна". Вышуквалася ў памянёным нарматыўным акце іншае, чым і кіраваліся: "Са змянай гістарычных умоў адбываюцца змены і ў сістэме географічных назваў". І рабілі тыя змены, чынілі гвалт на працягу болей чым семдзесят год!

Новы пасёлак жыццёвадоў у беларускай глыбінцы быў названы Жемчужный. Зноў пайшлі ў ход Миловидное, Победа, Родники, Трудовая, Звездная, Славная... Масавая русіфікацыя, вынішчэнне беларускасці, гвалтоўнае перакройванне карты Беларусі на чужы лад прымалі ўсё больш абвальны характар.

А куды ж глядзела навуковая грамадскасць, творчая інтэлігенцыя ў тыя гады? Чаму не ўзняла свой голас пратэсту? Ставіць такія пытанні Леанід Лыч і адказвае сам сабе: "Ніхто з іх не забіў у зван". А ў саміх жыхароў паселішчаў не вельмі мясцовыя стараннікі-рэфарматары і пыталіся. Калі дзе і праводзіліся сходы, то для прыліку, а пратаколы зачасцю фальсіфікаваліся.

Але тут, будзем шчырымі, аўтар прычыць сам сабе. Бо былі выступленні ў друку творчай інтэлігенцыі, асабліва пісьменнікаў. Нават сам Л. Лыч прыводзіць вытрымкі з артыкула Ніла Гілевіча, надрукаванага ў "Звяздзе" 4 сакавіка 1989 года пра жахлівы стан духоўнага жыцця беларускай нацыі:

"Сярод нарбленага глупства, якое трэба рашуча выправіць, абавязкова "адрабіць назад", — перайменаванне гарадоў, вёсак, плошчаў і вуліц, якія мелі ад нараджэння свайго добрыя, цікавыя, гістарычна або геаграфічна матываваныя назвы. У пераважнай большасці выпадкаў перайменаванне такое было ніяк і нічым не апраўдана. Тлумачылася яно проста недахопам культуры ў партыйна-савецкіх работнікаў, іх неразуменнем таго, што сціраць гістарычную памяць народа амаральна, што гэта — дзікуства, і што, дарэчы, нідзе ў цывілізаваным свеце такое не робіцца".

Шмат пісаў у тыя гады аб трагедыі сучаснай беларускай нацыянальнай культуры і народны пазт Беларусі Пімен Панчанка.

А хіба не прыклад сапраўднага змагання за вяртанне даўнейшай назвы роднаму паселішчу прыводзіць і сам аўтар, калі расказвае, як змагаліся яго аднавяскоўцы супраць замены назвы Магільнае на Нёман? Чытаеш пра ўсе перыпетыі барацьбы захоплена, як нейкі дэтэктыў. І гэтая барацьба ішла некалькі гадоў і закончылася перамогай, Магільнае зноў стала Магільным, як было і дагэтуль многія стагоддзі. Леанід Міхайлавіч нават гэтую кніжку "Назвы зямлі беларускай" прысвяціў "Землякам-магілянам, якія ўпарта змагаліся за вяртанне назвы роднай вёскі".

Але гэта, можна сказаць, адзінкавы прыклад. Уся работа па вяртанні назваў яшчэ наперадзе. "... адбарае свядома ці несвядома ў гісторыі і культуры народа павінна быць вернута яму, колькі б гэта ні каштавала", — піша аўтар. "Там, дзе размова ідзе пра духоўнасць нацыі, грошай не лічаць, бо багатай яе робяць не грошы, а духоўнасць".

Аднак кадры ў мясцовых органах улады ніколенкі не змяніліся да лепшага. Але адчуваюць яны сябе бадзёра і ўпэўнена, асабліва пасля справакаванага сумна вядомага рэфэрэндуму. Новая, здаецца, ужо не яўна бальшавіцкая па колеры генерацыя кіраўнікоў такая ж абыякавая да справы ўкаранення беларускасці, справы адраджэння і суверэнітэту краіны, да захавання яе гістарычнай спадчыны і культуры.

Чакаць ад іх ініцыятывы ў вяртанні спрадвечных беларускіх назваў паселішчаў марная справа. Л. Лыч слухна заўважае, што пара надзяліць абласныя тапанімічныя камісіі правам выступаць, мінаючы сельскія, раённыя і абласныя Саветы народных дэпутатаў, з ініцыятывай па вяртанні скасаваных тапанімічных назваў. Больш за тое, "было б крайне неразумным адраджэнне назвы, надзвычайнай важнай у гістарычных і культурных адносінах для ўсяго беларускага народа, ставіць у поўную залежнасць ад пажаданняў жыхароў таго ці іншага населенага пункта".

Непадалёку ад маіх Старцавіч ёсць вёска Гарнастаў, яе перакручвалі на Гарнастай, а потым пачалі пісаць на картах і ў документах, як Гарнастайлава. Браняў ператварыўся ў Бранава, ужо згаданыя мною раней Сярэднікі ў Сераднякі, Селішчы ў Селішча, Клешаў у Клешава. А такіх жа назваў, скалечаных і зьявачаных, па ўсёй Беларусі тысячы і тысячы. І, што зусім ужо кепска, па ўсёй Беларусі засвойваюць гэтыя навязаныя чужынцамі назвы.

У сувязі з тым, што ўсё-такі прадстаіць калі не цяпер, то ў будучыні, аднаўленне старажытных назваў, вельмі спатрэбіцца нарматыўныя слоўнікі. Такія, як некалькі разоў згаданы вышэй слоўнік В. Дучкевіча, для такой справы ўжываць нельга, бо ён толькі фіксуе тое, што было па стану канца шасцідзясятых — пачатку сямідзясятых гадоў. Матэрыялы для гэтага слоўніка атрыманы з розных крыніц і толькі ад 30 да 90 працэнтаў з іх правяраны на месцы, як гаворыць пра гэта ў прадмове сам аўтар. Патрэбны такія слоўнікі-даведнікі, якія маглі б паслужыць адзіным нарматыўным дакументам для навуковых і практычных мэт. Стварэнне такіх слоўнікаў пачалося. Так, напрыклад, група вучоных-тапанімістаў на чале з В. Лемцюговай ужо склала такі слоўнік па Мінскай вобласці. Але ж гэта толькі па адной вобласці, дый невядома, калі слоўнік пабачыць свет, будзе надрукаваны. А колькі ж яшчэ працы ў гэтым напрамку трэба будзе зрабіць!

Уварванне Леаніда Лыча ў праблемы беларускай тапанімікі, выхад яго кніжкі я ацэньваю вельмі высока. І таму не хочацца звяртаць увагі на тое, што часам аўтар паўтараецца і толпацца на месцы, што раздзелы глядзяцца крыху як асобныя, пісаньня ў розныя часы артыкулы, не дужа падагнаваны адзін да аднаго, калі аб'ядноўваліся ў кніжку. Не падазялю я таксама і той высокай ацэнкі работы вышэй згаданага В. Жучкевіча, якая рассыпана па ўсёй кнізе. Чаму — гэта тэма асобнай гаворкі.

Павел МІСЬКО

ЗАХАВАЕМ — ЛЕПШАЕ...

Рэарганізацыямі сёння нікога не здзівіш. Зліваюць установы, друкаваныя органы, міністэрствы... Вось і яшчэ адно зліццё: на базе былога Рэспубліканскага цэнтра эстэтычнага выхавання дзяцей і Рэспубліканскага Палаца піянераў і школьнікаў створаны Нацыянальны цэнтр творчасці дзяцей і моладзі. Наш карэспандэнт гутарыць з яго дырэктарам Аленай ДЗМІТРЫЕВАЙ.

— Алена Дзмітрыеўна, наколькі мне вядома, вы доўгі час не хацелі мяняць назву Палаца піянераў...

— Што ж, гэта наша гісторыя. "Комсомольская правда" таксама не спынае пераймяноўвацца. Хіба справа ў назве?

— Я разумею. Справа не ў назве — у традыцыях. У тым, ад чаго адмаўляцца і што браць з сабой у заўтрашні дзень.

— Галоўная наша традыцыя, я лічу, гэта любоў і пашана да дзіцяці. Гэта школа нашага старэйшага выхавальца С. Каткова, які ніколі не мог выкінуць ніводзін дзіцячы лісток з малюнкам, бо ўпэўнены, што дзіця не бывае неталенаватым. Трэба толькі разгледзець і развіць яго здольнасці. Такой была наша пазіцыя, і яна не змянілася. У палацы займаецца 3 тысячы дзяцей, працуюць 9 узорных калектываў. У гэтых сценах выраслі многія нашы педагогі. Сярод іх М. Іванова (ансамбль танца "Зорачка"), Н. Рачкоўская (тэатр юнацкай творчасці), А. Курацкі (акрабатыкі) і іншыя. Нашымі выхаванцамі былі такія вядомыя мастакі, як М. Данцыг і А. Стальмашонак, народная артыстка Беларусі Л. Бржозоўская, экс-міністр адукацыі В. Гайсёнак.

— А што азначае слова "нацыянальны" ў назве новага цэнтра?

— Ну, мабыць, рэспубліканскі...

— Такое ўражанне, што з былога Палаца піянераў і школьнікаў у новы цэнтр вы перайшлі плаўна і амаль не заўважылі гэтага. У вас толькі новы штатны расклад ці да яго ёсць яшчэ і навукова абгрунтаваная канцэпцыя?

— Штатны расклад распрацавалі ў Міністэрстве адукацыі, а вось з канцэпцыяй цяжэй. Перш за ўсё адзначу, што гэта не механічнае зліццё дзвюх устаноў пазашкольнага выхавання. Палац быў адной з вядучых устаноў у гэтай галіне, за намі магутная "вертыкаль" — 186 цэнтралізаваных абласных, гарадскіх, раённых і сельскіх раённых устаноў дзіцячай творчасці. Мы не можам не азірацца ў мінулае і разумеем, што былі адносна добра ўладкаванай установай у таталітарнай дзяржаве. Раней адпаведныя палацы не толькі займаліся вольным часам дзіцяці, але перш за ўсё мелі ідэалагічныя функцыі. Мы ўзаемадзейнічалі з саветамі піянерскіх і камсамольскіх арганізацый у справе выхавання актыву. Аб праблемах і цяжкасцях у дзіцячым, падлеткавым, юначым асяроддзі гаворыць услых было не прынята. Вакол нас панавала атмасфера паўпраўды-паўхлусні. І калі адбыліся грамадска-палітычныя зрухі, прыйшла перабудова і ўсё астатняе, мы твар у твар сутыкнуліся з сур'ёзнейшымі праблемамі. Да нас прыйшла статыстыка злучанасці ў дзіцячым асяроддзі. Не стала забароненых тэм. І мы пачалі разумець, якое бездапаможнае дзіця ў гэтым свеце... Мы і самі адчулі сябе бездапаможнымі, бо не валодаем метадыкай работы з "цяжкім дзіцем", у якога nelaды ў сям'і, парушаны ўзаемаадносіны з сябрамі. Да ўсяго гэтага дадаўся чарнобыльскі стрэс... Так што сёння мала навучыць дзіця іграць, спяваць і танцаваць.

— Але ж тыя праблемы (прынамсі, большасць з іх), пра якія вы казалі, свет даўно ведае і некай вырашае.

— Так, мы не забыліся пра сусветны вопыт пазашкольнага выхавання. Тым больш, што з'явіліся магымасці для абмену і міжнародных кантактаў. У 1993 годзе пад Мінскам адбылася I Міжнародная канферэнцыя па праблемах сацыялізацыі дзяцей і падлеткаў. На яе прыехалі педагогі з Германіі, Турцыі, Ірландыі, Расіі, Украіны, Эстоніі.

Другая такая ж канферэнцыя адбылася ў Берліне, дзе група дырэктараў былых Палацаў піянераў вывучала сістэму падрыхтоўкі сацыяльных педагогаў. Гэта ж нам толькі ўнушалі, што пазашкольнае выхаванне ўстаноў — выключна заваёва сацыялізму. У Берліне, у адным толькі яго раёне, дзе 250 тысяч насельніцтва, працуе 29 такіх устаноў, якія дапамагаюць дзецям адаптавацца ў жыцці. Што яшчэ было новым для нас: у Германіі педагогаў для школ і для пазашкольнай работы рыхтуюць у розных тыпах навукальных устаноў. Гэта, аказваецца, розныя прафесіі! У выпадку, калі дзіця парушыла закон, сацыяльны педагог выступае як адвакат, ён сцяной становіцца паміж законам і маленькім чалавекам, які не падрыхтаваны да дарослага жыцця і не застрахаваны ад памылак.

— І як вашы адкрыцці адлюстраваны ў структуры?

— У нас з'явіліся два новыя аддзелы — сацыяльна-педагагічнай работы і дзіцячых арганізацый і рухаў. Апошніх у Беларусі — колькі б вы думалі? 47! Сярод іх і піянеры тыя ж, і скаўты, і скарынічы, і экалагічныя, і па інтарэсах... Мы жывём у дэмакратычным свеце і павінны ўлічваць яго разнастайнасць. Хачу падкрэсліць, што ва ўсе часы, нават пры жорсткіх ідэалагічных устаноўках, мы не былі абмежаваны рамкамі праграм. Наш палац быў у многім творчым клубам, адсюль і унікальныя аўтарскія школы, праекты. Сярод іх — праект для асабліва адораных дзяцей, конкурс "Міс-каса" і многія іншыя. Завязаліся ў нас творчыя кантакты з немцамі. Нямецкая моладзь напісала п'есу і музыку да яе. Кампазітар Златкоўскі зрабіў аранжыроўку. Іх пастаноўчык, наш аркестр. У галоўнай ролі рэжысёр Н. Рачкоўская. Прэм'ерныя спектаклі адбыліся ў Берліне і ў Гомелі. Так што канцэпцыя цэнтра ў стадыі асэнсавання.

— Такім чынам, свой юбілей Палац піянераў і школьнікаў адзначыць не паспеў...

— Чаму? Восенню мы адзначым не проста юбілей — 60 год палаца (між іншым, гэта помнік архітэктуры), мы адначасова правядзем прэзентацыю новага цэнтра. Так што кароль памёр — няхай жыве кароль! Як казалі мудрыя, усё праходзіць і ўсё застаецца. Мы захаваем лепшае.

— Дзякую, Алена Дзмітрыеўна, за гутарку. І ўсё ж, каб не збудзіць паміж старых савецкіх і новых расійскіх традыцый, час ад часу пазірайце на новую шыльду (а яна хутка з'явіцца): "Нацыянальны цэнтр..." і далей па гэтым

Гутарыла Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Пошта

ПОДЫХ ВЕЧНАСЦІ

Паважаная рэдакцыя!

Дазвольце ад імя маскоўскіх беларусаў — сяброў Таварыства беларускай культуры імя Ф. Скарыны — праз вашу газету выказаць шчырую падакту тэатру "Вольная сцена", чый прамень высокага мастацтва ў такі сумны час асвятляе нашы душы тут, у Маскве.

11 траўня нам пашчасціла паглядзець знакаміты спектакль — лаўрэат міжнароднага конкурсу ў Шатландыі "Рычард". Асабіста я шмат чула пра гэты спектакль і ад англійскіх беларусаў, якія паглядзелі яго падчас фестывалю ў Шатландыі, чытала станючыя водгукі ў друку, але тое, што ўбачыла, пераўзвышло мае спадзяванні.

Рэч у тым, што раней я ўжо бачыла гэты несяротны шэкспіраўскі сюжэт у маскоўскім тэатры імя Вахтангава з таленаватым М. Ульянавым у галоўнай ролі. Вахтангаўскі спектакль у свой час карыстаўся поспехам: усе хадзілі "на М. Ульянава". Але потым, калі прыгадвалі з сябрамі спектакль, высветлілася, што ў нашай памяці, апрача акцёрскага тэмпераменту М. Ульянава, нічога не засталася. Склалася ўражанне, што мы наведлі тэатр аднаго акцёра.

Іншая справа — пастаноўка "Вольнай сцэны". Тут была трупа, калектыв, цэласнае дзейства, у якім кожны актёр адчувае другога і кожны на сваім месцы. Безумоўна, выдатна іграў Алег Гарбуз. З дапамогай "Вольнай сцэны" спектакль набывае новае філасофскае, агульначалавечае гучанне. Пачынаеш разумець, што Шэкспір сучасны! Так, напэўна, і павінна быць, калі спалучаецца геній пісьменніка з талентам і душой актёра ў пастаноўшчыкаў. Быццам увайшоў у наш свет праз іх душы, вялікі Шэкспір і з дакорам пытаецца: "Людзі, хіба за 400 год вы так і не навучыліся распазнаваць зло, не пазбавіліся тых ганебных і заганных рысаў, што паказаў я вам у сваім творы? Калі вы не здолееце сваім розумам і адзіствам пераадолець злы дух Рычарда — ён знішчыць вас".

Спектакль вельмі ўражвае. Застаецца з нейкім пачуццём вечнасці: вечнасці нашых праблем, вечнасці Шэкспіра, вечнасці Яго Вялікасці Тэатра. Ад шчырага сэрца жадаем "Вольнай сцэне" далейшых творчых поспехаў і знаходак, жадаем удзяжных глядачоў, як за межамі краіны, так і дома...

Таіса МІШЧАНКА

